
revistă de cultură tradițională

Reșița

Anul V, nr. 1 (9) / iunie 2017

CUPRINSUL

Pledoarie pentru identitate	3
Nicolae Irimia, <i>De la Patricia Kaas, la Iosif Ciocloda</i>	3
Petru Berbentia, <i>Lansarea revistei „Nedeia“</i>	6
Ancheta revistei	9
Angelica Herac, <i>FESTIVAL / FESTIVALURI</i>	9
Nicolae Irimia, <i>Nevoia de festivaluri</i>	10
Ada D. Cruceanu, <i>Festivaluri...(câteva răzlețe gânduri)</i>	16
Gheorghe Secheșan, <i>Festivaluri, târguri și tradiții</i>	19
Ionel Bota, <i>O opinie și câteva argumente</i>	25
Simona Sandu, <i>Câteva însemnări despre Festivalurile din Banat</i> 28	
Maria Mândroane, <i>Condeieri plugari din Banat</i>	34
Valentina Fiștea-Homescu, <i>Asociații și cenecluri ale creatorilor</i> <i>în grai bănățean</i>	39
Eufrozina Greoneanț, <i>Zilele de teatru ale românilor din</i> <i>Voivodina, Serbia</i>	44
Lada cu zestre	55
Marius Matei, <i>Ia /spăcelul și ciupagul /șiupagul în arealul</i> <i>Banatului</i>	55
<i>Portul popular de pe Valea Bistrei</i>	60
Conviețuiri	63
Daniela Barbulov Popov, <i>Cătrințe din Uzdin - analiză</i>	

<i>morfologică și stilistică</i>	63
Oana Florea, <i>Românecele din Ungaria</i>	70
Cuina bănățeană	71
Gheorghe Secheșan, <i>De Sărbătoarea Paștilor</i>	71
Mit și mitologie	75
Mircea Taban, <i>SIMBOLISMUL SOLAR IV. Mituri, ritualuri și reprezentări plastice solare în cultura tradițională românească</i>	75
Carmen Neumann, <i>O carte despre conceptul mitic al destinului</i>	81
Rădăcini	83
Ionel Bota, <i>Audiența tradițiilor culturii noastre, o problemă veche-nouă</i>	83
Gheorghe Jurma, <i>MIRCEA ELIADE 110</i>	89
Identități	91
Angelica Herac, <i>O pleiadă de oameni pentru o lacrimă pe harta țării „Almăjul de ieri, de azi și de mâine“</i>	91
Memoria locurilor	95
Angelica Herac, <i>Povestea unui loc: Șopotu Nou</i>	95
Tradiții, obiceiuri	99
Ghiorghița Fercea, <i>Tradiții în perioada interbelică</i>	99
Eduard Magiar, Nicolae Magiar, <i>Cultură și tradiție la Soceni 106</i>	106
Nicolae Danciu Petniceanu, <i>O sărbătoare uitată: Sân Petru de Iarnă</i>	112
<i>Sânziennele de la Marga</i>	114
Oameni și locuri	115
Ana Kremm, <i>CASTELUL ATANASIEVICI-RIESZ</i>	115
Ada D. Cruceanu, <i>CRAINA</i>	123
Rostul vorbei	125
Vasile Ioniță, <i>Câteva clarificări</i>	125
Iosif Badescu, <i>MÂTCA...</i>	131
Lia Ciocârlie, <i>„Stricătorii“ de... folclor</i>	133
Raftul cu cărți	135
Evenimente	149

Culegere texte: Geta Havei și autorii

Pledoarie pentru identitate

De la Patricia Kaas, la Iosif Ciocloda

Cu mulți ani în urmă, în biroul pe care-l avea la Casa de Cultură a Sindicatelor din Reșița (mai tot timpul încuiat), regretatul meșter de „jocuri” Afilon Lațcu mă „culege” din secretariat la o așa-zisă ceașcă de cafea, umplută evident „cu răchie gea uitată ge vreme, trimisă de nana Florea”, cunoscutul trompetist din Armeniș. Acolo, laolaltă cu un alt prieten comun – Adrian (Dik) Stepan – Afilon, sosit de curând din Olanda, ne-a povestit, cu verva și harul său proverbial, cum înființase în țara lălelelor (unde tradiția e un cuvânt aproape necunoscut) un ansamblu folcloric de jocuri românești, care și evoluase într-un „show” alături de o stea a muzicii ce făcea (și încă mai face) furori pe mapamond, Patricia Kaas. La un moment dat coregraful, extrem de îngrijorat, ne întreba ce soluții există pentru menținerea jocurilor noastre lăsate din bătrâni, din moment ce strămoșeasca horă se mutase din mijlocul satului, pe „bină” și doar în cele mai fericite cazuri, la „nigei”, când vremea e bună, instrumentiștii, însoțiți de unul sau doi „guriști” cântă suiți în remorci de tractor,

împodobite cu ponevi scoase din cine știe ce lăzi de zestre.

Numai că urcat într-un spațiu limitat, pe „bină“, în joc nu se mai puteau prinde și privitorii de rând, „lumea de pe margini“ care simțea nevoia, bucuria să se manifeste. Se produsese deci o ruptură definitivă între jocul, care era al tuturor, și așa-zisa echipă de „profesioniști“ de pe scenă. Pentru că intervenise „spectacolul“, unde doar unii jucau și restul lumii se mulțumea să bată din palme. După ce am gătat cu răchia am ajuns toți trei la concluzia că subiectul rămâne în continuare deschis, că ne mai gândim, deși știam, tot de la cei bătrâni, că timpul le rezolvă, de obicei, pe toate.

Sar peste rolul pe care l-a avut Festivalul Național „Cântarea României“ în menținerea unor tradiții și chiar a identității noastre, peste încercarea aproape criminală de privatizare a cântecului și jocului „poporal“, produsă, încet dar sigur, de „făcătorii“ de texte și linii melodice după evenimentele din 1989, peste „manelizarea“ și rolul nefast al televiziunilor în acest demers, și mă opresc în ținutul încă mirific al Văii Almăjului, în satul Pătaș din comuna Prigor.

Mai exact, mă întorc în urmă cu un deceniu, în 14 septembrie 2007, atunci când, la inițiativa profesorului Pavel Panduru, foștii consăteni și prieteni hotărâseră să-l sărbătorească pe rapsodul Iosif Cioclodă, trăitor în comuna Mehadica, la împlinirea vârstei de 70 de ani. Sosit în sat, oaspetele a fost întâmpinat de fanfara de copii (proaspăt înființată, la Pătaș, de prof. dr. de religie Petrică Zamela) și de tizul său din Petnic, Iosif Pușchiță, și el neîntrecut într-ale cântecului necontrafăcut. Și Iosif Cioclodă lăcrima de bucurie. De altfel, la simpozionul de la școală ne povestea că auzindu-l „trăgănând“, un mare folclorist i-a spus, în tinerețe, la București: „Măi

copile, după cum doinești, tu trebuie să fii de prin părțile Almăjului“.

La rândul său, prof. Gheorghe Țunea, directorul Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin și director al revistei *Nedeia* din Reșița, ne mărturisea că „sărbătoritul a refuzat să se îmbogățească de pe urma cântecului, așa cum o fac mulți interpreți în ziua de astăzi, **care nu mai cântă pe note, ci pe bancnote!**“. Despre Patricia Kaas nu știu prea multe lucruri (că n-am internet), poate o ridică lumea în picioare pe note, dar pe euro, pe dolari și lire sterline sunt sigur că da. Cântă, cred, și pe lei noi pentru că, aud din presă, vine pentru a doua sau a treia oară și la noi, în România. Drum bun și cale bătută!

Nicolae IRIMIA

februarie 2017

Lansarea revistei „Nedeia“

Unul dintre cele mai înălțătoare și tulburătoare scrieri din cultura umanității este psalmul 136 „La râul Babilonului am șezut și am plâns, când ne-am adus aminte de Sion...” Vă rog să-l citiți și să încercați să-l înțelegeți!

„Super flumina Babylonis“ (La râul Babilonului) a intrat în zestrea de expresii și locuțiuni a celor ce vor să înțeleagă câte ceva din cultura universală, referindu-se la soarta tristă a celor exilați.

Mă gândesc de multe ori la acest psalm și la durerea cu care evreii exilați au promis că nu vor uita de locurile natale și de credința într-un singur Dumnezeu. **Și nu au uitat!**

Și, ca să fiu sincer, de vreme ce văd și simt cum trec anii, psalmul acesta îl simt mult mai aplicat înțelegerii mele asupra obligației de a nu uita locul de baștină și de a păstra tradiția. **Și asta mă marchează!**

După părerea mea este foarte important să cunoaștem și să ne păstrăm datinile și obiceiurile strămoșești, deoarece consider că acestea ne reprezintă ca popor. Nimic nu ne poate defini mai bine. Atunci când respecti o tradiție simți puterea ei, simți că e drept ce faci și ești fericit că ai dus și tu mai departe ceea ce au făcut ceilalți. **Și asta îmi dă și mie putere!**

De ce am spus toate acestea? Pentru că în această cheie înțeleg revista „Nedeia“, din care lansăm azi cel mai recent număr.

Redactorul-șef, adică doamna Angelica Herac, scria pe copertă că: *Revista „Nedeia“ – o revistă de cultură tradițională – a luat ființă din dorina expresă de a se contura în paginile ei identitatea tradițională a acestui colț de Rai numit Banatul de Munte*, și văd că nu face rabat de la acest deziderat. **Și asta mă bucură!**

Sfântul Vasile cel Mare spunea că „Nu din vorbe, ci din fapte se cunoaște omul virtuos“. Munca dumneavoastră, a celor ce trudiți ca noi să nu uităm de Banat și de tradițiile noastre, E O VIRTUTE SFÂNTĂ! **Și de aceea vă felicit!**

Revista „Nedeia“ este o publicație de care avem nevoie în Caraș-Severin pentru că trebuie să nu uităm ce avem mai de preț, mai sfânt, mai aproape de suflet – TRADIȚIA – și oamenii care au sfințit aceste locuri. Toate acestea trebuie promovate, valorificate la maximum pentru a menține identitatea locală.

Și pentru că ieri a început Sfântul și Marele Post al Paștilor, prilej de înstrăinare dăruit de Biserică, pentru a ne întări amintirea Sionului de care ne-am îndepărtat atât de mult, ne merităm această înstrăinare, și, de altfel, avem nevoie de el datorită păcatelor noastre. Doar prin nevoința înstrăinării, pe care o realizăm prin rugăciune, post, pocăință, tocmai în această perioadă, putem cugeta la Sionul nostru.

Citind revista „Nedeia“, putem cugeta la Banatul nostru! Și, ca să parafralez: „Înainte de a te întreba ce face Banatul pentru tine, întreabă-te ce faci tu pentru Banat“.

Măcar de acum înainte!

Doresc mult succes celor ce nu ne lasă să uităm de Banat!

Să dea Dumnezeu să ne mai întâlnim la asemenea evenimente de cultură. Dar nu oricum, ci „pe picioare și cu mintea întreagă“!

Reșița, la 28 februarie 2017

Pr. Petru BERBENTIA

***În imaginile de sus: lansarea revistei Nedeia, nr. 2-2016;
jos: Colocviile revistei Nedeia - 2016***

Ancheta revistei

FESTIVAL / FESTIVALURI

Am repornit o anchetă însă de data aceasta având tema Festivalul/Festivaluri. Singularul nu ne avantajează deși creează unicitate și într-adevăr, o asemenea manifestare ar trebui să demonstreze în primul rând acest lucru - fiecare ediție să fie altfel, să aducă ceva nou și benefic. Pluralul e binevenit pentru că acest gen de acțiuni culturale, cel puțin în județul nostru, sunt numeroase. Faptul că sunt multe la număr e îmbucurător, calitatea lor însă, în zilele noastre în special, uneori, nu mereu, e pusă la încercare. Despre ce a însemnat Festivalul de-a lungul timpului, cum a devenit el o tradiție în acest spațiu, despre cum a evoluat până astăzi acest concept de festival și despre cum va fi această sărbătoare culturală peste timp ne vor vorbi specialiști, oameni preocupați de fenomenul cultural atât de la noi cât și de pretutindeni... cșci festivalurile au pătruns atât în mediul rural cât și în cel urban colorând peisajul cultural al comunității unde se desfășoară.

Angelica HERAC

NEVOIA DE FESTIVALURI

Poate că n-aș fi scris aceste rânduri dacă în Numărul 2 (8), din decembrie 2016, al revistei noastre n-aș fi citit unul dintre cele mai bune și la obiect interviuri pe care l-a dat prof. Gheorghe Țunea (director al Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale), colegei noastre Angelica Herac, despre festivalurile organizate anual la noi în județ, înscrise pe agenda instituției pe care o conduce. „Mitrălia” cu întrebări scurte, puse fără menajament, de parcă prietenul Gică Țunea i-ar fi tăiat – mi-am zis în gând – cinci la sută din salariu pentru că nu or fi „ieșit” cum trebuie „colocviile internaționale” din noiembrie 2016 de la Băile Herculane. Răspunsurile date „la fix”, cu același nerv, m-au uns la inimă. Drept pentru care îmi voi permite să exprim și eu câteva gânduri în legătură cu aceste manifestări încă actuale, cu atât mai mult cu cât, în calitate de gazetar, am participat la zeci și zeci de festivaluri, în diverse zone ale județului, inclusiv la una sau două ediții „de teatru nescris”, organizate cu ani în urmă pe Valea Bistrei ori, mai nou, la așa numitele „baluri ale izmenelor”.

Înainte însă nu pot să nu-i adresez câteva vorbe universitarului și prietenului timișorean Gheorghe Secheșan, el însuși scriitor preocupat de fenomen, căruia nu-i contest părerile în legătură cu existența tradiției muncitorești în această parte de țară. În schimb, observ că admite cu oarecare reticență rostul „nigeilor” rurale, ce stau sub semnul unui sfânt ocrotitor al comunității, (vezi articolul din *Nedeia*, Nr. 7 din 2016, pag. 8) dar omite faptul că astăzi în satele cărășene se mai practică

încă și mai cunoscutele „praznice“, adică hramurile de familie (unde participă neamuri apropiate, unii vecini și, desigur, preotul care sfințește bucatele), ce se desfășoară tot sub tutela binefăcătoare a unui sfânt/sărbători, în preajma căreia s-a pus piatra de temelie a casei. Praznicul e, prin urmare, o ofrandă adusă „duhurilor“ moșilor și strămoșilor din vechime. Și-apoi, am mai susținut și altădată că, la întemeiere, orașul trebuie să fi fost și el tot un fel de sat. Las la o parte teoria despre mămăliga de mei (vezi articolul din *Nedeia* Nr. 8 din 2016, pag. 124), pe care ar fi consumat-o dacii când se luau la trântă cu romanii, deși Herodot, „părintele istoriei“, dacă nu mă înșel, parcă susținea altceva. Un lucru e sigur: ei nu mâncau pâine coaptă din aluat congelat adus de prin cele hrube ale Europei de vest. Dar m-am tot întrebat de ce incriminează Gigi Secheșan cu atâta mânie festivalurile de astăzi dedicate răchiei și vinului? Mai ales pe cel al vinului pe care „tata“ Burebista – se zice – l-a eliminat... din rădăcini, ca mai târziu să devină simbol hristic?

Dar să revin la „oile“ noastre, adică la festivalurile folclorice, că tot am fost noi, românii, neam de păstori. Și mă refer mai pe larg la două dintre ele. La cel din Răcășdia, ce are loc cu ocazia nigeii de Sfântă Mărie Mare, precedat la fiecare ediție, în prima zi, de diverse întreceri sportive, iar în cea de-a doua, de un simpozion unde sunt prezentate comunicări despre istoria și obiceiurile acestui areal, au loc lansări și dezbateri pe marginea celor mai noi apariții editoriale, semnate de autori locali precum Costel Simedrea, dar și de scriitori din întreg Banatul, de la care nu lipsesc românii din Grebenaț (Serbia), cu care comuna s-a înfrățit cu ani în urmă. Tot în preajma unor ediții s-au pus bazele Muzeului de etnografie și folclor, s-a reînființat Asociația culturală *Voința*, fanfara tinerilor, s-a reeditat integral opera unei

mari personalități – Emilian Novacoviciu –, care a și fondat, printre alții, Casa Culturală. Tot festivalul de la Răcășdia i-a determinat pe aceiași tineri să-și scoată costumele populare moștenite din bătrâni și să joace acum într-un ansamblu folcloric. Mai mult, festivalul organizat în „Parcul cu castani” s-a constituit într-o motivație benefică și pentru alte formații din zonă și chiar din județele limitrofe, care vin aici cu drag și nu din obligație (ca pe vremea ailaltă), să se laude cu straiile populare, să-și prezinte jocurile specifice. Și, nu în ultimul rând, datorită unui neobosit universitar cu suflet mare, prof. dr. Constantin Falcă, și a regretatului profesor Petru Ciurea (decedat la 8 februarie 2013), tot la serbarea din 2016 a fost pus la dispoziția cititorilor cel de-al XXXI-lea volum, parte dintr-un proiect unic în țară, care a debutat în 2009, – *Cărășeni de neuitat* –, și continuă să apară revista *Jurnal de Răcășdia*. Și alt amănunt nu lipsit de importanță: încă de pe vremea fostului primar Mirco Lechici senior (acum administrația locală e condusă de Ilie Mirco Lechici junior), la nigeia de la Răcășdia nici o formație instrumentală și nici soliștii vocali de muzică populară nu au voie să cânte manele. La toate acestea aș mai adăuga și pe cele două „târguri mari” organizate aici toamna și primăvara, care adună mii de oameni, renumite și ele în toată Țara Carașului și nu numai.

Despre Festivalul cultural-artistic al Văii Almăjului, ajuns la a XXIII-a ediție, am scris anul trecut o modestă carte – ***Despre Almăj, almăjeni și faptele lor*** –, apărută la Editura TIM din Reșița, cu sprijinul Consiliului local și al primarului Adrian Sergiu Stoicu, din Bozovici (cărora le mulțumesc și pe această cale).

Pentru a-mi motiva titlul acestei intervenții, aș dori să mă refer și la Festivalul „George Motoia Craiu”, a cărui primă ediție a fost organizată la Oravița, în

zilele de 31 octombrie și 1 noiembrie 1990 (primul an după evenimentele din 1989!) din inițiativa înzestratului cu har și cu autentică simțire de interpret al „cântecului poporal străbun“, Traian Jurchela. Emulația, ce urma să se desfășoare din doi în doi ani, a avut o evoluție sinuoasă deși, la vremea respectivă, mai tânărul dirijor Gelu Stan din Timișoara, membru al juriului, declara că „ideea organizării acestui festival e nemaipomenită“. De altminteri printre laureații primei ediții îi întâlnim pe cunoscuții soliști de muzică populară de astăzi Ramona Vița și Nicu Novac și pe instrumentiștii Ionicuț Butan, Sorin Chișărău și Ion Neagu.

În 2-3 iulie 1992, la cea de-a doua ediție, Traian Jurchela, sprijinit de forurile județene și locale, secondat de gazetarul (pe atunci) Ionel Bota și de regretatul prozator Mihai Moldovan (fost ani buni director al Casei de Cultură *Mihai Eminescu*) au organizat în urbea din Valea Carașului și o dezbatere cu tema „Satul bănățean actual și literatura provinciei“, cu participarea scriitorilor Gheorghe Azap, Ion Marin Almăjan, Ada D. Cruceanu, Mircea Cavadia, Laurențiu Cernetș, Octavian Doclin, Eugen Dorcescu, Anghel Dumbrăveanu, Nicolae Irimia, Ion Jurca Rovina, Aurel Turcuș, Gheorghe Zinescu. Tot cu această ocazie, pictorul reșițean Iulian Vitalis Cojocariu le dăruia orăvițenilor un portret al neîntrecutului clarinetist, iar fiica acestuia, Georgeta Motoia (astăzi Leckie), trăitoare în America, adresa spectatorilor și invitaților un prim și emoționant mesaj în care spunea printre altele: „Nu l-am cunoscut pe tata, dar cântecele lui m-au ajutat să cresc și să cred în oameni“.

Până la cea de-a șaptea ediție din 2002, festivalul-concurs (devenit între timp de nivel național), s-a desfășurat cu aceeași periodicitate, oferind posibilitatea unor tineri interpreți vocali și instrumentiști de a se remarca devenind, odată cu trecerea anilor, nume de

referință în folclorul românesc, iar vechile cântece specifice Văii Carașului existente în repertoriul tarafurilor din Oravița și Ciclova Montană, din perioada antebelică, preluate/teaurizate cu măiestrie de inegalabilul clarinetist George Motoia Craiu, să fie readuse în actualitate. În plus, cu ocazia fiecărei ediții, Mihai Moldovan edita alături de cunoscuta revistă *Confluente* și suplimentul cultural *Confluente plus*, unde cei care l-au cunoscut pe acest „crai“ al cântecului (plecat în eternitate la doar 50 de ani), să-și poată exprima amintirile în scris. Nu au lipsit și pelerinajele la mormântul artistului de la Ciclova Română.

Din nefericire, de la ediția a șaptea, din motive financiare cred, festivalul de la Oravița s-a transformat într-un anonim „spectacol omagial“ onorat, totuși, de nume importante ale melosului bănățean (Luca Novac, Ana Pacatiuș, Traian Jurchela, Ramona Vița, de foști elevi care au învățat să cânte sub îndrumarea sa, între care și prof. Sorin Chișărău, devenit între timp și director al Casei de cultură).

Manifestarea a fost reluată la inițiativa aceluiași Sorin Chișărău abia în 2010 (sprijinit de organele locale dar și de mai sus invocatul profesor Gh. Țunea, director la CJPCCT Caraș-Severin) când, după doi ani de documentare, am reușit și eu să reunesc între copertile unei cărți, apărută la Editura TIM din Reșița – *Clarinetul de aur al Banatului: George Motoia Craiu* –, texte scrise de autori orăvițeni, un interviu al subsemnatului cu clarinetistul în 1967, dar și alte dialoguri cu prieteni din renumita orchestră de la Casa de Cultură, cu rude, amănunte de la edițiile anterioare, date despre înregistrările discografice, de la radio și televiziune, titluri de cântece, fotografii și, în final, o scrisoare expediată din SUA de fiica sa, Georgeta etc. După festivitatea de lansare a cărții și după spectacolul de

gală susținut de laureați, organizatorii anunțau că începând cu această ediție festivalul de la Oravița se va desfășura anual. Și ei s-au ținut de cuvânt până în 2015, când s-a derulat ediția a XVI-a și când, printr-o „muncă de lămurire“, nu ușoară cu autoritățile și cu prejudecățile unor „culturnici“ ai acestor vremuri, directorul reușise să obțină aprobarea ca așezământul (ce avea aceeași titulatură cu Teatrul Vechi *Mihai Eminescu*) să poarte numele atât de iubit al celebrului clarinetist *George Motoia Craiu*.

În 2016, după eliberarea din funcție a lui Sorin Chișărău, ediția mult așteptată nu a mai avut loc. O fi bine? O fi rău? Oricum fărăma de țăran care a mai rămas în mine îmi spune că mai avem încă nevoie de festivaluri, de port popular autentic, de „cântecele populare“ încă neprivatizate, de transmiterea lor către generațiile viitoare. Nu de alta dar recent, la o televiziune, am văzut titrat că „textul și muzica“ interpretate de o „guristă“ aparțineau unui ins poreclit „generalul“. Și nu m-aș mira ca, mâine-poimâine, acest general (nu se știe cu câte stele) să devină membru al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor și chiar al Uniunii Scriitorilor din România!

Nicolae IRIMIA

februarie 2017

Festivaluri...

(cîteva răzlețe gînduri)

Despre *sărbătoare* și *sărbătoresc* la români, s-au pronunțat specialiștii și, în bună parte, au conchis că suntem și „apolinici“, pe cît de „dionisiaci“ suntem și, ca atare, apreciem sărbătoarea pentru ceea ce ne „înseninează“ și, deopotrivă, pentru ceea ce „descătușează“ din noi, pînă la frenezie uneori, în pofida a tot ce ne este, socialmente (și religios), interzis.

Instituționalizat – și nu de ieri, de azi, și nu numai la noi, desigur –, *festivalul* ar răspunde „României profunde“, indiferent de domeniul artistic pe care îl vizează, de la cultura rurală, la cea urbană (de centru și de mahala) și nu în ultimul rînd, la cultura „mare“, a muzicii clasice, a filmului ori a teatrului profesionist. Sigur, limitînd cît mai strict (atunci cînd este gîndit/organizat de instituții publice) circumstanțele dionisiace, în favoarea recompunerii valențelor estetice acolo unde ele sunt parte din bagajul manifest sau latent al tradiției de pildă, ori al „mesajului“ – acolo unde acesta este, de la bun început, cheia organizării unei astfel de competiții; și spun „competiții“, pentru că, pe palier individual sau de grup, festivalul antrenează implicit („explicit“ doar acolo unde el este „dotat“ cu premii/ recompense vizibile, palpabile) spiritul concurențial al participanților și, evident, dorința lor de a „cîștiga“, de a fi „cei mai buni“. Un instrument de natură educațională, așadar, ce poate fi (și este adesea) substratul festivalurilor în așa-numita „educație permanentă“ (nu de noi inventată, dar identificată și pusă în act, la noi, de Spiru Haret, 1851-

1912), deloc de neglijat mai cu seamă cînd apar carențe în eficiența sistemului școlar propriu-zis, ori breșe consistente între elita unei comunități (țări?) și componenta largă, „masa“ acesteia.

Dacă, în faza sa „finală“ (pe scenă, în piața publică, în spații mai mult sau mai puțin consacrate/ convenționale/ neconvenționale), festivalul își orientează datele specifice (de gen, tematică/ tehnică artistică, mesaj etc.) înspre „consumator(i)“, înspre publicul asistent, importante ne par a fi etapele preliminară ale acestuia, în bună parte ținînd de o sociologie *sui-generis*, capabilă să identifice „nevoia“ culturală și actanții care ar putea să o asigure, perioada de maximă audiență și spațiul/ perioada de manifestare, disponibilitatea unei comunități de a consacra manifestarea în calendarul său cultural și de a-i asigura suportul pentru viitor, implicit „efectul“ (educațional în fond) pe termen lung.

O „lecție“ în acest sens ar putea fi (*horribile dictu!*), pentru cei care nu au „complexe“ de varii naturi atunci cînd analizează România culturală de dinainte de 1989 – și mai cu seamă dacă „trag cu ochiul“ la dezbaterile actuale, din Europa apuseană, privind nevoia de *democratizare* a culturii, dar și de *prezervare a identității culturale* – mult hulita „Cîntarea României“. Cel puțin din cîteva motive, strict relative la cultura tradițională: identificarea latențelor de cultură rurală în medii izolate și în medii supuse procesului de urbanizare, identificarea purtătorilor acestor latențe și „persuadarea“ lor spre a deveni actanți în forma instituționalizată a festivalului, identificarea punctelor „inedite“ (în raport cu ceea ce comunitatea consideră a fi „obicei“) și a purtătorilor acestora, susținerea lor ca factori ai dinamicii locului (dacă „obiectul“ produs de ei sau „prestația“ lor culturală prezintă, fie și *in nuce*, elemente de valoare), asigurarea „circulației“ valorilor

astfel identificate (pe „fazele“ teritoriale de prezentare), configurarea elementelor de „prestigiu“/recunoaștere pentru actanți – în comunitatea de origine, în cea zonală, în plan național, inventarierea și arhivarea (pe toate suporturile posibile) valorilor astfel identificate și (re)puse în acțiune.

Or, toate acestea înseamnă cercetare și iarăși cercetare, pe de o parte, cu instrumente din ce în ce mai fidele înregistrării faptelor de cultură, cum, pe de alta, o infinită abnegație în a susține (și financiar, desigur, ceea ce – și azi, ca și ieri – constituie „punctul slab“ al culturii noastre) proiecte pe termen lung și interludiile „festive“ ale acestora (festivalurile așadar, în faza lor „de scenă“), nu mai puțin o capacitate organizatorică temeinică și relații extrem de întinse și tot atât de solide între diversele instituții de gen și între acestea și comunitățile pentru care au fost create. Ne aflăm într-o astfel de vreme? Paradoxal sau nu, pentru o bună parte din resorturile festivalului/festivalurilor, da. Pentru o alta, îmi pare că nu.

Ada D. CRUCEANU

Festivaluri, târguri și tradiții

În societățile primitive, arhaice, tradiționale etc. viața socială era extrem de puternică, funcțională și complexă. Nici nu se putea altfel. Începând de la necesitățile vitale, cum ar fi asigurarea adăpostului, apărarea împotriva dușmanilor și a animalelor sălbatice, obținerea unui minim de resurse necesare traiului zilnic, totul era subordonat traiului în grup, colectivității. Individul izolat era inevitabil sortit pieirii, și aceasta nu numai din punct de vedere fizic, ci și spiritual. Încă de la începuturile omenirii, dovezile arheologice care ne arată obiecte, artefacte ori urme concrete ale vieții omului ilustrează și o viață spirituală. Omul a avut, odată cu apariția sa pe Pământ, revelații de natura conștiinței, mărturie stând, deopotrivă, obiectele de cult, templele etc., etc. Această existență întru spirit era reglementată de o sumedenie de reguli, interdicții, tabouri etc. Încălcate, ele aduceau după sine excluderea individului din mijlocul societății (oricât de mică ori de numeroasă ar fi fost ea), ceea ce atrăgea, la rândul-i, extincția. Fizică, firește, căci nici un om nu ar fi putut rezista singur în lupta cu o natură ostilă și zgârcită cu secretele rodniciei sale, dar spirituală, în primul rând.

Umanitatea este, astăzi, bolnavă de singurătate, grav. Nu cancerul, nu bolile de inimă, nu chimicalele și nici toxinele din apă, aer și alimentație o vor da gata. Nu, ci singurătatea. Iar boala nu datează de azi, de ieri, ci cam de aproximativ un secol și jumătate, odată cu apariția curentelor existențialiste, am spune (și nu noi, ci marii filosofi și gânditori ai lumii o afirmă).

Apariția crizei de conștiință universală duce la o altă afirmație cutremurătoare, cu urmări inimaginabile, atunci, și pe care le trăim noi astăzi: *Dumnezeu a murit*, spune Nietzsche, iar dictonul *L'état c'est moi* (*Statul sunt eu* – Ludovic al XIV-lea) tinde să devină *Dumnezeu sunt eu*. Fiecare religie dorea să devină cea mai importantă. Asta, de altfel, a fost de când lumea, dar acum „pretențiile” au cunoscut o agresivitate ne mai întâlnită vreodată pe Pământ. *Cine nu e cu noi e împotriva noastră* a început să devină, în modernitate, spiritul omenirii, chiar dacă litera acestei „legi” a fost „scrisă” (cu sânge, cel mai adesea), de către comuniști. Și, pentru că o nenorocire nu vine niciodată singură, alături de „invențiile” tehnico-științifice (omul nu a inventat nimic, ci doar a descoperit, la începuturi tot mai greu, iar astăzi tot mai lesnicios, „secrete” ale naturii – cel mai adesea din pură întâmplare –, principii care existau ca atare, și pe care el le-a aplicat – prost și păgubos, de cele mai multe ori – la viața sa de zi cu zi), a apărut și ateismul. Trufia omului că el este Dumnezeu, că nu există nimic în afara minții și a sufletului său, că el este creatorul Universului, cel puțin mental și spiritual, dacă rolul de creator fizic nu poate fi încă pretins, a avut drept urmare faptul că tot mai mulți semeni de ai noștri sunt ateii, nu cred în nici un Dumnezeu și, mai mult decât atât, se mândresc cu asta. Au apărut tehnici și tehnologii noi, care au scurtat distanțele fizice între diferitele părți ale globului până la cifre inimaginabile acum un secol, chiar, iar pe cele virtuale, la zero.

Căci despre asta vreau mai mult să vorbesc, în debutul temei, despre Măria Sa, Computerul, cu toate apanajele sale actuale (Internet, Messenger, Skype și, mai ales, Facebook). Atunci când omul a „inventat” modalitatea de a transmite vocea la distanțe tot mai mari, de a immortaliza chipul cuiva și de a-l transmite

mai apoi tot pe căile virtualului, la distanțe pe care, vorba poetului „minte nu putea să le încapă“ el a depășit niște granițe și limite ale propriilor putințe pe care, în epocă, le-au reprezentat „descoperirea“ roții, „inventarea“ motorului cu aburi sau a celui cu combustie internă, a zborului etc.

Cinematograful a reprezentat, firește, o mare cotitură în istoria culturală a omenirii, el fiind numit, de altfel, de la început, „a șaptea artă“. Marile cărți ale umanității au început să fie ecranizate, umanitatea dobânda o conștiință comună. Televiziunea părea să accentueze acest uriaș câștig, să aducă în casa fiecărui om imagini ale spiritualității umane.

Dar, ca aproape orice de-a lungul istoriei sale (atunci când a uitat de Dumnezeu), omul a pervertit această epocală invenție. Aportul cultural a devenit tot mai mic, știrile au dobândit o pondere tot mai mare pentru ca, în cele din urmă, dintr-un „meșteșug de tâmpenie“, așa cum a fost definit, foarte aspru, la un moment dat, el să devină un mijloc de manipulare a umanității, claustrată în propria sa suficiență și comoditate.

Am avut, zilele trecute, o „revelație“ ucigătoare. Într-una din discuțiile cu studenții mei (era vorba despre ce și cât citesc ei, tinerii din ziua de azi), unul dintre ei a ridicat mâna, mândru și victorios, afirmând că el, nici mai mult nici mai puțin, nu a citit nici o carte (vorbim despre vârsta de 18–20 de ani) în viața lui. Și câți ca el vor mai fi fiind, Dumnezeule, pe mapamond?

Internetul a oferit oamenilor șansa enormă de a afla în câteva secunde lucruri pentru care până mai ieri ar fi scotocit săptămâni prin biblioteci, dar și pe aceea de a nu afla nimic, de a nu te interesa de nimic, pe principiul că „este acolo, dacă am nevoie de informație, o voi lua“. Și iată că nu mai este nevoie, din (mare)

nenorocire. Pentru că spațiul virtual s-a umplut dintr-o dată de știri futele, lipsite de importanță, ori chiar false (un scandal media se desfășoară zilele acestea, în acest sens), ca să nu mai vorbim de jocuri, filme care nici nu pot fi numite astfel, ori de pornografie. Mintea celor mai mulți oameni, astăzi (cea mai mare parte dintre ei, tineri) stă, vorba lui Ilie Moromete, „la alte prostii“. Dar măcar, până acum toate aceste rele erau posibile. Dacă doreai, acționai motorul de căutare, scriai sau primeai mesaje pe e-mail, dacă nu, nu. A apărut, în schimb, Facebook-ul (și alte rețele asemănătoare, după aceea), care este agresiv, și nu doar metaforic vorbind. Cazul recent al *Balenei albastre* ne arată cât de vulnerabili ne sunt tinerii, adolescenții dar mai ales copiii în fața tuturor rău intenționaților, criminalilor ori perversilor.

Iar noi le oferim, de ziua lor ori de sărbători, tablete, laptopuri, telefoane performante, cu care să stea toată ziua și prin intermediul cărora să devină tot mai singuri și mai... auțiști.

Căci boala începutului de mileniu III este autismul, metaforic vorbind.

Dacă în societățile de odinioară, chiar și în cea tradițională românească, de care nu ne desparte nici măcar un secol, creșterea, educația și „integrarea în muncă și în societate“ (pariu pe care noi l-am pierdut definitiv) se făcea în cadrul colectivității tradiționale, astăzi avem populații masive de indivizi însingurați în propria lor celulă virtuală. Nu mai comunicăm, ci doar credem că o facem, ne-am îndepărtat prea mult (eu spun că, vai, definitiv) de noi și de Dumnezeu.

Relațiile sociale erau reglementate, așadar, în trecut, prin intermediul colectivității, în funcție de tipul său. Copiii erau puși de mici să muncească, și trebuiau să aibă mare drag de carte și să fie foarte dotați și silitori pentru ca părinții lor, țărani care trudeau din greu pământul și făceau banii și mai greu, să îi dea mai departe la învățătură. Liceenii care veneau în vacanțe și purtau uniforma liceului

lor erau salutați de trecători pe stradă, atât de greu se ajungea la studiile medii și superioare. Astăzi, chiar dacă voi fi acuzat de ceea ce afirm acum, avem de-a face cu **generația nimicului**; dacă, în vremea adolescenței și tinereții mele – anii '70 – intrarea la liceu era unul dintre cele mai grele praguri ale vieții, iar intrarea la facultate un vis, un ideal, astăzi la liceu se intră cu „media“ de 1,50, iar la facultate „pe bază de buletin“, asta în cazul în care ai reușit să îți iei Bacalaureatul.

Munca nu era văzută ca o condamnare, căci a lucra pământul nu era doar o meserie, ci un **modus vivendi**. În mijlocul unui astfel de sistem, funcțional de mii de ani, oamenii se nașteau, se căsătoreau, trăiau o viață de muncă și se sfârșeau, cu Dumnezeu la câpătai.

În general, căsătoriile se oficiau în cadrul comunității satești. Dar, pentru ca lucrurile să nu devieze în planul consanguinității, nu erau rare cazurile când tinerii își căutau mirese din alt sat. Cum o făceau, ne întrebăm, căci suntem departe de internet și de Facebook? Prin intermediul **târgurilor**. Pe lângă funcția (cea mai importantă, de altfel) comercială, târgurile aveau și una accentuat socială. Târgurile erau prilejul în care tinerii din sate diferite se cunoșteau și apoi, dacă părinții erau de acord, anul următor (!) se căsătoreau.

La târg, firește, se vindeau și se cumpărau produse, dar multă vreme târgurile au funcționat (și) pe bază de schimb. Existau târguri anuale renumite, locale ori legate de o anume sărbătoare (Sântă Mărie Mare, Sântă Mărie Mică etc.). Funcția lor era multiplă, așadar, și am îndrăzni să spunem că aceea de comunicare nu era dintre cele mai puțin importante.

Avem și astăzi **târguri**, mi se va replica, imediat: **Târgul miresei, Târgul toamnei, Târgul de Crăciun etc.** „Varianta urbană“ a denominației este **festivalul**. Avem festivaluri de tot soiul, plasate în orașe, în mod exclusiv. De ce? Pentru că aici vin cumpărători.

Și asta deoarece un alt aspect al problematicei este acela al **banului**. Dumnezeu a murit, așa cum o spunea Nietzsche, dar în locul lui a fost întronat un altul, dacă ne putem permite o astfel de blasfemie, iar el se numește **banul**. Lui i se închină întreaga planetă, de la mic la mare, de la ateii la credincioși (nici slujitorii diferitelor „credințe“ nefind în întregime străini de fenomen).

În trecut, banii reprezentau, pentru bunii și străbunii noștri, mijlocul prin care își puteau cumpăra vite, unelte agricole și cele strict necesare traiului de zi cu zi. Într-un trecut mai îndepărtat, totuși, aproape nimic nu se cumpăra, căci și hainele, și produsele alimentare erau produse în gospodărie.

Astăzi am devenit sclavii propriei noastre lăcomii. „Ne luăm“ câte trei-patru slujbe, pentru a putea obține cât mai mulți bani, și pentru a colinda apoi de nebuni mall-urile, supermarketurile și shop-urile, ca să achiziționăm produse de care nu avem nevoie, în proporție de 50%, celelalte deteriorându-se (cele de „folosință îndelungată“!) în cel mult un an-doi.

Festivalurile nu sunt altceva decât niște mall-uri ambulante: **Festivalul vinului, Festivalul micilor, Festivalul țuicii** etc., etc., etc. Pe lângă produsul propriu-zis, vei vedea peste tot aceiași „producători autentici“ care vor vinde aceleași produse, de cele mai multe ori cumpărate din supermarket și revândute apoi ca fiind „tradiționale“. O frenezie a cumpărăturilor a cuprins întreaga țară, continent, planetă. Cumpărăm pentru a cumpăra, pentru a avea cât mai multe lucruri de care ne despărțim cu nepăsare, câteva ore, zile, ori săptămâni mai târziu.

Niciodată **târgurile (festivalurile)** de azi nu vor mai fi ceea ce au fost odinioară. Aceasta pentru că ele, târgurile, reprezentau un mod de viață care, din nefericire, nu va mai reveni niciodată. Din păcate pentru om și pentru Dumnezeu!

Gheorghe SECHEȘAN

O opinie și câteva argumente

Ministerul Culturii ar trebui să acorde mai multe competențe și forță de decizie, Centrului pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale în fiecare județ al țării.

Un festival e o carte deschisă, fiindcă un astfel de eveniment, cu orice abordări și tematică ar reprezenta specificul lui, are cântarul lui axiologic. Și rezultatele, bune ori mai puțin bune, se pot răsfoi oricând e nevoie (și e mereu nevoie dacă vrem calitate) de un bilanț al tuturor problemelor. Vreau să las la o parte, acum, nominalizarea strictă a unui astfel de eveniment și recurg la generalizări, dar trebuie să spun, totuși, că toate astea sunt evidențe ale unei realități cunoscute și, vai, palpabile, cu situații și fapte ale unor factori – persoane și instituții – implicați, încât m-au pus serios pe gânduri.

Cum iarăși se știe, valori, vârfuri, lideri într-un domeniu de exprimare al culturii, răspund prezent dorinței organizatorilor și contribuie la succesul unei ediții a festivalului cutare. Dar nu întotdeauna orientarea organizatorilor, coordonatorilor e una clară sau cel puțin una limpezită de capriciul de a ne afla în trendul unei mode a zilei. Mai ales atunci când cutare personaj (vârf, lider, personalitate șcl) are momente de riscantă anonimizare, a intrat în desuetudine, nu mai e în formă, ceea ce exprimase el cândva cu talent, cu inspirație, cu pricepere, cu profesionalism nu mai are aderenți. Și atunci intervine, din nefericire, o altă „tradiție“, ivită din grija organizatorilor de a numerota edițiile festivalului

cu orice chip. Și anume, invitații aflați la un moment dat sub marca anostului și a lipsei de conținut în tot ce fac ei de la o vreme încoace în cultură și artă sunt în continuare poftiți la festival fiindcă așa e „tradiția“.

Iată, de pildă, în cazul promovării folclorului unde se simte tot mai grav lipsa de constanță în preocupările organizatorilor unui festival de a fi atenți la fenomenul promovării valorilor tradiției și artei autentice. De partea cealaltă, nu mai are importanță că hăuliturile lor, tropotiturile lor, datul din gât și mișcatul din umeri, cu gura lăbărțată până la urechi ori dâc-dâcul bizareriei melopeice îi apropie pe „invitații de gală“ (și de „fală“!) de moda hilarei manelizări, ei profită de invitație și participă la acest festival. Or, majoritatea nu refuză și vin din bunele relații de amicitie cu organizatorii. Dar alții, destui, mai vin insistând sau chiar amenințând, direct ori prin persoane și instituții conexe, pe organizatorii care, forțați de împrejurări și alte „urgente“ administrative, n-au ce face și-i invită. Astfel de „invitați speciali“ mai vin, desigur, ca să-și umfle portofelul bugetului personal. Că vedetismul, mde!, costă parale multe și, în căutare permanentă de aderenți la idei promise și niciodată aplicate sau voturi întotdeauna așteptate să cadă plească, din patru în patru ani, administrațiile locale pun la bătaie bugetul localității pe un an întreg, numai să iasă festivalul și artiștii aflați în gustul vulgului să vină și să mimeze pe scenele patriei că doar dvd-ul cu negativul melodiei „cântă“ oricum.

Am mai văzut pe-aici, pe-aproape – nu spun unde, am promis, doar! – lucruri și mai și. Tineri îmbrăcați, cică, în costume populare urcând pe scenă să prezinte un spectacol. Dar era o împestrițare vestimentară vechinou, tradiție-modernitate, dichiseli de costumare la marea nimereală. Și mai erau dansurile, acelea pretins „poporale“

care deja s-au înmulțit nefericit peste tot, un amalgam de stângăcii jignind tradiția folclorului nostru, cu mișcări specifice nu știu căror culturi tradiționale (greu de distins chiar și asta) dar nicidecum nouă, românilor. Apoi să amintim „interpreții” vocali, cei care promovând pe scenă o lărmuială totală, voce peste orchestră, orchestră peste voce, mai au și tupeul unor versuri atât de grobiene în esența lor și cu trimiteri erotomane directe încât dacă ai prieteni de departe, fie din altă țară dar rupând-o cumva pe românește, ajungi să te rușinezi în fața lor fiindcă i-ai adus să vadă astfel de jalnice evenimente „culturale”. Cât despre „interprete”, bâțâiala, datul din gât și din umeri, fandarea șoldului și zvâcul – scuzați – fundului, ca la pregătirea exercițiului pentru... bara (!) din tavernă, acestea toate n-au nici o legătură, nici una măcar, cu folclorul autentic.

Dar ceea ce mă îngrozește cel mai mult pe mine în astfel de situații sunt ropotele de aplauze ale sălii, ba chiar entuziasmul aproape de delir al unor membri ai juriului. Chiar nimeni nu sesizează ruptura crasă între ce s-a prezentat pe scenă și ceea ce ne-a lăsat, ca reguli intrinseci, această mult batjocorită tradiție? Mă doare sufletul că nu pot comenta un festival adevărat, așa cum știu că trebuie să fie, să se desfășoare. Mai multe rezolvări s-ar impune. Dar una cred că este urgența urgențelor în România: Ministerul Culturii trebuie să ia în seamă toate semnalele negative din teritoriu și să decidă imediat, operând chiar și legislativ, reabilitarea forței de decizie și a competențelor de care trebuie să dispună Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale în fiecare județ al țării. Rezolvarea altor urgențe în domeniu cred că ar veni de la sine.

Ionel BOTA

Câteva însemnări despre Festivalurile din Banat

Tradiții, sărbători, port, muzică autentică și jocurile bătrânești, unele vechi de sute de ani, sunt în pericol de a dispărea sau chiar au dispărut, și-au întrerupt manifestarea. Autoritățile de astăzi, printre care Centrele Județene pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, Consiliile Locale sau Județene încearcă să împiedice dispariția lor, să le reanime sau chiar să le reînvie, uneori prin metode artificiale.

De pildă, pentru păstrarea portului popular se organizează anual, începând cu anul 2000, Festivalul Comunităților Etnice din Banat, manifestare promovată de Consiliul Județean Caraș-Severin și Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin. Banatul este un spațiu multiethnic, multilingvistic, multiconfesional și implicit multicultural, în care o astfel de manifestare este văzută ca un prilej de celebrare a bunei conviețuiri de-a lungul istoriei, a „unității în diversitate” *avant la lettre*.

Festivalul Comunităților Etnice din Banat a marcat a XVI-a ediție, el desfășurându-se în fiecare an în altă localitate din Banatul de munte unde există mai multe etnii. Prin el se promovează portul popular, muzica și dansul din Banatul de munte, urmărindu-se bineînțeles și conservarea obiceiurilor și costumelor populare pentru generațiile viitoare. În 2006 manifestarea s-a desfășurat la Oravița, în 2007, 2009 și 2014 la Băile Herculane, în 2010, la Carșova, în 2011, la Bocșa, în 2012, din nou la Oravița, în 2013, în 2015 și 2016 la Caransebeș, în Parcul Teiuș.

Și în Banatul de câmpie, la Timișoara, găzduit de Muzeul Satului Bănățean, are loc o manifestare asemănătoare și de aceeași vechime: Festivalul Etniilor. Manifestarea începe întotdeauna cu parada formațiilor participante, care pornește de la poarta muzeului pe aleile-ulițe ale „satului” multietnic bănățean, unde fiecare etnie deține o casă a sa. Fiind o manifestare desfășurată într-un muzeu etnografic este de la sine înțeles că portul, dansul și muzica sunt cât se poate de autentice, recreând atmosfera populară de altădată. Astfel poți vedea sumane bănățene, poale șvăbești, înfoiate și apretate, fuste crețe și cizme ungurești, costume țigănești, port bulgăresc, sârbesc, ucrainean, cehesc sau aromân și poți apoi urmări spectacolul oferit de ansamblurile și formațiile participante. În fiecare an o altă etnie este „gază” a Festivalului, pregătind pentru ceilalți și bucate specifice. Atmosfera e una de voie bună, entuziasm, dinamism. Tinerii reprezentanți ai numeroaselor etnii bănățene doresc să arate individualitatea și specificul fiecărei comunități, păstrând cu sfințenie portul propriu, muzica și dansul lor, de care sunt mândri. Recenta ediție a acestui Festival, cea de anul trecut, a fost descrisă ca fiind „*de vis*” de către Codruța Măgurean – coordonatorul Festivalului, director Școala de Artă din cadrul Centrului de Cultură și Artă al județului Timiș.¹

Un festival, deja cu tradiție îndelungată în Banat, ajuns la ediția cu numărul XXIII, este Festivalul bocșean „Aurelia Fătu-Răduțu”, festival-concurs de interpretare ce poartă numele unei celebre interprete de muzică populară de obârșie bocșeană (născută în Vasiova, azi Bocșa). Festivalul are o mare popularitate, având rezonanță națională, el reunind concurenți din mai multe zone folclorice (Oltenia, Ardeal și bineînțeles Banat), dar și interpreți consacrați, nume de notorietate care susțin spectacolul final. Manifestarea are printre obiective

promovarea muzicii populare autentice, descoperirea de noi talente, dar și omagierea Aureliei Fătu-Răduțu, prima solistă profesionistă din Banat. Sute de amatori de muzică populară urmăresc evoluțiile soliștilor din cele două zile de Festival, situate de obicei în jurul datei de 12 iunie, data de naștere a Aureliei Fătu-Răduțu.

Un alt Festival care urmărește prezervarea identității locale este Festivalul Cultural-Artistic al Văii Almăjului, ajuns la ediția a XXI-a. Și aici are loc o paradă a portului popular din zonă, urmat de un spectacol artistic la care participă formații din toate cele șapte localități din Valea Almăjului: Dalboșeț, Bănia, Eftimie Murgu (Rudăria), Șopotu Nou, Prigor, Lăpușnicu Mare și bineînțeles Bozovici. Tradiția se vrea vie, continuată, păstrată, pentru a nu fi nevoie de „reanimare”, de reconstituire incompletă, parțială, ca orice reconstituire a trecutului. Acest Festival afirmă voința organizatorilor de menținere a identității și personalității almăjenilor, a rostului lor din vechime, prelungit firesc în prezent. Nu e ușor însă să realizezi asta, timpurile noi au venit cu haine noi, mai comode, mai practice. Costumele tradiționale nu mai fac parte din cotidian, ele sunt păstrate cu grijă în dulapuri și scoase doar de sărbători, de câteva ori pe an. Chiar și atunci bărbații, mai ales, le poartă descompletate, îmbrăcând în partea de sus cămașa tradițională, dar renunțând la izmene, în favoarea hainelor „nemțești”, cum li s-a spus hainelor de oraș, europene, în Banatul secolului al XIX-lea. De fapt costumul care se purta zi de zi, la muncă, mult mai simplu, din materiale țesute în casă, a fost abandonat, treptat, de mai multe decenii. A rămas doar cel de sărbătoare, dar și în acest caz adaosurile și abundența decorului, precum și amestecul materialelor (pânză fină, industrială, mătase) și accesoriilor moderne (pietre, paiete, mărgeluțe, fire

metalice) au alterat, în mai mică sau mai mare măsură originalul. Opinci nu mai poartă nimeni, demult. Au fost înlocuite cu pantofi și cizme. Asemenea concesii făcute autenticului sunt privite cu îngăduință, deoarece se crede că important e ca portul tradițional, constituit din piesele de bază, să nu fie uitat de tot, să nu iasă complet din viața satului almăjan, bănățean.

Festivaluri asemănătoare, care au ca obiectiv promovarea costumului, cântecului și jocului popular, sunt destul de numeroase la nivel județean. O astfel de manifestare este și Festivalul Cultural-Artistic al Văii Carașului, ajuns la a X-a ediție anul acesta, la care participă formații din această zonă, sau mai cunoscutul Festival Internațional de Folclor „Hercules“, ajuns la ediția cu numărul 47. Mai amintesc și Festivalul Cântecului și Dansului Popular „Vară Cărășană“, care va avea în acest an ediția a VIII-a sau mai tânărul Festival Internațional de Folclor „Ghiță Copăceanu Moșu“, ediția a III-a. Tot în acest gen de manifestări se înscriu și acele „Baluri ale izmenelor“, sărbători ale portului popular organizate în numeroase localități ale județului, când sătenii, și mai ales cei tineri, nu de puține ori mutați la oraș cu rosturile, sunt provocați să se îmbrace în hainele moștenite de la părinți sau bunici și să intre în rolul unui bănățean fălos (c-așa îi șade bine bănățeanului).

Și dacă tot am ajuns aici voi aminti de două manifestări deosebite: Festivalul creatorilor și interpreților de poezie în grai „Tata Oancea“, din Bocșa (10 octombrie), și Festivalul „Drag mi-i graiul bănățean“ (anul acesta, programat la Reșița), care prilejuiesc întâlnirea cu creațiile populare literare în grai bănățean. Graiul locului și literatura în acest grai merită promovate și prezervate, pentru că nu trebuie să uităm că „Banatul a fost cea dintâi provincie care a dat o literatură scrisă de țărani.

Mulți dintre ei au ajuns la nivelul de gândire al unor cărturari de seamă, cu potențial dinamic de creație, iar temperamentul lor viguros a îmbrăcat tot mai frumoase forme de exteriorizare, datorită condeiului, care alături de plug, a devenit al doilea instrument de muncă...⁴². Țăranii condeieri, o categorie deosebită de iubitori de carte, care din diferite motive n-au absolvit decât școala primară, autodidacți dăruți cu talent, au reușit prin consecvență să aducă în literatură o creație aparte, care în arealul cultural românesc este înregistrată ca un fenomen unic. Este de o deosebită valoare pentru un cercetător al mentalităților informația pe care ne-o dă Camil Petrescu, trăitor pentru o perioadă, în tinerețe, în Banat: „Este un lucru neîndoios că dintre toți țăranii români de pretutindeni, bănățenii sunt cei mai citiți și mai cunoscători de carte. Aici în Banat se desfăceau cu sutele și miile revistele românești și broșurile diferitelor biblioteci. Dar nu numai atât. Țărănimea bănățeană dă dovadă de un extraordinar simț artistic. Nu vorbim numai de arta casnică, ci mai ales ne gândim la talentul cu care cei mai mulți din ei joacă piese de teatru, de ai crede de multe ori că ai în fața ta actori adevărați. Nu mai vorbim de asemenea, de atâtea coruri – căci nu este sat să nu aibă un cor sau două; dirijate de multe ori chiar de țăranii înșiși. Ba, cele mai multe sate au și fanfară proprie, de te fac să te mândrești că ești român. Ceea ce vrem să știe cititorii noștri este marele număr de scriitori țăranii, pe care îl dau satele bănățene. Am auzit de multe ori, poeți de aceștia de țară declamând la diferite ocazii poezii întregi compuse de dânșii. Banatul, care tot el e «fruncea», are nu numai compozitori țăranii, dar și țăranii ziariști, țăranii scriitori.»⁴³

Literatura în grai popular poate fi privită ca un adevărat document istoric, redând vorbirea vie a țăranilor bănățeni și odată cu ea mentalitatea „paorilor“, imaginea

lor față de chestiunile importante ale vieții, față de ei și de ceilalți.

Putem concluziona că satul bănățean nu își reneagă experiența ancestrală, ba dimpotrivă, o exploatează, dar mentalitatea modernă, urbană s-a insinuat treptat, de multă vreme și a condus la metamorfoze, care, la rândul lor au provocat alterări sau, poate, inovări ale tradiției populare. El, Banatul, a evoluat în timp, printr-o originală sinteză între vechi și nou, între multiplele etnii, spre o individualitate generatoare de o pătrunzătoare identitate.

prof. Simona SANDU

Note

¹ <http://www.ziarultimisoara.ro/actualitate/2485-etniile-din-banat-s-au-reunit-la-muzeul-satului-banatean-intr-un-spectacol-extraordinar>

² Aurel Cosma, în „Orizont“, Timișoara, decembrie 1971.

³ Camil Petrescu și-a început activitatea jurnalistică la ziarul „Banatul“ din Lugoj, în calitate de redactor-șef, în mai 1919. Din august 1919, gazeta a fost mutată la Timișoara și o dată cu ea și redactorul șef. Va activa ca profesor la liceul real din Timișoara și ca publicist, până în primăvara lui 1921; (cf. Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, Timișoara, Ed. Facla, 1977, p. 9-19).

Condeieri plugari din Banat

Motto: *„Banatul a fost cea dintâi provincie care a dat o literatură scrisă de țărani. Mulți dintre ei au ajuns la nivelul de gândire al unor cărturari de seamă, cu potențial dinamic de creație, iar temperamentul lor viguros a îmbrăcat tot mai frumoase forme de exteriorizare, datorită condeiului, care alături de plug, a devenit al doilea instrument de muncă...”¹.*

(Aurel Cosma)

Banatul se poate lăuda cu țăranul său reprezentativ sau cu toți țăranii lui care s-au ridicat în fața istoriei pentru a face istorie, fiindcă, mai mult decât în oricare parte de țară, aici s-a desfășurat o luptă, necurmată, întru rezistența și afirmarea neamului. Poziția sa de „poartă europeană” ca și zestrea naturală, inconfundabilă, a transformat întreaga regiune într-un „loc de dispută al altor națiuni, într-un bastion european contra incursiunilor”².

Țăranii condeieri, iubitori de carte, care din diferite motive n-au absolvit decât școala primară, buni autodidacți, dăruți cu talent, reușesc, prin consecvență, să aducă în literatură, pe lângă alte acte de implicare socială, o creație aparte, care în arealul cultural, românesc, ajunge să fie percepută ca un **fenomen unic**. Om luminat, condeierul plugar citea ziare, la care cel mai adesea avea abonament, cumpăra cărți, în multe cazuri înjghebându-și o bibliotecă solidă, mergea la teatru, nu lipsea mai niciodată de la evenimentele majore, culturale sau politice ale satului. În foarte multe cazuri acest „înțelept”, chiar primarul sau notarul localității, era un mesager cultural sau politic, fiindcă se pricepea la toate și dobândise încrederea și recunoștința comunității. Era animator cultural, publicist la ziare locale, cunoscute, dar era și un bun revoluționar, fiindcă era un

bun român. Avea conștiința apartenenței și dorința de libertate. Fără a se fi desprins de pământul strămoșilor, el îmbina mirific puterea „peanei” cu a sapei și a coasei, care-i asigurau existența.

Înainte de Unire, manifestările frunțașilor plugari imprimau un climat spiritual național, prin știința lor de carte și prin talentul de gazetari în presa românească a vremii, mai cu seamă la gazeta „Poporul Român”, de la Budapesta, unde lupta românismului împotriva dominației străine creaa o motivație în plus; intelectuali, muncitori și țărani, într-o unitate de suflet, formau un corpus românesc în apărarea și consolidarea naționalismului și luminarea acelor care fuseseră robi de veacuri în propria lor țară și pe propriile lor pământuri.

Categoria plugarilor, știutori de carte și apărători de neam era numeroasă și se manifesta sub diferite acțiuni: prin cântec, mai cu seamă în cântecul coral, dar și cel popular, bătrânesc sau prin literatură, îndeosebi gazetărie, cea mai puternică armă a lor fiind Cuvântul.

Prin contactul cu etniile conlocuitoare mulți plugari cunoșteau pe lângă istoria românească, istoria celorlalți concetățeni, mai ales istoria acelor care tindeau să ne acapareze pământurile și națiunea. Și pe lângă istorie, au ajuns să le cunoască chiar și limba³. Într-un cuvânt erau oameni iluminați. Nu întâmplător din Banat se ivesc cei mai mulți gazetari în presa de la Budapesta și în publicațiile românești din Oravița și din țară. În rezistența lui, contra acaparatorilor, plugarul român purta pretutindeni cu el, pe lângă credința ortodoxă, tricolorul, simbolul românesc, arborat în orice împrejurare în lupta acerbă, mai cu seamă față de dominația maghiară sau abuzul sârbesc. Același tricolor care se regăsea în port, în scris, în cântec ș. a.

În începuturile sale **Școala condeierilor plugari** avea ca suport de bază lupta pentru unitate națională, ideea identității românești: credința, cântecul patriotic, poezia și gazetăria.

Istoria luptătorilor plugari îi reține și îi consolidează pe

pionierii Fenomenului (identificat mult mai târziu ca fenomen cultural): Teodor Roșu, I. Crăciunel, V. Secășan, Tata Oancea, Dumitru Brânzei ș. a.

Condeieri „in nuce”

Neconstituită într-o acțiune organizată, mișcarea țăranilor condeieri pornește „in facto”, alături de intelectuali și într-o oarecare măsură alături de muncitorimea centrelor economice, dintr-o dorință cât se poate de justificată, într-un spațiu mereu încălcat când de o stăpânire, când de alta, prin dorința de a domina și de a acumula valori materiale.

Într-o epocă a Luminilor când arma nu mai putea fi o soluție de viață, lupta se dă pe cale pașnică, concretizată în cântec și cuvânt și denotă o maturizare a poporului, ca formă de reordonare, nerecunoscând ca fiind viabile, decât valorile care îi aparțin.

Nediferențiați și neimplicați într-o mișcare ca atare, țăranii condeieri sunt întâmpinați prin manifestări similare și încurajați să participe, întâi alături de intelectualii timpului, pentru ca treptat acțiunile lor să primească o notă personală, credința că pot și trebuie să-și aducă propriul lor aport pe tărâmul social, cultural.

Un prim pas se face, în acest sens, prin revista lui Birăuțiu, din Budapesta, care înainte de Unire îi primește și le încurajează scrisul, cu patosul lor înviorător și sincer, cu dorința lor a se alătura unei cauze comune. Scrisul stângaci, nesigur se perfecționează prin exercițiu, prin lectură, apoi se naște dorința de mai mult, așa cum vor dovedi pe parcursul unui veac de continuitate.

În revista sa, „Poporul Român“, din Budapesta, Birăuțiu vorbește de mulțimea condeielor țărănești, venite mai ales din Banat, în special din Caraș, zona Oravița, ca și de alte condeie venite din țară. Mai mult într-un număr de revistă se vorbește sumar despre condeierii intrați în anonimat, pentru o perioadă în care fenomenul, la el acasă își intră în propria-și „legitimatie” dar nu reușește să și-o și păstreze⁴.

Astfel în „Călindarul Poporului Român“, pe anul 1913⁵ sunt amintiți și alți colaboratori „țerani“ ai „Foi Poporului Român“, decât cei cunoscuți, (I. Crăciunel, V. Secășan, Dumitru Brânzei, Tata Oancea) precum:

Ioan Vășii din Satul Mic (actualul Banat Sârbesc), orator, publicist.

Ioan Sfetea, econom în frunțașă comună din Banat, Jebel, este „*un zelos colaborator țeran și publicist scriind articole, din cari apare o judecată sănătoasă și nesfârșită dragoste de neam*“.

Dochin Rașa este primar sătesc în Ohaba Forgaci (lângă Lugoj), cel care „*cu multă însuflețire transmite dorul de cultivare în popor*“.

Dimitrie Goicu, econom frunțaș în Berliște, din Banat, „*publicist și un înflăcărat naționalist și mare iubitor a tot ceea ce este românesc*“.

Ioan Cucu Murgu este un harnic țeran din Berliște, frunțașă comună bănățeană, aparține noii generații care „*a reușit pe urma seminței aruncate în popor de ziarul nostru, întemeiat anume pentru folosul țărâniei noastre, care înainte cu 10-12 ani se afla într-o stare foarte neglijată, a prins undeva rădăcini și a produs efectul dorit (...) locul acesta este Berliște, Răcăjdia și celelalte sate din jurul Orăviții*“.

Costa Scânteie, din Moldova-Nouă, **Constantin Pușchiță**, Domașnea ș.a, cu date sumare despre fiecare⁶.

Semnătura sub pseudonim este legitimă, dacă ne gândim la problemele și confuzia creată de diriguitorii țării, imediat după Unire, din păcate pentru cercetările contemporane, investigația asupra unora sau altora dintre acești discipoli ai scrisului țărănesc, sub pseudonim este foarte greu de autentificat. Din această cauză foarte mulți dintre ei se pierd sub propriul pseudonim și intră astfel în anonim.

Un factor extrem de important în conturarea și identitatea Mișcării din Banat, după Unire rămâne lupta, dublată de voința și perseverența acestor condeieri, uniți strâns în jurul gazetelor, mai cu seamă cele scoase de ei înșiși, sub deviza: „Unul pentru toți și toți pentru unul“.

Experiența acumulată prin corespondența cu gazeta de la Budapesta și cu puținele existente în acea vreme în țară, le-a consolidat credința că se poate. Și ei chiar au dovedit asta, indiferent că vorbim de prima gazetă, desființată de sistem, încă de la primele numere (*Țăranul*) sau de gazetele care apar imediat, spre a o înlocui, unele și ele cu viață scurtă, altele rezistând eroic sub presiunea timpului. În număr mai mic, sau mai mare (*Cuvântul Satelor* este revista fondată de 12 condeieri plugari din Caraș) condeierii sunt fondatori de revistă, colaboratori permanenți, mai ales iubitori de condei.

Aceste gazete sunt conduse de cei mai buni dintre condeieri: I. Ciucurel, cu „Poporul românesc” și „Cuvântul Satelor”; Tata Oancea, cu „Vasiova” sau P. Târbățiu cu „Zorile Banatului”, fapt pentru care adună în jurul lor pleiada numeroasă de condeieri plugari, care apar mai ales după Unire, înmulțindu-se rândurile în perioada interbelică sau postbelică.

dr. etnolog Maria MÂNDROANE,
Timișoara

(Fragment din volumul în curs de apariție *Fenomenul unic din Caraș: condeierii plugari, țărani inventatori. Lăutari, coriști, dirijori, compozitori țărani*)

Note

¹ A. Cosma, Revista „Orizont”, dec. 1979.

² I. Veverca, *Destin românesc în Banat*, în R.I.S.B.C, Anul X, Mai-August, 1942, p. 305-309.

³ V.V. Teodorescu Musta, *Pleografie pentru oameni și locuri: Oravița-Ciclova-Timișoara. Memorii*, Ed Eubeea, 2015, p.17

⁴ Documentul „Calendarul Poporului Român” se află în Arhiva condeierilor plugari și a fost donat de Ion Albu, din Răcăjdia

⁵ Călimdarul Poporului Român, Anul XI; Budapesta, 1913, p. 92-95.

⁶ *Ibidem*.

Asociații și cenacluri ale creatorilor în grai bănățean

Beneficiind mai ales de resuscitarea fără precedent a acestui adevărat fenomen de specificitate provincială – literatura în dialectul bănățean, este susținută printr-o serie de activități și manifestări. Sub egida Asociației Scriitorilor în Grai Bănățean sunt planificate festivaluri și concursuri periodice, șezători literare, seri de poezie, recitaluri, emisiuni radio și TV, mese rotunde, tabere de creație, dezbateri, editări de antologii etc. Se remarcă un avânt fără precedent al literaturii dialectale bănățene, în special al poeziei, după decembrie 1989. În ultimii douăzeci de ani s-au făcut pași importanți în cultivarea graiului bănățean: tipărirea de cărți și reviste, cenacluri literare de profil, activități și manifestări specifice, festivaluri și concursuri, antologii, culegeri, spectacole, șezători literare etc.

Se organizează recitaluri de poezie în grai bănățean, se înmânează la acțiunile de bilanț ale Asociației Scriitorilor în Grai Bănățean, în fiecare an, diplome de onoare pentru cei care se străduiesc să exprime profunzimea ideatică în acest grai ales. Poetul Ion Ghera și poetul Ion Căliman dar și ceilalți membri ai Asociației fac noi propuneri privind desfășurarea manifestărilor din anul următor.

La noi, în Banat, Ioan Ghera, Ion Căliman, Ioan Viorel Boldureanu, Pătru Chira, Marius Munteanu ș.a. scriu, fiind conștienți de faptul că aparțin colectivității „creatorilor dialectali“, spre a impune o stare colectivă, spre a crea în dialectul lor.

Asociația Scriitorilor în Grai, prin poetul Ioan Căliman, prin profesorii Ioan Ghera și Doina Pătruț, a extins aria de exprimare a acestor creatori, implicând oameni talentați din Bocșa, Oravița, Bozovici și până la Șiria. Toți aceștia și-au descoperit propriile lor modalități de expresie.

În anul 2000, la 1 aprilie, la Uzdin, la S.L.A „Tibiscus“ a luat ființă Uniunea Scriitorilor în Grai Bănățean, fiind ales în funcția de președinte regretatul Ștefan Pătruț, un iubitor al scrisului dialectal care a știut să adune la un loc pe toți aceia care au scris în dulcele grai. Atunci la Uzdin s-au adunat scriitorii din ambele părți ale Banatului, din Caransebeș, Făget, Sintești, Bocșa, Uzdin, Torac, Vârșeț, Panciova și au promis că vor continua pe calea, bătătorită, dar veșnic nouă, a afirmării și cercetării în continuare a specificului bănățean în totalitatea lui. Ulterior, în urma unor neînțelegeri, scriitorii din România și-au constituit la Făget, în anul 2002 – Asociația Scriitorilor în Grai Bănățean. Conducerea U.S.G.B. a fost următoarea: Vasile Barbu (președinte), Teodor Groza Delacodru (vice-președinte), Ionel Stoiț din Novi Sad (secretar), Dănuț Drăghici (casier).

Asociația Scriitorilor în Grai Bănățean este constituită cu statut și înscrisuri juridice legale și deține în comodat un sediu și o Casă de creație a scriitorilor dialectali în localitatea Ohaba-Mâtnic, județul Caraș-Severin. Manifestările acestei Asociații sunt organizate în diferite localități din Banatul istoric: Bocșa, Caransebeș, Făget, Lugoj, Margina, Mănăștiur. Prin multitudinea de activități organizate din 1990 încoace s-a impus creația literară dialectală ca realitate bine conturată în spiritualitatea provinciei, fenomen de care critica și istoria literară trebuie să țină seama.

Asistăm la proliferarea cenaclurilor în grai și la

stimularea membrilor acestora: Ion Ghera, Petru Andraș, Sorin Olariu, Ionuț Jorz, Pătru Fara-Răcolț, Dorina Șovre (Caransebeș, Cenaclul „La Poșmândre”); Radu Georgescu, Lică Lăzărescu, Gelu Cîmpeanu, Ioan Vodicean, Arcadie Chirșbaum (Făget, Cenaclul „George Gârda”); Gheorghe Vuia, Ioan Fărcaș, Ionel Peia (Lugoj, Cenaclul „La givan”); Ion Albu (Bocșa, Cenaclul „Paul Târbățiu”); Vasile Barbu, Ioța Vinca, Teodor Groza Delacodru, Gheorghe Lifa, Ionel Stoitș, Ioviță Dalea, George Tibi Petrovici (Uzdin, Voivodina, Serbia, Cenaclul „Cea Ventilă”).

Manifestări, valori și perspective

Anul 1975 este important pentru istoria culturală a Bocșei, pentru că el reprezintă debutul Festivalului „Tata Oancea”, de creație și interpretare de poezie în grai, un moment de sărbătoare inițiat de Casa de Cultură a orașului Bocșa. Ideea a fost aceea de stimulare a creației în graiul bănățean și de ducere mai departe a muncii lui Tata Oancea. S-a urmărit implicarea în acest demers a iubitorilor de folclor de la sate din zona Bocșa și din colțurile cele mai îndepărtate ale Banatului românesc, dar și din cel sârbesc.

De-a lungul anilor, în aceste ediții organizate, s-au reunit creatori și recitatori cu stiluri diferite. Ei toți au animat zile de adevărată bucurie patronate de spiritul lui Tata Oancea, mereu prezent în sufletul iubitorilor de cultură și de grai bănățean de pretutindeni. Un factor catalizator în istoria festivalului au reprezentat-o mentorii acestuia: Marcu Mihail Deleanu, Octavian Doclin, Iacob Roman, Ada Cruceanu, Ștefan Pătruț, Ion Căliman, Călin Chincea și alții.

Banatul, „baroc al culturii românești”, așa cum a

fost numit de Lucian Blaga, a fost, este și va fi un leagăn al culturii, al păstrătorilor de tradiții, dar mai ales al vorbitorilor și creatorilor în grai bănățean. La Bocșa se desfășoară acest Festival al creatorilor și interpreților de poezie în grai „Tata Oancea”. Festivalul se desfășoară pe două secțiuni, cea pentru copii și cea pentru adulți.

În aceste zile Bocșa devine capitala tuturor bănățenilor, dar mai ales capitala „graiului bănățean”. Sunt din ce în ce mai mulți participanți la festivalul „Tata Oancea” de la Bocșa, de fapt sunt mai multe festivaluri de acest gen – toate fac parte din acest proiect nuanțat și susținut, care constituie o instituționalizare prin forțe proprii – nu impusă sau cerută de cineva, ci venind din însăși ființarea fenomenului, ca atare. Asociația Scriitorilor în Grai, prin poetul Ioan Căliman, prin profesorii Ioan Ghera și Doina Pătruț, au extins aria de exprimare a acestor creatori, implicând oameni talentați, inclusiv din Bocșa, Oravița, Bozovici și până la Șiria. Toți aceștia și-au descoperit propriile lor modalități de expresie.

I. V. Boldureanu apreciază că este o mișcare care a pornit și se susține prin ea însăși, fiind nevoie de cultivarea și de încurajarea ei. Prin ridicarea continuă a ștachetei valorice, mișcarea devine credibilă atrăgând după sine o percepție tot mai înaltă a fenomenului.

O mândrie a bocșenilor este Festivalul de creație și interpretare a poeziei în grai bănățean, care se numește, cum am specificat mai sus: „Tata Oancea”. Este cel mai mare și mai longeviv festival de gen din România. Pornit inițial de prof. Marcu Mihail Deleanu și prof. Mioara Drăguț, avea ca scop aducerea graiului bănățean la nivel național. S-a încercat și chiar s-a reușit aducerea la Bocșa a creatorilor de poezie dialectală din întreg Banatul (la început, din Caraș-Severin, mai

apoi Timiș și, bineînțeles, din Serbia, întregind astfel Banatul istoric, pe care Tata Oancea îl cunoștea).

Poate că nu toate edițiile au fost la nivelul așteptărilor celor care le-au organizat, dar au avut continuitate, au reușit să păstreze legătura dintre creatori și au menținut fenomenul viu al creației literare în dialect.

Speranțe pentru o revigorare există deja de vreo cinci ani, pentru că de la o ediție la alta sunt tot mai mulți copii (recitatori), tot mai mulți creatori dialectali, tot mai mult public și, bineînțeles, o mai bună mediatizare.

Amintim subzonele de unde au participat creatori și recitatori: Valea Bârzavei, Valea Carașului, Valea Bistrei, Valea Almăjului, Valea Pogănișului, Valea Timișului, zona de interferență Banat-Ardeal (Lipova, Șiria, Făget), pusta Banatului, dar numărul celor prezenți este tot mai mare atât din mediul rural, cât și din mediul urban. Copiii de la orașe au început în școli să organizeze manifestări, unde, pe lângă practicarea dansurilor populare, descoperim tot mai mulți recitatori de poezie în grai bănățean.

Valentina FIȘTEA-HOMESCU

ZILELE DE TEATRU ALE ROMÂNILOR DIN VOIVODINA, SERBIA

Teatru de amatori din Nicolinț pe parcursul anilor

Cele 45 ediții ale cunoscutei manifestări culturale „Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina” au adus la lumina rampei actori talentați, spectacole de excepție, realizări deosebite. Un vis pe care românii din aceste spații, oameni simpli, necunoscători ai artei teatrale, dar cu inimă mare, au reușit să și-l trăiască și să-l ducă până la perfecțiune. Iar cei care au reușit să intre în lumea lor mirifică, regizori profesioniști din România, tineri români din spații bănățene școliți la înalte instituții în arta actoriei și regiei din patria mamă, au confirmat că românul din aceste spații a știut dintotdeauna să-și etaleze talentul și spiritualitatea.

Este foarte greu să pui pe hârtie toate cele consemnate în cei 45 de ani de viață teatrală la românii din Voivodina pentru că aceasta ar fi o întreagă istorie a unui popor. De această dată, mă voi opri doar la experiența unei trupe de actori amatori din localitatea Nicolinț din Banatul Sârbesc pe care am cunoscut-o din aproape, gustând, într-o perioadă de timp, din trăirile și realizările lor.

Începuturile Teatrului de amatori din Nicolinț se trag încă de la sfârșitul veacului trecut și sunt strâns legate de unele momente importante la nivel de comunitate, dar și de apariția unor persoane care au lăsat o considerabilă influență asupra dezvoltării vieții teatrale din această localitate.

În acest sens, putem distinge cinci perioade importante care caracterizează acest gen de activitate în viața culturală din Nicolinț, fiecare având propriile caracteristici.

Se poate vorbi despre o perioadă a începuturilor, despre care, în presa vremurilor apuse. Se pot afla unele consemnări. Astfel, Gheorghe Bosioc, marele fiu al Nicolințului, ziarist, om de cultură și cercetător a găsit consemnat în „Foaia Diecezană” din Caransebeș, nr. 4 din 17/25 februarie 1891 următoarea informație: „Reuniunea de cântări greco-ortodoxă română din Nicolinț a organizat la 13/25 februarie 1891 un concert la Alibunar, în ospătăria lui E. Bauer. La Alibunar a fost prezentat un program de cântece corale, de dansuri românești și o piesă de teatru. În piesa de teatru „Paraclisierul” sau „Florin și Florina” și-au dat contribuția Paul Farca în rolul lui Florin - un tânăr țăran, Dimitrie Petcu, învățător în rolul lui Colivescu-paraclisier (țârcovnic) și domnișoara învățătoare Florica Căiman, în rolul Floricăi, o tânără orfană”.¹

Conform cercetărilor profesorului dr. Mircea Măran, se vorbește despre un „concert și teatru la Nicolinț. Tinerimea română din Nicolinț, comitatul Timiș, va aranja la 12 nov 1905 Concert de coruri și declamațiuni. Se vor juca și piesele „Pictorul fără voie”, comedie într-un act de V. Pop și „Otrava femeiască” comedie într-un act de N. Țințariu”.²

În baza altor informații, stă consemnat că anul 1927, s-a pregătit și s-a prezentat pe scenă, piesa de teatru „Artista”: „O altă latură a vieții culturale din Nicolinț a fost activitatea teatrului de amatori. S-a început cu spectacolul „Artista”, în anul 1927, pentru ca odată cu venirea Iconiei Cuzma • ivanoviæ (fostă actriță la Teatrul Român din Vârșeț), succesele secției de teatru să devină remarcabile”.³

Având experiența obținută la Teatrul profesionist din Vârșeț, doamna Iconia Cuzma • ivanoviæ a început să lucreze și să monteze spectacole, în primul rând cu elevii de la școala Generală „2 Octombrie” din Nicolinț, unde era învățătoare pentru ca, în același timp, să lucreze cu un grup de tineri talentați, montând spectacole pretențioase. Astfel, un prim spectacol de mare răsunet este „Măistorița la modă” de Jovan Sterija Popov•, în care Iconia Cuzma • ivanoviæ deține unul din rolurile principale și semnează și regia spectacolului. Este vorba de anul 1973 și prima ediție a Zilelor de Teatru ale Românilor din Voivodina, când evoluția pe scenă a spectacolelor este urmărită de un juriu de specialitate, cele mai reușite realizări, atât când

este vorba de spectacolele în sine, regie, scenografie și roluri interpretate sunt apreciate și nominalizate. Spectacolul nicolincenilor este clasat pe locul IV, iar Iconia Cuzma • ivanovia este nominalizată pe locul de frunte pentru rolul interpretat.

La următoarele ediții ale „Zilelor“, nicolincenii se prezintă cu spectacolele „Omul de rând“ (1975) de Branislav Nușiă, în regia lui Ionel Corneanu. Spectacolul se plasează pe locul IV, Ionel Corneanu primește premiu pentru regie iar Maria Marilă primește premiul pentru interpretare. La ediția din anul 1976, actorii amatori din Nicolinț se prezintă cu două spectacole și anume „Însurătoare și măritiș“ de J. Sterija Popovia și „Visul unei nopți de iarnă“ de Tudor Mușatescu, ambele în regia lui Ionel Corneanu. De menționat că spectacolul „Visul unei nopți de iarnă“ se plasează pe locul V iar mențiuni pentru interpretare au obținut Elena Minda și Pavel Greoneanț.

Următoare ediție a „Zilelor“ are o importanță deosebită pentru trupa de actori amatori din Nicolinț. Pe scenă urcă din nou Iconia Cuzma • ivanovia, în rolul principal din „Doamna ministru“ de Branislav Nușiă în regia lui Zvonimir Jovëia. Spectacolul se plasează pe locul II, Iconia Cuzma • ivanovia obține locul I pentru interpretarea rolului • ivka, iar Silvia Mandreș obține locul II pentru scenografie. Cu spectacolul „Deputatul poporului“ de Branislav Nușiă, montat de Zvonimir Jovëia, considerat ca realizare mai puțin reușită a nicolincenilor se încheia prima etapă de activitate a trupei de teatru din Nicolinț.

Următorul moment important este prezența lui Iosif Maria Bâta, regizor din România care a lucrat cu actorii din Nicolinț în perioada anilor 1980-'81 și a montat trei spectacole deosebite. În acest sens trebuie amintit spectacolul „Trandafiri roșii“ de Zaharia Bârsan, spectacol care a adunat, în primul rând, un foarte mare număr de tineri și care a fost o adevărată experiență pentru mai multe generații de actori amatori din Nicolinț. Spunem acest lucru pentru că nu a fost vorba doar de actorii amatori care au lăsat în urma lor o serioasă activitate teatrală, ci și de o foarte serioasă mână de tineri care vor avea posibilitatea să-și spună cuvântul în anii ce urmează și să confirme importanța străduințelor și bunelor intenții ale regizorului Iosif Maria Bâta.

Iosif Maria Bâta ne-a învățat dicție, joc de scenă, ne-a

demonstrat cum să intrăm în rolul personajului, cum să-l trăim și să-l facem pe spectator să trăiască alături de noi. A fost aceasta un lucru foarte important pentru noi pentru că am învățat cum să abordăm un rol, cum să învățăm textul propus, ne-a învățat mișcare scenică, dar mai ales, ne-a învățat limbă și dicție, fără de care nu se poate face actorie. Îmi amintesc de efortul depus pentru montarea celor două spectacole, „Kathlen“ și „Trandafirii roșii“, când contribuția fiecăruia dintre noi era prețioasă, începând cu jocul pe scenă și până la realizarea scenografiei. A fost aceasta o extraordinară muncă în echipă coordonată de domnul regizor, menționează Ionel Turcoane, deținător de roluri în ambele spectacole, în prezent președintele Societății Culturale „Nicolinț“ din Nicolinț și membru în Consiliul de Administrație al Uniunii Teatrelor de Amatori ale Românilor din Voivodina – Serbia.

Începând cu cele două spectacole amintite, prezentate la ediția „Zilelor“ din anul 1980, se poate constata că activitatea teatrală din Nicolinț consemnează o vertiginoasă linie ascendentă. În anul respectiv, spectacol „Kathlen“ de Michael Sayers este catalogat drept cel mai reușit spectacol al ediției, iar „Trandafirii roșii“ pe locul IV. Aurora Gaita obține premiul I pentru rolurile principale din ambele spectacole, Ionel Turcoane obține locul III pentru rolul interpretat, pentru rolurile interpretate fiind menționați și Traian Căcina, Traian Minda Cârsta și Nicolae Turcoane. Referitor la cele două spectacole, Miodrag Miloș consemnează: „Spectacolul «Kathlen»...a fost una dintre cele mai plăcute surprize a «Zilelor de Teatru»...Prin jocul câtorva actori amatori (Aurora Gaita, Ionel Turcoane, Traian Căcina) textul comediei a apropiat de noi.“⁴ Același Miodrag Miloș, aduce câteva aprecieri și despre al doilea spectacol prezentat de nicolinceni: „Trandafirii roșii“ a fost un spectacol ce se impune și care s-a distanțat de celelalte vizionate la „Zile“ prin tonalitate, actorie și creație artistică. Un spectacol întreg...Spectacol de factură nouă la „Zile“. și totuși, juriul a fost de altă părere. Poate din cauză că celălalt spectacol al nicolincenilor a fost plasat pe cel mai înalt loc. Indiferent de aceasta, dacă și cel de-al doilea spectacol era calitativ, trebuia promovat la locul cuvenit“.⁵

Nu putem vorbi de această perioadă fără să amintim

spectacolul „Gaițele“ montat în anul viitor de același Iosif Maria Bâta, plasat pe locul III la ediția din anul 1981 a „Zilelor“, Iconia Cuzma •ivanoviæ obținând premiul III pentru rolul Anetei Duduleanu.

Din anul următor, actorii amatori din Nicolinț încep să lucreze cu mai mulți regizori profesioniști din Serbia, cu tineri regizori profesioniști, care au absolvit Facultatea de Artă Teatrală din București, dar și cu regizori profesioniști din România.

Astfel, pe scena de la Nicolinț se montează: în anul 1982, „Detașamentul divin“, de Djordje Leboviæ, în regia lui Milan Duškov, spectacol plasat pe locul III; în anul 1982, „Intrigă și iubire“ de Fr. Schiller, plasat pe locul I și „Tinerețe fără bătrânețe“ de Mihail Covali, plasat pe locul VI, ambele în regia Virginiei Marina Guzina. Tânăra actriță Silvia Pincu a obținut locul I pentru rolul Luizei. În anul 1985 se montează spectacolul „Prohorisiții“ de R. L. Djukiæ, în regia lui Miaa Stojanoviæ, spectacol plasat pe locul I, iar Elena Minda obține locul III pentru rolul interpretat. În anul 1986 se montează „Matca“ de Marin Sorescu, în regia Virginiei Marina Guzina. Spectacolul obține locul II, Silvia Pincu locul I pentru rolul principal iar Aurel Dolinga premiul de frunte pentru scenografie.

Ediția din anul 1987 a „Zilelor“ îl aduce la Nicolinț pe regizorul Mircea Pavel Mihai. Se montează spectacolul cu piesa „Casa Zeng“ de Miloș Nikolić, spectacol care este clasificat pe locul IV și se obține și un premiu pentru scenografie. După acest insucces, actorii amatori din Nicolinț se pun pe fapte mari. Se montează spectacolul „Parvenita“ în regia lui Branko Petković. Spectacolul este apreciat ca cel mai bun spectacol al ediției iar în presa vremii se consemnează următoarele: „Având în vedere faptul că la ediția din acest an a „Zilelor“ s-au putut vedea realizări cam slabe și cu actori amatori care nu s-au prea distins pe scenă, putem afirma cu certitudine că spectacolul nicolincenilor s-a ridicat mult deasupra celor văzute până în prezent. Realizat ca un tot unitar, fără de căderi, deseori întâlnite la amatori, cu acțiunea bine interpretată de la început până la sfârșit, spectacolul s-a dovedit a fi bine temperat de la început până la sfârșit... Pe lângă Iconia Cuzma •ivanoviæ, (protagonista), la reușita spectacolului și-au dat contribuția Maria Drăgănici, Cornel Corneanu-Minu, Ghertruda Samoilă

etc.⁶ De amintit că Iconia Cuzma • ivanovia a obținut premiul I pentru rolul principal iar Maria Drăgănici locul II pentru rolul interpretat, premiat fiind și Cornel Corneanu - Minu, Ghertruda Samoilă și Traian Căcina.

Primul spectacol al nicolincenilor montat de Branislav Guzina este „Tangoul“ de Slavomir Mro•ek. Despre acest spectacol stă consemnat: „...până acum la Nicolinț nu s-a jucat teatrul absurdului. Se pare că încercarea a reușit. Regizorul Branislav Guzina a rupt bariera dintre public și actori, coborând spectacolul în public...“⁷ După aprecierea juriului, spectacolul este plasat pe locul II, Maria Drăgănici obține premiul III pentru rolul Alei, diplome obținând Ghertruda Samoilă și Silvia Bosioc.

Odată începută, colaborarea cu Branislav Guzina continuă și în anul următor. Se montează „Domnișoara Iulia“ de August Strindberg, rolul principal fiind deținut de Silvia Pincu, fiind această interpretare lucrarea de licență la Academia de Arte Teatrale din Novi Sad. Alături de ea, joacă Carmen Trocan, membră a Teatrului de Comedie din București și Cornel Corneanu-Minu. Spectacolul este apreciat ca cel mai reușit spectacol, Silvia Pincu obține locul I pentru rolul interpretat, Carmen Trocan, locul II iar Cornel Corneanu-Minu, locul III. Despre acest spectacol stă consemnat: „Teatrul semiprofesionist din Nicolinț a pregătit un spectacol minunat care a făcut tangență cu profesionismul actorelesc. Piesa a fost o piatră de încercare pe care au dus-o cu succes. Extraordinara Silvia Pincu, în rolul Iuliei a avut o realizare actorească ieșită din comun“.⁸

**„Nora“ de
Henrik Ibsen
(1991)**

În anul 1991, actorii amatori din Nicolinț încep colaborarea cu Leontin Laurean Oniga, oaspete din România. Se montează spectacolul „Șase personaje în căutarea unui autor“ de Luigi Pirandello, spectacol care se plasează pe locul III la „Zile“, Trăian Căcina obține locul II pentru rolul interpretat, premiată fiind și Maria Corneanu pentru rol episodic. În anul următor, același regizor montează spectacolul „Casa cu păpuși“ („Nora“) de Henrik Ibsen. Spectacolul se plasează pe locul III

iar premiați sunt: Maria Corneanu obține locul III pentru rolul „Nora” iar Traian Minda Cârsta este premiat pentru rol episodic.

La ediția din anul 1993 a „Zilelor”, actorii amatori lucrează, din nou, cu Branislav Guzina. Se montează spectacolul „Hangița” sau „Mirandolina”, apreciat drept cel mai reușit spectacol, Monica Boldovină obținând locul I pentru rolul interpretat, Ionică Cugia de asemenea locul I, fiind premiată și Manuela Turcoane pentru rol episodic. În anul următor, la Nicolinț se montează „Azilul de noapte” de Maxim Gorki, în regia lui Branislav Guzina. Spectacolul se plasează pe locul II iar premiați sunt Ionel Cebzan, Traian Minda-Cârsta, Livius Stefan și Stevan Musta. și în anul următor, nicolincenii lucrează cu același Branislav Guzina. Se montează spectacolul „Oximoron” de Svetislav Basara și Matei Vișniec,

Stânga: „Mirandolina” de Carlo Goldoni (1993); dreapta: „Azilul de noapte” de Maxim Gorki (1994)

spectacol clasat pe locul II la ediția „Zilelor”. Este premiat Livius Stefan și Milan Agadișan pentru rolurile interpretate și Pavel Greoneanț pentru traducerea textului.

În anul 1996, nicolincenii își încep colaborarea cu regizorul Iulian Ursulescu. Se montează spectacolul „Ivona principesa Burgundiei” de Witold Gombrowich. Într-o concurență de spectacole foarte bune, spectacolul nicolincenilor este clasat pe locul doi, Mărioara Corneanu obține premiul I pentru rolul Margaretei iar regizorul obține premiul pentru regie. Despre acest spectacol stă consemnat: „Un contact profesionist susținut pas cu pas timp de peste trei luni, a rezultat un spectacol dens în metafore și cu o interpretare inspirată de procedeele teatrului carnavalesc și absurd. În rolul cuplului regal - Livius Stefan (Regele) și Mărioara Corneanu (Regina) au construit cu complexitate personaje viabile...”⁴⁹

În anul următor, Iulian Ursulescu montează la Nicolinț spectacolul cu piesa „Deputatul poporului” de Branislav Nușiă, spectacol plasat pe locul cinci la „Zile” și cu o realizare deosebită a actorului amator Traian Minda-Cârsta. Ultimul spectacol ce face parte din perioada marilor realizări ale Trupei de Teatru din Nicolinț este spectacolul „Steaua fără nume”, de Mihail Sebastian, regizat de Alexandru Baractari, regizor din România, catalogat cu locul III la „Zile”.

De amintit că în această perioadă Trupa de Teatru din Nicolinț a participat la mai multe festivaluri în țară și în România și anume la Festivalul Internațional de la Lugoj în anul 1992 și 1993 și Tulcea în anul 1995 și 1998.

De asemenea, trebuie să menționăm că aici și-a făcut debutul și a activat Silvia Pincu, prima actriță profesionistă a minorității române cu studii făcute la Novi Sad, care o perioadă foarte îndelungată a fost membră a Teatrului de rromi „Pralipe” din Skopje, stabilit în Germania.

Urmează o perioadă de pauză pentru ca în anul 2001 să vină la Nicolinț, actrița Ecaterina Cita Cristea din Reșița. Totodată a început acum și cea de-a treia, ultima școală de teatru făcută în această localitate. Actorii amatori din Nicolinț au urcat din nou pe scena „Zilelor”. Cu o nouă trupă, alcătuită din tineri, nicolincenii au optat pentru spectacolul „Profesorul de franceză” de Tudor Mușatescu, în regia Ecaterinei Cita Cristea, actriță la Teatrul de Stat „G. A. Petculescu” din Reșița, spectacol care a ocupat locul doi la „Zile”. Astfel, putem sublinia că în momentul când conducerea Căminului Cultural din Nicolinț s-a confruntat cu evidente probleme financiare, un grup de entuziaști din localitate, în frunte cu Aurica Gherga, directoarea Căminului Cultural, au depus eforturi serioase pentru a menține vie și pe mai departe viața teatrală devenită tradiție și simbol al acestei localități. Din grupul tinerilor actori au făcut parte: Marin Turcoane, Dimitrie Turcoane, Alexandru Danciu, Renata Gherga, Antonia Danciu, Daiana Muțu, Gineta Gean, Valentina Liuba, Adriana Mărilă, Daniel Cojocar, Dorel Pătrașcu, Mariana Căzan și Mircea Ambruș. În anul următor, se montează spectacolul „Napoleon era fată”, de Margaret Mayo, spectacol apreciat ca cea mai bună realizare la „Zile”, Alexandru Greoneanț obține locul III pentru rolul lui

William iar Daiana Muțu obține locul I pentru rolul Maggie.

După un an de pauză, activitatea este reluată în anul 2004 când urcă din nou pe scenă optându-se pentru spectacolul „Nota zero la purtare” de Virgil Stoenescu și Octavian Savu, regia fiind semnată de Alecu G. Croitoru. În anul 2006, Trupa de actori amatori de pe lângă Căminul Cultural din Nicolinț s-a prezentat cu spectacolul „Deputatul poporului” de Branislav Nușia în regia lui Traian Căcina care ani în șir a interpretat roluri reușite pe scena din localitate. Urmând ideea lansată de cunoscutul regizor Dejan Mijač, care a montat acest spectacol într-o manieră inedită, Traian Căcina a reușit, împreună cu tinerii actori din Nicolinț să realizeze un spectacol bun. Titlul de actorul serii a revenit lui Alexandru Greonenaț care a interpretat rolul lui Jevrem Protia.

Urmează apoi un interval de câțiva ani când în viața cultural amatoricească din Nicolinț nu se întâmplă aproape nimic, mai ales când este vorba de teatru. În sfârșit, în anul 2014, la inițiativa Asociației pensionarilor din localitate, în frunte cu președintele Traina Mărilă, fost membru al Trupei de actori amatori, un grup de foști actori, pensionari și tineri din Nicolinț au urcat din nou pe scenă. De această dată au optat pentru spectacolul în dialect local „La șezătoare”, un text semnat de Eufrozina Greoneanț, pus în scenă de Pavel Greoneanț. La realizarea spectacolului și-au dat contribuția: Aurica Gherga (Aurica), Livius Stefan (Livi), Alexandra Rankovici (Alexandra, fiica lor), Ionel Danciu (Moș Pau, tatăl lui Livi), Daniela Ardelean (Ana, sora lui Livi), Lavinica Danciu (Baba Măriuța), Aurelia Crăiete (Liana), Ionel Turcoane (Ion), Amalia Mândruț (Măria), Marcel Ambruș (Lisandru), Leonid Ardelean (Nelu), Steluța Samoilă (Stăluța), Doina Pincu (Doina), Silvia Căta (Silvia), Pavel Greoneanț (Văsălă), Dorel Pătrașcu (Iosâm), Gabriel Gherga (Gheorghe), Cristian Turcoane (Nicolae și Povestitorul), Emanuel Ardelean (Traian), Trifu Pincu (Trifu-vioară), Tiberiu Brancovici (Tibi-acordeon). Scenografia a fost semnată de Ionel Danciu, costumele au fost create de Steluța Samoilă, lucrările tehnice au fost executate de Ionel Danciu și Ilia Mândruț, muzica a fost semnată de Trifu Pincu și Tiberiu Brancovici. Pe postul de sufleori s-au aflat Catarina Cornea și Emina Samoilă. Diploma „Actorul serii” a revenit Danielei Ardelean.

De altfel, spectacolul a adunat o seamă de premii și mențiuni: premiul III a fost acordat Danielei Ardelean pentru rolul Ana, premiul II Lavinicăi Danciu pentru rolul Baba Măriuța din același spectacol, în categoria roluri masculine, premiul III a revenit lui Livius Stefan pentru rolul Livi, Uniunea și săptămânalul „Libertatea” au acordat premiul pentru debut Alexandrei Rankovici și lui Leonid Ardelean. S-a mai obținut un premiu pentru scenografie, premiul pentru text și premiul special pentru adaptarea teatrală a unui obicei.

Referitor la acest spectacol, în săptămânalul „Libertatea” stă consemnat: „A fost un spectacol interactiv în care actorii au fost mereu în legătură cu publicul. Lucrurile s-au petrecut exact așa cum le-am auzit de nenumărate ori povestite de diferiți oameni din satele românești. Am recunoscut în intonația vocilor actorilor felul de a se nara despre ceea ce s-a întâmplat nu cu multă vreme în urmă în satele noastre. Am fost foarte bucuroasă de faptul că foarte mulți tineri participanți rostesc o frumoasă limbă română în grai regional”, a menționat prof. univ. dr. Otilia Hedeșan de la Universitatea de Vest din Timișoara.¹⁰

Care ar fi o posibilă explicație pentru această situație, tristă dar reală. Un răspuns ar fi și cele subliniate de Ionel Turcoane, președintele Societății Culturale „Nicolinț” din localitate: „Partea financiară este un element foarte important pentru păstrarea activităților culturale într-un mediu rural, indiferent dacă este vorba de teatru de amatori, formație de dansatori sau orchestră. Dar, cel mai important este factorul uman. Trebuie să existe cineva care să se ocupe de toate aceste activități culturale, sau măcar unele dintre ele, indiferent despre care ar fi vorba. și nu doar atât, persoana respectivă trebuie să fie un foarte bun manager în sensul că, pe lângă sursele financiare asigurate prin intermediul Uniunii Teatrelor de Amatori, de altfel foarte modeste în ultimii ani, pentru buna funcționare este nevoie nu doar de o organizare bună ci și de consistente surse financiare. Un bun manager poate să rezolve această problemă. Activitățile culturale implică spațiu adecvat, o scenă, un spațiu pentru repetiții, un loc unde omul tânăr, și nu numai, să se simtă bine. Să vină cu drag, să întâlnească tineri de aceeași seamă, să învețe lucruri noi, utile. Din păcate, această imagine idilică o putem întâlni foarte rar, Căminele noastre

Culturale fiind, în majoritatea localităților, mai ales cele din Comuna Alibunar, într-o stare jalnică. Pe lângă cele amintite mai sus, ar exista și alte momente pe zi ce trece avem tot mai puțini copii în școlile noastre elementare, ceea ce influențează și viața culturală din întreaga comunitate. Dar, dacă în școala generală s-ar face ocazional spectacole de teatru, s-ar învăța joc de scenă, într-un cuvânt, copilul s-ar obișnui cu acest gen de activitate, ar fi mult mai ușor să o continue cu un adevărat spirit competitiv la un nivel mai înalt, la nivel de localitate. Iar dacă, ceea ce este tot mai puțin cazul în ultimul timp, ar avea și norocul să lucreze cu un regizor profesionist, cu certitudine va fi atras de lumina rampei. Dar, mai ales este foarte important să existe o bună colaborare între cele câteva instituții de vârf din localitate – școală, Cămin Cultural și Comunitate locală.

Oricare ar fi motivele, totul este mult prea trist. Ne adunăm, discutăm, ne spunem problemele și încercăm să găsim soluții.

Poate că totuși, ele sunt adânc cuibărite în noi înșine.

Eufrozina GREONEANȚ

Note

1 Bosioc Gheorghe, *Nicolinț, Pagini de istorie culturală*, Editura *Fundației*, Biblioteca de albume, documente și monografii ALDOM, Novi Sad, 1998, pp. 9-100.

2 *Familia*, 1905, p. 526, nr. 44, 30 octombrie-12 noiembrie 1905.

3 Eufrozina Greoneanț, *Tradiție și memorie familială*. Editura *Libertatea*, Panciova, 2004, p.22.

4 Miodrag Miloș, *Fascinația scenei*, Editura *Libertatea*, 1999, p. 44.

5 *Ibidem* p. 45.

6 *Ibidem* p. 74.

7 *Ibidem*. p. 77.

8 *Ibidem*. p. 84.

9 *Ibidem*, p.126.

10 Ion Mărgan, „La șezătoare“, *scenetă în grai bănățean*, „Libertatea“, 10 mai 2014, p. 9.

Lada cu zestre

Ia/spăcelul și ciupagul/ șiupagul în arealul Banatului

Ia tradițională românească a fost mereu apreciată iar pictori celebri precum: Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Gheorghe Tătărescuși Octavian Smigelschi au surprins-o în operele lor, dealtfel a provocat și admirația multor călători străini pe meleagurile noastre precum: Carol Popp de Szathmary, H. Trenck și Volkers, Rafael Dossault și Bouquet, iar designeri de renume au inclus-o în colecții pe care le poartă și vedetele de la Hollywood.

Admirată pentru coloritul ei rafinat, cu tonuri atent asociate și pentru expresivitatea motivelor decorative, IA a devenit astăzi mesager/ambasador al valorilor culturale românești în întreaga lume.

În Banat ia se regăsește sub denumirea de *ciupag*, *spăcel*. Abordând acești termeni încercăm o interpretare lingvistică. Printr-o demonstrație etnolingvistică putem susține și argumenta unitatea, permanența și continuitatea costumului tradițional din zona Banatului. *Ciupag- pectorale, saccus, saculus*; (*Dicționarul limbii române*, Tom.I, partea a II-a, Socec, București, 1914), bg. *cepuk*, pieptul cămășii; *spag-buzunar*. (A. Cihac, *Dictionnaire d'etymologie daco-romane*, Frankfurt, 1870).

Etimologia multiplă la nivelul limbii, a generat mai

multe sensuri acestui nomen. Enumerăm: cămașă femeiască, partea superioară a cămășii femeiești, spatele mai îngust al cămășii femeiești, foile componente ale feței și spatele cămășii femeiești, pieptul brodat al cămășii femeiești, guler la cămașa femeiască. Semantica termenului este așadar foarte largă, iar sensul inițial al cuvântului este de cămașă femeiască (C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, Tom. I, A-Copenhaga, editura Kraftt, Sibiu, 1898 „*Ciupag* - parte din cămașa țărăneasă“).

Spăcel – latină – *spatula*, -ae, spetează prin derivare. Arealul: zona de câmpie a Banatului. Acceptăm etimologia latinească dată de Cihac. Îmbrățișată și de Zamfira Mihail, care punctează ideea că denumirea piesei se realizează de la numele unui detaliu al ei „spatele” (dialectal spate se pronunță *space*, precum: frate-*frace*, du-te-*du-ce*) provenit din spate plus sufixul ie, -el, *spăcel*, a determinat apariția unui fals argumentativ *spătoi* - prin analogie cu *cămeșoi*.

Prima atestare scrisă a termenului apare în 1803, când apare *rokie cu spetsel* (*rokie*- fustă; *spetsel* - cămașă, bluză). În cadrul aceleiași categorii gramaticale apar termenii: *spetează*, *speteală*, *spetele*. Prin restricție precum în cazul substantivului *ciupag*, *spăcelul* apare cu sensul de parte a cămășii femeiești.

Ambii termeni sunt întâlniți în graiul bănățean, respectându-se arealul (*Atlasul lingvistic pe regiuni - Banatul*, Ed. Academiei, București, 1980). În cazul în care într-un sat apar ambii termeni, înseamnă că în acel sat s-a produs o migrare de populație. Din punct de vedere etnografic arealul este diferit dar subliniem, semantic, sensurile celor doi termeni sunt aproximativ identici.

Cămașa se încadrează prin morfologia ei în categoria cămășii femeiești de tip carpatic, iar după dispoziția decorului în tipul cu tablă pe mânecă, la care câmpurile ornamentale sunt dispuse de-a lungul liniei croiului și compact, sau îngrupuri decorative dispersate pe partea exterioară a mânecii. În evoluția sa firească portul popular românesc a cunoscut

câteva etape, amintim pe cele care au strictă legătură cu cămașa.

În timp apare cămașa cu modificări de croi; mâneca se prinde de umăr, gulerul este drept, rotund, înălțat, sau cămașa este decoltată. Piesa se deschide în față (complet sau până la jumătatea bustului), în spate sau lateral. Inovațiile au loc și la nivelul ornamenticii și cromaticii. Putem afirma că este perioada de sfârșit de secol al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea; reflectare cauzată de multiplele schimbări economice, politice, sociologice.

Tehnica secolului al XX-lea determină înlocuirea cămășii cu bluza de factură industrială. Acest termen va concura până la înlocuire cu cel de *ciupag* sau *spăcel*. Cele două sinonime (*ciupag* și *spăcel*) cunosc aceeași evoluție care se finalizează prin apariția neologismului bluză. Atât etnografic cât și lingvistic cei doi termeni au un areal diferit. Putem face o clasificare și o analiză concomitentă:

A. *Ciupagul* și *spăcelul*, de tip carpatic, croit din patru sau cinci foi cu mâneca largă, pornită de sub guler, terminată

cu volan amplu, pieptul croit drept precum spatele, mișcarea mâinii se realizează printr-un clin tringhiular sau pătrat introdus sub braț.

B. *Ciupagul și spăcelul* scurt până în talie, confecționat din patru foi, este încrețit în jurul gâtului pe un guler îngust de 2-3 cm. mâneca pornește de sub guler, este largă, terminată în volane strânse pe o bentiță sau un șnur. Lărgimea pieptului și mișcarea se realizează prin introducerea unui clin lateral de lățimi variabile de 5-25 cm. care se prelungește și pe mânecă.

C. *Ciupag și spăcel* răscroit în jurul gâtului, mânecapornește de sub gulerși se terminădrept.Mișcarea se realizează fie printr-un clinașezat sub braț, fie princlinilaterali. Piesa se deschide în față, pe umăr sau în spate. Deschiderea din față și spate poate fi parțială sau totală.

D. *Ciupag și spăcel* croit cu platcă. Mâneca se prinde în umăr. Mișcarea se realizează tot printr-un clin cerut de croiul drept al feței și spatelui. Mâneca largă se termină fie drept, fie în volan. Platca cu rol funcțional de consolidare, servește în același timp și la încrețireapieptului.

E. *Ciupag și spăcel* de influență orășenească. Inovațiile sunt atât de remarcabile încât cei doi termeni vor fi înlocuiți de cel general de „bluză“, indiferent de arealul acestora. Cămașa poate avea sau nu guler, mâneca este prinsă de umăr și e răscroită. Poate avea sau nu volan.

Materia primă. Pânza din care se confecționează ciupagul și spăcelul se țesea în gospodărie, de către femei la războiul orizontal în două ite.

1. Pânză de fuior;
2. Pânză de bumbac;
3. Material cumpărat din comerț.

1.1. Fuior urzit, fuior bătut - *pânză de cânepă* sau *pânză de fuior* - întregBanatul.

1.2. Urzeala din bumbac, băteala din cânepă - *pânză de drugălăi* (Șiria, Bata, Birchiș); *pânză de tramă* (Toc, Valea Mureșului, Saravale, Igriș, Secusigiu).

- 1.3. Urzit fuior, bătut bumbac - *urzeluță* (Poieni).
- 1.4. Urzit fuior, bătut bumbac și fuior - *pânză suveică*, întreg Banatul.
- 2.1. Bumbac bătut *pânză de bumbac*.
- 2.2. *Pânză de cinari* - cu dungire realizate din năvădit (Saravale, Igrîș, Secusigiu, Foieni, Hitiaș, Sârbova), *cinari* mai gros (zona Făgetului). I se mai spune – *pânză sârbească* (Jebel).
- 2.3. *Pânză suveică*, pânză învrăstată din năvădit. La aceasta firul de bumbac este mai gros (Făget, Valea Mureșului).
- 2.4. *Pânză de misir*, bumbac foarte subțire *pânză creață*-firul de misir este încrețit prin diferite mijloace. Spălare, întindere forțată, apretare prin înmuiere în făină de porumb (întreg Banatul).
- 3.1. Materiale cumpărate din comerț: mătase, grenadir, vol, ogradin, georgette, crepe de chine etc.

Marius MATEI, muzeograf-etnograf
Muzeul Satului Bănățean Timișoara

Bibliografie:

- Dicționarul limbii române*, Tom.I, partea a-II-a, Socec, București, 1914
- A. Cihac, *Dictionnaire d'etymologie daco-romane*, Frankfurt, 1870
- C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, Tom. I, A-Copenhaga, editura Kraftt, Sibiu, 1898
- Atlasul lingvistic pe regiuni - Banatul*, Ed. Academiei, București, 1980

Portul popular din Valea Bistrei

Sub semnătura D-nei prof. Rozina Ghiorghioni a apărut volumul **Asimilări și iradierii în portul popular al femeilor din zonele etnofolclorice Valea Bistrei și Țara Hațegului** (Editura Tim, 2016).

În ansamblu, volumul este o contribuție la studierea și promovarea portului popular din Valea Bistrei, în contextul altor realizări vizând muzeul etnografic și alte forme de studii implementate la Liceul din Oțelu Roșu.

În prefața pe care o scrie prof. univ. dr. Dumitru Jompan se precizează: „Profesia D-niei Sale nu se logodește cu etnografia decât pe două coordonate: Etnobotanica și Etnoiatria (medicina populară). Cu toate acestea autorul studiului pe care îl prefațăm face dovada cunoașterii amănunțite a unui aspect important al culturii materiale țărănești – **Portul popular**“.

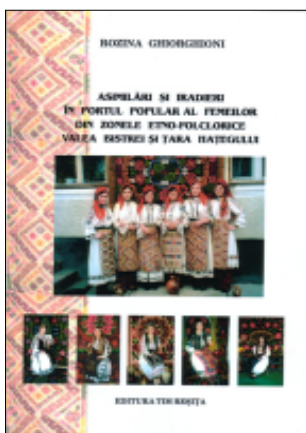
Problema este tratată, deci, în perspectivă descriptivă

și comparativă, vizând două zone etno-folclorice: Țara Hațegului și Valea Bistrei, cu insistențe și materiale iconografice convingătoare din toate localitățile Bistrei.

De altfel, ilustrațiile sunt bogate și bine așezate în pagină, atât în ce privește costumul cât și alte aspecte ale artei populare.

În concluziile sale, prefațatorul sugerează noi abordări asupra acestei teme: „Îndrăznim să credem că autorul va găsi timpul necesar pentru desăvârșirea studiului

său, prin extensie, asupra cercetării sub acest aspect a Ținutului Pădurenilor, împreună cu care, după conceptul cunoscutului etnograf Romulus Vuia, Valea Bistrei și Țara Hațegului au alcătuit acel «Trium Confinium» într-o zonă de interferență cu influențe reciproce în domeniul: etnografiei, folclorului și nu numai“. Idee care merită dezvoltată, adăugând astfel noi contribuții.

Port popular de pe Valea Bistrei (din volumul semnat de Rozina Ghiorghioni)

Lada cu zestre

Lada cu zestre

Convoluții

Cătrințe din Uzdin - analiză morfologică și stilistică

Faptul că pe un spațiu relativ restrâns, cum este Banatul Sârbesc, românii au trăit alături de etnia majoritară sârbă și de alte grupuri minoritare maghiari, germani, slovaci și alte etnii explică și influențele reciproce pe plan cultural, spiritual și lingvistic. Într-un astfel de areal geografic, al diversității etnice, comunitatea românească a continuat să-și păstreze valorile specifice zonelor de proveniență, ca embleme identitar-culturale.

Românii din această parte a Banatului sunt cunoscuți ca fiind foarte loiali tradiției, dar cât s-a reușit în acest demers, depinde și de capacitatea lor de a comunica cu localitățile învecinate. Grupul de sate: Seleuș, Barițe, Nicolinți, Alibunar, Vladimirovaț, cu populație înrudită ca origine stabilită în zona învecinată, cu condiții relativ favorabile de comunicare, a determinat răspândirea aceluiași tip de costum, cu unele variante locale, mai evidente la nivelul pieptănăturii și al decorației cătrinelor.

Românii stabiliți la Uzdin au venit din diferite localități ale Banatului. În anul 1767 are loc colonizarea românilor din părțile răsăritene ale Banatului, în localitatea Padina de unde, în anul 1779, se mută în locul numit „Satul bătrân” pentru ca în fine, să se stabilească în anul 1801 pe locul actualului sat. Ulterior se stabilesc, ceva mai târziu și familii colonizate din Obăd, Fizeș și alte localități.¹

La sfârșitul secolului al XIX-lea specialiștii consideră că portul popular din Uzdin este similar celui din satele cu populație

bănăţeană. În prejma anilor '50 ai secolului al XX-lea, costumul de sărbătoare al fetelor şi nevestelor din Uzdin este diferit de costumul celorlalţi români din această parte a Banatului, reprezentând un fel de enclavă a costumului popular din grupul de sate amintite, cu timpul şi acest costum evoluează spre forme noi.²

Cauza acestui conservatorism al costumului trebuie căutată în poziţia satului. Uzdinul nu a fost în contact direct cu nici o localitate cu populaţie românească fiind înconjurat de localităţi cu populaţie care aparţine altor etnii (slovaci, maghiari, sârbi). Probabil că din această cauză, dar şi datorită faptului că în familii existau cantităţi mari şi preţioase de piese componente ale costumului popular, timp îndelungat s-au putut păstra formele vechi ale portului românesc.

Ilustraţie 1,2

Cătrînţele din Uzdin (*cotrânţă*) prezintă o mare varietate ornamentală. Această piesă a costumului tradiţional a cunoscut o interesantă şi dinamică evoluţie plastico-decorativă şi semantică, ca urmare a nevoii de cuprindere într-un ansamblu coerent, a relaţiei dintre schemele decorative îndătinat şi evoluţia gustului artistic.

La sfârşitul secolului al XIX-lea, conform surselor fotografice şi mărturiilor culese pe teren de la femeile vârstnice, se mai purta cătrînţă în faţă şi opreg în spate. După această perioadă însă, este frecvent portul cu două cătrînţe.

Fetele purtau doar cătrînţa îngustă din faţă peste poale cu *rânduri în lat*, compoziţiile ornamentale fiind formate din motive: *ochi, omizi, litere*, cromatica de culori deschise.³

Fetele mari logodite au purtat cătrînţe late cu *rânduri în lung*. Înainte de ceremonialul nunţii, la sărbători mari purtau opregul în spate. La nevestele tinere, costumul de ceremonial include două oprege, iar după nuntă, opregul din faţă este înlocuit cu o cătrînţă.

Cătrînţele ţesute, purtate în faţă sunt late, acoperă şoldurile, fiind confecţionate din două foi de ţesătură, fiecare lată de aproximativ 30 de cm, unite pe mijloc, iar cătrînţele din spate au lăţimea foi de ţesătură lată de aproximativ 20 de cm.

Piesele tradiţionale erau ţesute în războiul orizontal, în

Ilustrația 1

Mama cu copii, Uzdin, anul 1919

Ilustrația 2

Cătrînță de fată, Uzdin

Ilustrația 6

**Cătrînță din spate,
purată de femei mai în vârstă,
Uzdin, anul 1950**

două, trei sau patru ițe, pe urzeală din păr de lână și băteală din păr de lână și bumbac. Compoziția ornamentală este formată din motive: geometrice, geometrize, florale stilizate, zoomorfe (*bâzon'i*), alese cu lănică (*araz*) multicoloră. Se purtau cătrînțe pereche, decorate cu aceleași motive dispuse în registre ornamentale.

Ilustrația 3

Ornamentația cătrînțelor se extinde pe toată suprafața piesei și este ordonată în registre verticale (*rânduri în lung*), dispuse în succesiuni compuse unul din motive geometrice, geometrize sau florale iar celălalt fără motive sau cu motive geometrice mărunte (*scălușe*) care se repetă. Registre apar la partea inferioară (*bordură*) și pe părțile laterale (*urz'ari*). La unele cătrînțe apar și rânduri dispuse orizontal cu motive geometrize (*zăluică*).

Ilustrația 4,5

Privind cromatică cătrînțelor dozajul tonurilor este condiționat de exprimarea unor *semne de vârstă*, astfel culoarea roșie (*cărmăjân*) – expresie a tinereții – se stinge treptat, odată cu înaintarea în vârstă a purtătorilor. La vârsta de 30-40 ani fondul cătrînțelor apare în culoarea roșie de ton închis (*măcrișat*), violet (*fumur bătrân*), vișiniu (*fumur nou*). Când se socotește că a venit bătrânețea, roșul trebuie să dispară din cromatică veșmintelor, lăsând loc dialogului dintre alb și negru.

Ornamentația și cromatică cătrînțelor pe lângă semne de vârstă, ținea cont de tradiție și morala fiecărei comunități. De exemplu, în vinerea Paștilor se purtau cătrînțe cu o cromatică dozată de culori reci /tonuri închise indiferent de vârsta și statutul purtătoarei.

Costumul folosit zi de zi este mai simplu, cu decorație redusă, în comparație cu ținuta de sărbătoare și ceremonial a costumului popular, lucrat din țesături mai fine și bogat împodobit cu ornamente. La Uzdin, de fiecare zi se purta în față cătrînță țesută din păr de lână cu ornamentație redusă, numită *poșovaică*.

Ilustrația 6,7,8

Originea și evoluția elementelor decorative constituie un important capitol, nu numai al istoriei artei, ci și al științelor care se ocupă cu trecutul omenirii, în primul rând al etnografiei

Ilustrația 4

Cotrănță din spate (anul 1900) țesută în trei ițe din păr de lână, motivele alese cu lînici: fondul roșu – cîrmăjda cu motive geometrice : cîlîj'el, dungi cu scăbăș, margina - urzătură cu fondul violet-fonur și urzări format din două rînduri de scăbăș cu băzon'i.

Partea inferioară- cîlîj'ei cu zăhnică și băzon'i.

Ilustrația 5

Cotrănță din față (anul 1930) țesută în două ițe din păr de lână, fondul cu dungi : violet-fonur; roșu – cîrmăjda, maro- măcrișot; motivele alese cu lînici – araz - geometrice: creșă cu „S” și florale: pu.

Partea inferioară- urzări din bătrîni cu zăhnică, tivul cu gîturi în diferite culori.

Ilustrația 8

Cîtînțe purtate pereche
în Vinerea Paștilor
Uzdin, anul 1950

Ilustrația 7

Cîtînți din față-pogovaică, Uzdin,
anul 1940

și al antropologiei culturale. Din perspectiva acestor discipline, compozițiile ornamentale își găsesc în artele plastice tradiționale o pregnantă motivație funcțional-estetică, potențată vizual de cromatică. Fiecare cătrînță evocă universul fascinant al unei lumi care a știut să păstreze peste veacuri, nu numai meșteșugul confecționării hainelor, ci și arta de a le conferi o personalitate inconfundabilă, prin știința de a compune în limbaj plastic, mesajul fiecărei generații.

Daniela BARBULOV POPOV

Note

¹ Mircea Măran, Localități bănațene: trecut istoric și cultural Panciova, Libertatea, 2003, p.93.

² Mirjana Maluckov, Narodna nošnja rumuna u jugoslovenskom Banatu, Novi Sad, Vojvođanski muzej u Novom Sadu, 1973, p.25.

³ Interviu realizat la Uzdin cu Mărioara Sârbu, aprilie 2015.

Bibliografie

1. Barbulov Popov, Daniela: *Evoluția interferențelor stilistice ale portului popular în zonele Banatului Românesc și Sârbesc (1890-1930)*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2016.

2. Barbulov Popov, Daniela, Ișfănoni, Doina, *Cătrînțe din Banatul Sârbesc – catalog fotoetnografic*, Zrenianin, Editura ICVR, 2015.

3. Maluckov Mirjana, *Narodna nošnja rumuna u jugoslovenskom Banatu*, Novi Sad, Vojvođanski muzej u Novom Sadu, 1973.

4. Măran Mircea, *Localități bănațene: trecut istoric și cultural*, Panciova, Libertatea, 2003.

5. Interviu realizat la Uzdin /aprilie 2015/ Mărioara Sârbu

Ilustrații

6. Barbu Elena Maria, Barbu Vasile, *Uzdin Album monografic ediție revăzută și adăugită*, ICRV.EDIT, Zrenianin, Tibiscus, Uzdin, 2014.

7. Ana Boieru, Uzdin, cătrînțe ilustrația 4,5.

8. Mărioara Sârbu, Uzdin, cătrînțe ilustrația 6,7,8

Ilustrația 3: Motive ornamentale pe cătrînțe

Fui de pe apreg'e

cătrî'e

Cruță cu „S”

Icoană fără zăhăică

*Icoană cu zăhăică
(două rănduri)*

zăhăică

bășon

*urătura de pe brățară cu
4 rănduri de scălușă*

urături din bășon cu zăhăică

zăhăică ca savaica

gășon

Românele din Ungaria

Volumul *Doamnele au vreme... – Povestirile românelor din Ungaria la începutul secolului XXI* – apărut la Editura Universității de Vest, Timișoara, în 2017, este rezultatul cercetărilor și studiilor realizate de o echipă alcătuită din: Otilia Hedeșan (coordonator), Mihaela Bucin (coordonator), Nicoleta Mușat, Florentina Leucutia, Corina Popa, Monica Vlad și Oana Florea.

Cartea împletește paisprezece voci feminine (șapte autoare și șapte povestitoare) care își propun să reconstituie povestea comunității istorice românești din Ungaria, prin explorarea istoriilor private ale câtorva familii din patru sate românești, aflate aproape de granița cu România: Micherechi, Chitighaz, Bătania și Otlaca-Pustă.

Interviurile care au stat la baza acestei lucrări au fost realizate în anul 2006, în cadrul unui proiect la care a luat parte un grup de masteranzi de la Universitatea de Vest din Timișoara, coordonat de doamna profesor Otilia Hedeșan. După 10 ani de la primele incursiuni în universul populației istorice românești din Ungaria, autoarele revin asupra materialelor de atunci, unele dintre ele refac la propriu drumurile în acel spațiu

românesc de pe teritoriul Ungariei și, bucurându-se de avantajul unei priviri retrospective și, implicit, a unei percepții mai complexe, mai

mature, rescriu povestea acestor oameni, al căror destin i-a așezat la o răscruce de timpuri, spații și mentalități.

În paginile cărții sunt înfățișate, prin citate ample selectate din interviuri, dar și prin analiza autoarelor, șapte figuri feminine emblematicale ale comunității de români din Ungaria, cea mai în vârstă fiind Vioara Oroian din Bătania (92 de ani la momentul interviului), iar cea mai tânără - Maria Pilan Kalcso (n. în 1960). Profilul comunității se conturează astfel treptat, de la un discurs la altul, punând în lumină atât particularități ale fiecărei povestitoare în parte, cât și aspecte specifice ale unei civilizații și culturi de frontieră, puțin cunoscute. Problema identității acestor oameni, uneori doar intuită, alteori conștientizată și asumată, se constituie ca o temă incitantă și deschisă pentru cititorii acestui volum.

Oana FLOREA

Cuina bănăţeană

De Sărbătoarea Paștilor

Sărbătoarea Paștilor este cea mai mare sărbătoare a creștinătății. Este manifestarea *in actu* a fundamentului crez creștin, *Cred, Doamne*, care se referă în primul rând, la miracolul Reînvierii, ne mai întâlnit în întreaga istorie a umanității, nici atunci, dar nici după aceea. De la acest crez absolut unic pleacă toate celelalte „atribute” ale religiei împărătești care este creștinismul: mila, iubirea de aproape, lepădarea de sine etc., etc.

Din punct de vedere culinar, **Paștele** se celebrează prin ceea ce se numește, îndeobște, **Praznicul Împărătesc**. El vine după o perioadă de post sever, cel mai aspru și mai îndelungat post al anului, și anume **Postul Paștelui**, și care nu cunoaște decât două dezlegări, cea de **Bunavestire** (25 martie), și de **Florii**, cu o duminică înaintea Sărbătorilor Pascale. Din această perspectivă, a **bucatelor Paștele** începe cu ziua de.... **Joimari** (ziua de joi din Săptămâna Mare). În această zi se crede că a avut loc Cina cea din urmă a lui Iisus cu apostolii săi (Cina cea de Taină); tot acum s-ar fi rugat Iisus în Grădina Ghetsemani (*Tată, dacă poți, ia acest pahar al durerii de la mine*), și tot acum i-a fost dat lui Iisus Sărutul lui Iuda, cel care, în acest fel, l-a trădat, arătând romanilor cine este Iisus.

În această zi, în Banatul de munte, se fac focuri în curte, și se dau de pomană olcuțe, pentru morți. Se dăruiesc copiilor fructe, biscuiți, napolitane (de post, în mod obligatoriu). Tot în această zi se făceau copturile: **cozonacii, colacii**.

Dacă astăzi problema **copturii** este rezolvată simplu, printr-un drum la super-market ori prin comandă la magazinul din colț, în trecut nu foarte îndepărtat **frământarea** aluatului pentru copturile de Paște avea o importanță aparte: *„Lungul drum al grăuntelui însămânțat până la transformarea lui în făină și apoi în pâine se exprimă printr-un efort uman deosebit. Pentru reușita lui, în mentalitatea tradițională, se încearcă atragerea bunăvoinței forțelor capabile să ajute finalizarea eforturilor unui întreg an de muncă. De aceea, prepararea (aluatului, n.n.), ca și lucrările tradiționale necesare obținerii grâului, cumulează, pe lângă actele tehnice obișnuite, gesturi și formule rituale, menite să asigure împlinirea finală. Ele sporesc, totodată, semnificațiile benefice ale pâinii, îi evidențiază sacralitatea, transformând procesul tradițional de preparare (...) într-un adevărat scenariu ritual (Ofelia Văduva, 1996).*

În **Vinerea Mare** (sau **Vinerea Seacă**) se roșesc ouăle. Se spune că, dacă ele se roșesc în această zi, nu se vor strica timp de șase săptămâni. De ce este atât de important oul? Deoarece, în afara ouălor de ciocolată pe care „le face“ iepurașul („tradiție“ care ne vine din Vest), nimic nu ar îndritui acest aliment să participe cu atâta cinste la masa de Paști. Firește, există numeroase legende creștine referitoare la ouăle roșii: ouăle s-au roșit de sângele lui Iisus, apostolii au fost alungați cu pietre de către evrei, iar acestea s-au transformat în ouă, la spusele Mariei Magdalena că Iisus a înviat, o precupeață ar fi spus: „când ouăle din coșul meu se vor înroși, atunci Iisus a înviat“, și îndată acestea s-au făcut roșii. Dar oul, potrivit etnologiei, este *„arhetip cosmogonic, simbol universal al nașterii. (...) Simbol al nemuririi, el face parte dintre simbolurile reînnoirii naturii și vegetației, reprezentând o epifanie a creației și, în cadrul experienței hierofanice, un rezumat al cosmogoniei. Soarele e dintr-un ou, spun străvechi credințe românești, sintetizând evantaiul simbolic al acestui aliment cu funcții ritualice marcante în multe obiceiuri“* (Ofelia Văduva, 1996). De altfel rădăcinile precreștine ale oului sunt atestate cu multă vreme înainte de apariția creștinismului, așa cum afirmă etnologii și arheologii. La marile sărbători de peste an, în cadrul colectivităților tradiționale se făceau daruri constând și în ouă colorate, lucrate artistic sau „împistrite“, așa cum se numesc ele, popular. Se pare, chiar, că ciocnitul ritual vine, la noi (el nu există la alte popoare) din vremuri imemorabile, scenariul imitând moartea violentă a vechiului și renașterea noului (an, probabil). Caracterul ritual al ciocnirii ouălor este ilustrat, se pare, și de arta cu care, în anumite zone ale țării, oul este împodobit (încrustat, desenat, împodobit, „scris“ etc.).

Oul pascal este simbolul absolut al noii creații a omenirii, prin Iisus: *Oul de Paști îl închipuie pe Iisus în groapă. Coaja oului înseamnă piatra mormântului, pe care Mântuitorul a spart-o și a înviat, precum pasărea sparge coaja oului și iese la lumină. Culoarea roșie a oului de Paști închipuie sângele Mântuitorului, vărsat pentru mântuirea lumii, celelalte culori simbolizează primăvara cu pământul înviorat și înfrumusețat de flori* (Victor Aga, 2005).

În tradiția bănățeană, oul are funcții benefice și apotropaice. Astfel, în cele trei zile ale Paștelui, toți membrii familiei se spălau pe față din același vas, în care fusese pus un ou roșu. Se credea, chiar, mai mult, că această apă avea și proprietăți curative, menținând sănătatea, tinerețea și frumusețea celor care o foloseau. Alteori, apa care deținea aceste proprietăți magice era cea în care au fost fierte ouăle. Puterile deosebite ale oului de Paști se vădesc și în cazul altor tradiții bănățene: astfel, în unele locuri se pune un ou roșu în brazda plugului, pentru ca astfel rodul să fie îmbelșugat.

Gheorghe SECHEȘAN

Mit și mitologie

SIMBOLISMUL SOLAR IV

Mituri, ritualuri și reprezentări plastice solare în cultura tradițională românească

Romulus Vulcănescu, în a sa *Mitologie...* menționează faptul că una dintre caracterele esențiale ale mitologiei este acela că solarismul este o **dominantă mitică**, proprie spiritualității pre-, proto- și române. În viziunea omului tradițional (apartinător al civilizației sătești), soarele și rosturile sale cosmice, terestre și lumești sunt esențiale pentru tot ceea ce înseamnă viață. Subiectul, în acest caz, este imens, și ar suscita multe pagini pentru a-l trata măcar în liniile sale principale. De aceea, am considerat că este necesară o alegere, care să degaje coordonatele simbolismului solar așa cum se prezintă el pe teren românesc.

Și aici se au în vedere trei teme majore: 1. mitul ca atare (etiologii, eroul soare, eroi solari, animale solare, raporturile sale cu alte elemente mito-simbolice, de pildă focul etc.); 2. ritualuri și tradiții care au ca suport mitul solar (de ex. focul viu); 3. reprezentări plastice în ceea ce astăzi este desemnat ca artă populară, respectiv funcțiile și modalitățile de reprezentare a

motivelor și simbolurilor solare pe obiecte cu funcție utilitară, dar cu valențe estetice (port popular, arhitectură tradițională, ceramică, etc.).

1. Mitul solar. Autorul menționat mai sus afirmă că poporul român este deținătorul mai multor mituri, legende, balade și basme mitice cu referire la geneza soarelui. Oprindu-se la prima categorie, sunt sistematizate trei *arhetipuri* privind geneza soarelui: a) soarele creat de la început ca astru și apoi personificat ca divinitate cerească; b) soarele creat dintr-un ou; c) soarele creat din cremene și aur cu chip omenesc (antropomorfizare).

Primul caz este legat de imaginea arhetipală a arborelui cosmic, soarele fiind creat o dată cu luna și stelele, ca podoabe intrinseci ale bradului – arbore cosmic la români care s-a ridicat din apele primordiale, în centrul lumii, aducând astfel lumina în lume, dată de luminătorii cerului.

În ceea ce privește soarele creat dintr-un ou, lucrările ce tratează problematica simbolului solar specifică faptul că există o singură legendă cu acest subiect, consemnată de Elena Niculiță-Voronca. Conform respectivei narațiuni mitice, un om avea un ou, pe care îl încuiase într-o ladă. Un altul, care știa de el, atunci când stăpânul oului nu era acasă, i-a dat drumul și din acel ou s-a făcut soarele pe cer. Cercetări ulterioare, întreprinse în Bucovina, au relevat și o variantă în care respectivul ou s-a spart de bolta din cleștar a cerului, din gălbenuș rezultând soarele, iar din albuș norii. Imaginea oului cosmic se regăsește, de altfel, în sistemele mito-cosmologice ale multor popoare, și aici menționăm, fără a detalia, acel *hiranyagarbha* (germenele de aur) hindus, ou primordial, plutind pe apele primordiale, din care a ieșit zeul Brahma, creatorul Universului.

Cea de-a treia imagine arhetipală – soarele antropomorfizat – este legată de activitatea cosmocratică

a Fârtatului, care a conceput astrul diurn ca o făptură divină menită să lumineze lumea și oamenii ce o locuiau, dar care orbecăiau în întuneric cu trupurile murdare și pline de răni. Iată, pe scurt, această povestire etiologică, consemnată de Elena Niculiță-Voronca: „Fârtatul s-a apucat să facă soarele. A scăpărat o dată cu cremenea în piatra cea scumpă dar n-a putut face; a ieșit o sabie. A scăpărat a doua oară și a ieșit o grămăjoară ca o jemnă (jimblă – pâine albă) mică, rotundă...a suflat duh sfânt și s-a făcut soarele, mare și luminos, mai mare decât pământul nostru, și l-a dat (l-a pus n.n.) sub pământ. Când s-au sculat oamenii; acum era mai multă lumină. Se uitau toți cu mirare în toate părțile; zorile roșeau cerul, întunericul din ce în ce mai tare se ștergea, și ziua tot mai mare se făcea. Oamenii se uitau cu uimire unii la alții, dar erau cu toții tare zgâriați și loviți pentru că, până atunci trăiseră în întuneric. Și mai apoi într-un loc de pe cer o lumină tot mai mare se arăta...era soarele ce răsărea. De spaimă și de bucurie, toți oamenii au căzut cu fața la pământ“.

O altă legendă, culeasă de Simion Florea Marian, ne spune că Soarele a fost pus de Dumnezeu să lumineze Pământul, dar acesta, îngrozit de toate răutățile pe care le vedea pe pământ și sătul să meargă tot pe același drum, vrea să fugă, pentru a nu mai vedea tot răul de acolo de jos. De aceea, Dumnezeu a pus de străjer pe Sf. Nicolae la miazănoapte și la miazăzi pe Sf. Toader, pentru a-l împiedica să facă acel lucru. Primăvara, în fuga lui, Soarele dă peste Sf. Toader și atunci își ia cu el nouă babe rele, pe nouă cai, aducând astfel ploi și vreme rea, doar-doar va scăpa de Sf. Toader, dar acesta își ia de asemenea nouă cai încălecați de nouă moși pricepuți la mânatul cailor. Și așa pământul stă amorțit opt zile de la plecarea lui Sân Toader, încât opt cai cu opt moși nu pot ști încotro a luat-o soarele.

Doar Alexa, cel de-al nouălea moș apucă pe drumul pe care a apucat-o soarele și îl zărește. Astfel toți moșii se iau după Soare și din ziua aceea toată firea se dezmoștește anunțând venirea primăverii. Această fugă după Soare ține vreme de treisprezece săptămâni, ajungându-l departe spre miazăzi, întorcându-l spre răsărit. Dar astrul zilei o ia de această dată spre miazănoapte. Dar acum îi iese în cale Sân-Nicoară (numele popular al Sfântului Ierarh Nicolae), care îl întoarce pe calea cea bună.

Legenda de mai sus implică atât un simbolism echinocțial, cele două personaje menite să pună Soarele pe drumul cel bun, regentând venirea primăverii (Sân-Toaderul), respectiv a sezonului rece (Sân Nicoară), cât și unul numeric, prin numărul babelor și al moșilor, ca acoliți mitologici ai actanților principali, dar care nu va fi analizat aici. Pe de altă parte, avem aici aceeași imagine a soarelui antropomorfizat, conducător al carului ceresc cu nouă cai cerești. Este interesant de reținut faptul că Sân-Toaderul, cu atributele sale cabaline (a se vedea sărbătoarea tabuizantă a săptămânii Sân-Toaderilor, care va fi prezentată într-un viitor material), este tot un personaj de natură solară, calul fiind un animal solar, dar în acest caz are rolul de a corija „rătăcirile” astrului diurn, fiind într-o anumită măsură un fel de veghetor la bunul mers al treburilor cerești.

Soarele ocupă o poziție privilegiată în mitologia românească, reprezentând simbolic căldura, lumina, viața, fertilitatea, nemurirea, în antiteză cu frigul, întunericul, moartea, sterilitatea, perisabilul. Credința în venirea zorilor, după întunericul nocturn, în apropiata și sigura răsărire a soarelui, este un set de credințe specific românești, exprimate ca atare chiar și în textele funerare ale *Ziorilor*, simbolizând nu doar renașterea, dar și o confuzie dorită între suflet și stihiiile lumii. Pe de altă parte, în consonanță cu cele expuse mai sus, unele

legende afirmă că Dumnezeu este așezat în soare, care ar fi „ochiul” său atotvăzător, garant al omniscienței divinității, altele spun că soarele ar fi scaunul lui Dumnezeu. În soare stau Dumnezeu și Maica Domnului, coroanele lor luminând peste toată lumea, sau că suflarea lui Dumnezeu a făcut soarele și i-a dat viață.

Concluzionând, Soarele este stăpânul zilei, al verii și al vieții. În mito-sistemul românesc, soarele este supus nu numai întineririi și îmbătrânirii zilnice, ci și nașterii și morții anuale: se naște la solstițiul de iarnă, când este mic ca și ziua, crește și devine suficient de puternic la echinocțiul de primăvară, când ziua este egală cu noaptea, ajunge la plenitudinea forțelor la solstițiul de vară, când ziua este cea mai mare din întregul an, după care ziua scade, soarele pierde din puteri, forțele întinericului devin puternice și soarele moare. Metamorfozele și vârstele simbolice ale soarelui, exprimate în termeni antropomorfici (naștere, tinerețe, bătrânețe, moarte), sunt ritmurile fundamentale ale vieții pe pământ și punctele de reper ale calendarului popular.

Prestigiul astrului diurn a fost codificat într-o pletoară de credințe și ritualuri ce individualizează puternic modul tradițional de a trăi al poporului român, în comparație cu acela al altor popoare europene.

dr. Mircea TABAN

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Antoaneta Olteanu, *Calendarele poporului român*, Editura Paideia, București, 2001.

Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului Român*, Leipzig-Viena, 1915, existentă pe **digibuc.ro**

Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, <http://cimec.ro>

Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987.

Motive solare pe uși. Foto: Valentin Mandache

Un motiv solar: Hora

O carte despre conceptul mitic al destinului

Viziunea destinului uman în mitul ursitoarelor și alte credințe divinatorii (Editura Dalami, Caransebeș - 2015) a apărut grație efortului depus de profesorul Vasile Pistolea. Cartea constituie o introducere accesibilă tuturor într-un subiect foarte interesant, cel al credințelor religioase și al astrologiei. Sub semnătura aceluiși autor au mai apărut *Sărbători religioase și datini la români*, *Interferențe, extrapolări, semnificații*, *Triptic pascal: crucea, mielul, oul și simbolismul lor*.

Raportul între om și legile implacabile firii, care nu se poate ocoli, au dus la conceptul mitic al destinului atotputernic căruia i se supune orice existență și de la care nu se poate abate nimeni.

Lucrarea *Viziunea destinului uman în mitul ursitoarelor și alte credințe divinatorii*, cuprinde trei mari capitole și anume: *Mitologia sorții*, *Soarta sau destinul uman*, *Prevestirea ursitei umane*.

În primul capitol, *Mitologia sorții*, ni se explică că întreaga existență umană, de la naștere și până la moarte, este pusă sub semnul Sorții. Împotriva prezicerilor sorții nu se poate interveni decât în mică măsură, prin descântece de facere, desfacere și împlânzire. Adoptând concepții religioase dintre cele mai diverse, omul și-a creat un sistem propriu de credințe, concepând raporturile

cu divinitatea nu sub forma unei transcendențe, a unei exaltări spirituale, ci în conformitate cu un ansamblu de practici de la care se așteaptă eficacitate și randament. (pp.11-29).

Capitolul II, *Soarta sau destinul uman*, este dedicat credințelor magico- religioase care agregă în jurul unor spirite malefice și benefice, interven în favoarea sau în defavoarea omului, fiind invocate sau apelate în cadrul diverselor practici. O serie de credințe și practici vizează modalități concrete de intrare sau ieșire din rău, de provocare sau anihilare a răului, de protecție împotriva răului. (pp.35-62).

Capitolul III, *Prevestirea ursitei umane*, în paginile acestui capitol sunt prezentate practici magice premaritale, ursitele și zodiacul, culorile și zodiile, semnificația planetelor în astrologie. Cum, când și unde a început omul să creadă că Soarele, Luna și planetele vizibile îi influențează caracterul și viața, precum și orice aspect al vieții pe pământ, posibil răspuns: când a avut putință să observe și să înțeleagă că Soarele ca sursă de căldură și lumină, guverna toate lucrurile vii și Luna, care afecta alte cicluri naturale, având efect

inclusiv asupra stabilității emoționale.

Un interes pentru formele timpurii ale astrologiei a fost comun multor civilizații străvechi, nu doar în Orientul Mijlociu, din Anatolia până în Persia, ci și în Extremul Orient, unde acele planete care puteau fi văzute cu ochiul liber erau identificate ca zei cu diverse nume și unde mișcările lor pe cerul înstelat erau văzute ca având semnificații evidente.

Prin tot ceea ce aduce nou în domeniul studiat, lucrarea reprezintă o contribuție științifică foarte importantă. În încheierea prezentului material, o recomand cu toată căldura, de a fi procurată și citită.

Carmen NEUMANN
Muzeul
Județean de Etnografie
și al
Regimentului de
Graniță Caransebeș

Rădăcini

Audiența tradițiilor culturii noastre, o problemă veche-nouă. O lucrare din 1969 și nevoia actuală de revigorare a cercetării literaturii noastre vechi

Militantismul istoriei culturii, ca recuperare a informației vechi și evidențiere axiologică, n-a fost numai un capriciu al literaturilor est-europene postbelice. Dincolo de un program, mult sau puțin oficial, cercetarea științifică arăta că grupările erudite își asumau, sincer, voința de a completa corect tabloul argumentelor locale pentru o sinteză culturală firească a continentului. Într-un atare asamblaj conjunctural, scăpând după 1960-1965 de obsesiile clasicizării formale a propriului efort, elita comparatismului românesc și specialiștii în literaturi vechi au făcut demonstrația că accentele reflexivității asupra unui material imens al abordărilor poate însoți acuratețea explorărilor într-o dinamică a culturii noastre care să genereze, într-un fel relaxativ față cu inhibițiile anterioare, sub dicteul propagandist-ideologic, noile orientări. Sigur că după 1967, protocronismul, cu o definiție concretă a sa în 1974, a adus și el daune, dezechilibrând oarecum

balanța evaluărilor tradiției și trecutului cultural și gonflând toate reperele. Dar lucrurile o luaseră pe o cale bună și eficientă, utilă atunci.

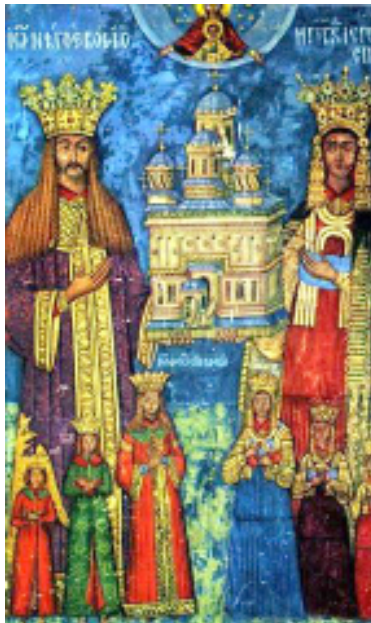
Literatura română veche, 1402-1647 (introducere, ediție îngrijită și note de..., București, Editura Tineretului, 1969) sunt cele două volume îngrijite de Gheorghe Mihăilă și Dan Zamfirescu (cel care, altminteri, declanșase prin studiul său din 1967 dedicat tradiției, exaltările de tip protocronist), readuceau la cotele incisiv-riguroase ale preocupării specializate, literatura veche în centrul abordărilor culturii românești. Efortul editorilor era departe de a se împlini doar prin antologarea textelor fundamentale dar lucrarea avea rostul de a anticipa câteva din marile proiecte ale școlii filologice naționale, unele întrerupte brutal în 1990 și reluate sub semnul fragmentarismului gregar, sporadic și mai ales izolat în preținse conclavuri științifice și de preținse instituții ori grupări care așteaptă aplauzele înainte de concretizarea unor teme din întregul problematicii. Iată de ce experiența de-atunci, purtând girul lui Gheorghe Mihăilă și Dan Zamfirescu, trebuie să ne oblige pe noi, cei de-acum, să nu rămânem cantonați doar la capitolul ideilor revelate.

Secolul XVI, de pildă, în opinia editorilor, a fost unul determinant în raport cu evoluțiile culturale și conturarea unui spirit românesc de extracție europeană indiscutabilă, românii fiind descendenții unor popoare care au fundamentat civilizația continentului vechi, daco-romanii. Secolul XVI este, deci, unul de sinteze necesare, edificatoare și de maturitate cultural-spirituală definitorie pentru poporul român: „Secolul al XVI-lea vede îmbinarea curentelor occidentale cu tradiția răsăriteană, a umanismului apusean cu cel bizantin, a Reformei cu aspirațiile și imperativele făuririi unui instrument de expresie național – limba română literară, în locul celei

tradiționale, de împrumut, – slavona.“ (p. 9)

De altfel, miracolul medieval românesc, al constructului statal și al convergențelor cu tot ce se întâmplă în restul Europei, în Est și Vest, în nord și în sud-est, reprezintă în sine un fenomen al marilor și necesarelor conexiuni. Axiologic, cultura e supusă ansamblului operațional de explorări în propriile-i semnificații, de evidențiere a însușirilor iar studiul introductiv zăbovește util asupra acestor interesante experiențe românești. E vremea, citim aceste informații corecte (la p. 8), când se constituie trăsăturile esențiale, originalitatea culturii române ca și capacitatea ei de a exprima un ethos specific. Motiv pentru care largă audiență a culturii românești în zonă este abordată de cei doi specialiști dintr-o perspectivă comparatistă.

Sunt eliminate prejudecățile, devastatoare până atunci în climatul cercetării și se insistă pe restaurarea opiniei interbelice, acolo unde aceasta a avut formulări corecte, cumva imprescriptibile. Dar sunt reabilitate și lecțiunile corecte în legătură cu epoca lui Neagoe Basarab și lucrările sale despre români și provinciile istorice pe care le locuiesc ei. În adevăr, sub zodia marilor înfruntări de idei, *Învățăturile...* lui Neagoe Basarab au o turnură vag sociologizantă, intră în incidența ideilor de istorie a mentalului, a mentalităților individuale și colective. Textul, cunoscut chiar și în forma sa netipografiată, manuscrisă, a consolidat gradul

de acces al ideii culturale naționale în respirația culturală continentală. Neagoe Basarab, vom citi cu mândrie (tot la p. 9), monumentalizează tradiția bizantino-slavă sub zodiile noi ale Europei moderne și, practic, textul atribuit lui încheie o evoluție culturală ale cărei începuturi sunt puse în secolul X. Scrise între 1571-1521 în limba slavonă, *Învățăturile...* sunt traduse de Matei al Mirelor în greaca bizantină (teza lui Demostene Russo), editate în 1942 de V. Grecu (cf. Capitolul *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, p. 113-154). Comentariul aplicat al celor doi avizați cercetători scoate în evidență, în mai multe rânduri, statutul manuscrisului de a fi și de a reprezenta un document de istoria mentalităților timpului, citând formula inaugurală a textului care ne include pe noi, factorii percepțivi, în chiar experiența trăită de autorul medieval: „O, fătul meu Theodosie și voi, alți domni și frați toți (...).”

În legătură cu Nicolaus Olahus (p. 250-279) opinia autorilor studiului și antologiei trimite spre acea serie savantă a cercetării europene dedicată marelui nostru învățat și anume că umanistul anticipează structura viitoare a culturii românești. Nicolaus Olahus dă, astfel, măsura progresului uman într-o societate europeană care-și definea, pe coridorul evoluțiilor renașcentiste din Occident, însuși spiritul. Olahus a fost un fenomen și de acest aspect se prevalează autorii antologiei, operând sincron ic într-o operă esențială și o biografie atât de reprezentativă. Un fenomen al epocii sale, Nicolaus Olahus a izbutit să restituie, la nivel ideatic, desigur, prin opera sa fundamentală, conturul esențial al unei Dacii revendicate ca realitate, stare de fapt și idee sinergică. Umanistul discută despre „moștenitoarele” imperiului cucerit de Roma și romanizate ca teritorii locuite de populație romanică adică Valahia Mare, așadar Țara Românească a Olteniei, Transalpina, adică Muntenia,

apoi Moldova, Transilvania, Maramureșul, Țara Someșului, Țara Crișurilor, Țara Timișului, Regiunea Nyir (Olahus, astfel citat la p. 356). Avem și recuperări bibliografice importante. Enciclopedismul savant relevat în studiul din 1940, apărut la Bratislava, Mikulas Olah a jeho doba, 1454-1562, semnat de V. Bucko dar marile sale resurse de istoric și etnolog dobândesc o notă triumfalistă în lucrarea din 1938 a lui C. Eperjessi și L. Juhász, de la Budapesta, *Nicolaus Olahus*, Hungaria – Athila. Umanistul român a anulat, parțial, decalajele dintre punctele cardinale din marea esență a europenității: Est-Vest. El a reușit să traverseze cu lumina științei sale teritorii ale opacității iar interpretarea vastului său epistolar, în studiul lui D. Roersch, *La correspondance de Nicolas Olahus*, apărut în numărul 7 din 1903 (12 pagini) al publicației belgiene „Bulletin de la Société d’histoire et d’archéologie du Gand“, este reconsiderată acum.

Nu doar această antologie, obligând zăbava noastră asupra celor doi autori și operei lor are darul să ne reorienteze atenția și interesul spre mesajele mai mult decât evocatoare ale literaturii noastre medievale, premoderne. Dar, lucrarea, apărută la crugul anilor '70 din veacul XX premerge, în fapt, un incitant „festum calendarium“ dintr-un excepțional program de restituiri, reconsiderări, reabilitări pe care l-a asumat, atunci, frontul filologiei naționale. Modelul acelor mirabile inițieri trebuie astăzi reluat, urmat, augmentat. Din nefericire,

școala filologică se află, în raport cu propriile-i preocupări, într-o mare degringoladă, astăzi. Compilații sterile, plagiate nerușinate, lipsa de originalitate în redactarea unor studii și opinii, reluarea seacă a unor problematici acum caduce, completează haosul iscat din zgomotul unor preținse preocupări. Și reactualizează întrebarea-metaforă: mai e mult până când „floarea darurilor“ ne va ajuta să ieșim din poveste și să reintrăm în realitate?

Ionel BOTA

Două cărți de Gheorghe Jurma, dedicate unor dimensiuni culturale reprezentative ale Reșitei

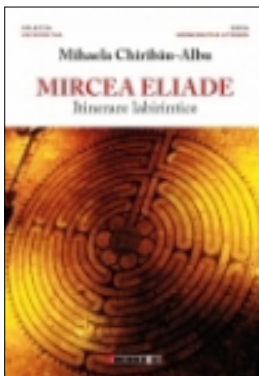
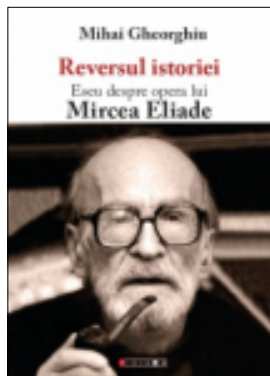
MIRCEA ELIADE 110

La 110 ani de la naștere, Mircea Eliade (1907-1986) beneficiază de o bibliografie bogată și profundă: cărți cu teme inedite, teze de doctorat, manifestări științifice și artistice etc. Din mulțimea acestora, am selectat doar câteva titluri apărute la Editura Eikon din București, condusă de Valentin Ajder, editură interesată de mari valori precum Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu ș.a. Evident, în limita spațiului, nu putem face decît o simplă trecere în revistă a unor cărți pentru a marca cel puțin ideea actualității operei lui Mircea Eliade.

Un tom masiv, de aproape 900 de pagini publică Mihai Gheorghiu: *Reversul istoriei. Eseu despre opera lui Mircea Eliade*, Editura Eikon, București, 2016 (aceasta fiind ediția

a II-a). Transcriem una din concluziile autorului: „Citindu-l astăzi pe Eliade, de orice parte te-ai situa, nu poți să nu recunoști grandezza personajului și umanitatea profundă a acestei încercări. În ultimă instanță mitul eliadian este mitul culturii înseși, mit al culturii care încearcă să construiască neîncetat o poveste a omului, a sensului existenței sale. Ultimul Eliade ne orientează spre orizontul unei așteptări, al unei speranțe pentru care Dumnezeu este încă Cel care va veni, iar omul este ființarea pentru care încă Dumnezeu poate veni.”

Un volum semnat de Bogdan Silion și intitulat *Mircea Eliade și misterul totalității* (Eikon, 2016) are în centru un concept mult vehiculat de Mircea Eliade: coincidentia

oppositorum, considerat un simbol al unității-totalității.

Cristina Scarlat publică teza de doctorat (susținută în 2013), *Transpunerea operei lui Mircea Eliade în alte limbaje ale artei*, Editura Eikon, București, 2016, precum și trei volume cu titlul *Mircea Eliade - Hermeneutica spectacolului*, 2008, 2011 și 2016, ultima tipărită la editura Eikon, volumele conținând convorbiri cu diverse personalități care au abordat opera lui Eliade.

În două cărți regăsim interesul pentru mitul labirintului, probabil simbolul cel mai percutant în secolul XX, după cum aprecia cândva Octavian Paler.

Mihaela Chiribău-Albu, în volumul *Mircea Eliade. Itinerare labirintice*, Eikon, 2016, analizează diferite tipuri de existență și manifestare ale labirintului. Substanța analizei

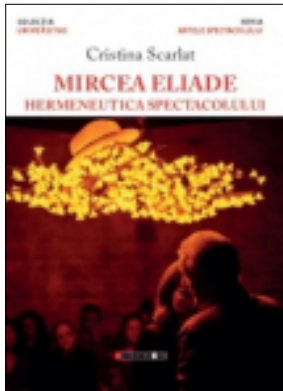
pleacă de la înseși precizările lui Mircea Eliade: „Acest simbolism este modelul oricărei existențe care, trecând prin numeroase încercări, înaintează spre propriul său centru, spre sine însuși, Atman, ca să folosesc termenul indian. De mai multe ori am avut conștiința că ies dintr-un labirint, că am găsit firul. Înainte mă simțeam disperat, oprimat, rătăcit... Desigur, nu mi-am spus: «Sunt pierdut în labirint», dar, la sfârșit, am avut totuși impresia că am ieșit biruitor dintr-un labirint. Fiecare a cunoscut această experiență. Mai trebuie spus că viața nu e făcută dintr-un singur labirint: încercarea se reînnoiește.” (Mircea Eliade, *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet*).

O altă carte este cea a lui Dorin David: *Mircea Eliade. La marginea labirintului - coresp*

pondențe între opera științifică și proza fantastică, Eikon, 2015.

Am semnalat câteva apariții recente pentru a argumenta cât de variată și solidă este cercetarea actuală dedicată lui Mircea Eliade.

Gh. JURMA

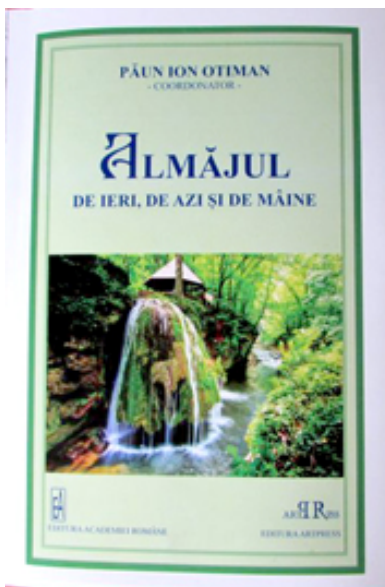

Identități

O pleiadă de oameni pentru o lacrimă pe harta țării „Almăjul de ieri, de azi și de mâine“

La Timișoara, Reșița și Bozovici a avut loc lansarea unei importante cărți despre *Almăjul de ieri, de azi și de mâine*.

Cu prilejul lansării de la Universitatea „Eftimie Murgu“ de la Reșița, Academicianul Păun Ion Otiman a spus: „Cartea este o monografie a Văii Almajului, realizată de o echipă formată din 19 colegi, care cuprinde mai multe părți care vizează istoria, geografia, economia, cultura, învățământul, civilizația, dar mai cu seamă câteva proiecte cu privire la dezvoltarea viitoare a Almajului. Am încercat și mă bucur foarte mult că am dus la bun sfârșit acest proiect, pentru că Almajul e o zonă relativ închisă din punct de vedere geografic,

economic, informațional. Este o zonă destul de bine conservată din mai multe perspective, dar și o zonă rămasă în urmă în principal la capitolele economic și demografic. Noi credem că e nevoie să se introducă un suflu nou într-o evoluție care să vizeze mai cu seamă turismul sau agroturismul rural, pentru că sunt puține zone în România și nu numai care au o ofertă peisagistică excepțională așa cum are Almăjul, dar care din păcate nu este pusă în valoare, din multiple motive, dar mai ales din cauza infrastructurii rutiere. Am încercat în acest fel să sensibilizăm autoritățile locale, județene și naționale pentru a aduce un nou suflu despre care vorbeam.“

Lansarea de la Bozovici, ce a avut loc în data de 25 aprilie 2017 la Muzeul „Almăjul“, a fost deschisă de cuvântarea coordonatorului volumului, academicianul Păun Ion Otiman, originar din Rudăria/Eftimie Murgu. Formulei călduroase de salut i-au urmat explicațiile sintetizate cu privire la conținutul cărții însă interesant și benefic a fost faptul că accentul a fost pus nu numai pe neajunsurile actuale caracteristice întregii societăți românești (infrastructura deficitară, starea economică precară etc.) ci și pe trecutul glorios, cel care desigur ar trebui să făurească un azi mai bun și un viitor cel puțin la fel de bun ca prezentul. Și totuși nu e așa din multe motive evocate în carte.

Chintesența publicației, apărută la Editura Academiei Române București și Editura Artpress Timișoara, și motto-ul care ar trebui să guverneze conștiința comunității din Almăj dar cu precădere a forurilor administrative este că Almăjul are în primul rând istorie, și nu una oarecare, ci una zbuciumată, cu mari sacrificii și tocmai de aceea ar trebui acum după atâta vreme să exploatăm acest trecut din punct de vedere cultural și turistic.

Volumul „Almăjul de ieri, de azi și de mâine“ declara prof. Pavel Panduru, unul din cei 15 autori almăjeni (în total sunt 19 autori) este o Înviere a vieții în Țara Almăjului nu

doar editorial vorbind pentru că înglobează toate domeniile prin „mărturisitori ce au mărturisit Învierea vieții în Țara Almăjului“. Tot în legătură cu viața ce palpită în fiecare colț, care pare a fi uitat uneori până și de Dumnezeu, a creat minuni extraordinare, fapt încuviințat și de prof. Gheorghe Rancu: „Almăjul trăiește, Almăjul e viu“, ca să folosesc expresia de la Colocviile revistei Nedeia – „Banatul viu“ (sintagma ce a „botezat“ Colocviile aparține d-nei prof. Eliana Popoțchi de la Universitatea de Vest Timișoara).

Un alt dascăl, poetul Iosif Băcilă, susține cu crezământ un fapt real: „această carte despre Almăj e o enciclopedie și merită citită sau dacă nu, barem lăsată moștenire“, ca un testament spiritual. Nuanța aceasta o regăsim și în discursul prof. dr. Crișu Dascălu ce afirmă că publicația e un „monument științific remarcabil, un testament“.

Catalogată ca o monografie foarte minuțios realizată de către dr. Paul Părea, ea este mai mult chiar, „o casă de păstrare a demnității de a fi almăjan și a datoriei de a fi almăjan“ - cuvinte rostite de prof. dr. Crișu Dascălu care a și spus că: „o dată ce a pășit pe pământ almăjan, e almăjan“.

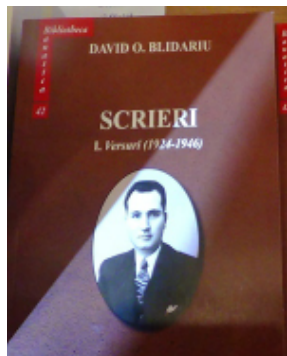
Cartea promovează în primul rând ideea de afirmare, de fapte vizibile în ceea ce privește Țara Almăjului și aici nu e vorba de cultură deoarece cultural vorbind, spunea prof. dr. Vasile Goșa, născut la Lăpușnicu Mare: „dacă s-ar număra faptele culturale, cărțile scrise, oamenii de seamă ai acestui spațiu, am fi pe primul loc“. Din păcate, a adăugat prof. dr. V. Goșa și dumnealui autor, „trebuie să facem fiecare dintre noi mai mult pentru Almăj, pentru ca aici să vină lumea să se bucure de frumusețile lui Dumnezeu“.

Prof. Dănilă Oberșterescu, tot fiu al Lăpușnicului și unul din autori, modest, concluzionează că: „ce a avut de spus, a scris, în rest, trebuie să sperăm, să ne mobilizăm, să credem în păstrarea identității locale și naționale.“

În cele aproape o mie de pagini cât însumează lucrarea, se pot găsi nu doar o documentație serioasă cu privire la această zonă a Banatului de Munte cât mai ales propuneri,

metode de a spori vizibilitatea Almăjului și căi de acces spre această „Vale a Miracolelor“ cum frumos o denumește poetul Iosif Băcilă, atât de plină de oameni cu suflet și fapte de valoare, a conchis și prof. univ. dr. Dumitru Popovici, almăjan de la Eftimie Murgu/Rudăria și președintele Societății „Țara Almăjului“ din Timișoara.

Nu în ultimul rând, au fost elogiate locurile binecuvântate de Dumnezeu și tradițiile ce ne definesc identitatea de către pr. Petru Berbentia, de loc de la Șopotu Vechi, iar contribuția deosebită în privința capitolului de turism și imaginilor oferite de prof. univ. dr. Gheorghe Popovici de la Universitatea „Eftimie Murgu“ din Reșița, cercetător al fenomenului turistic bănățean și almăjan, fiind subliniată și de coordonatorul volumului, academicianul Păun Ion Otiman.

Cu ocaziile citate, a fost lansată, de asemenea, și o carte care recuperează un important poet almăjan, profesorul David Blidariu, cu primul volum de versuri pe care le-a scris în perioada 1924-1946 („Scieri – I. Versuri 1924-1946“), care, din păcate, nu au fost publicate la vremea respectivă din diverse motive.

Manifestările au marcat și un jubileu al Academiei Române: 150 de ani în slujba națiunii române a acestui for științific și totodată 65 de ani de existență a Filialei Timișoara a Academiei Române.

Angelica HERAC

Memoria Locurilor

Povestea unui loc: Șopotu Nou

Comuna Șopotu Nou din județul Caraș pe timpuri, aparținând de plasa Bozovici (azi, județul Caraș-Severin) este, din păcate, singura localitate din Valea Almăjului care până la acest moment nu are o monografie însă e în pregătire, semnată de un fiu al satului, preot Trandafir Cosmin Brebu și nădăjduim, cu voia lui Dumnezeu, să vadă lumina tiparului curând. Așezată în Valea râului Nera, are multe locuri de o frumusețe peisagistică extraordinară, din nefericire, prea puțin mediatizată. Comuna ce provine din colonizarea a 56 de familii de români din Șopotu Vechi în 1828 are locuri ce poartă cu ele istorii trăite.

Despre povestea câtorva dintre aceste locuri voi face vorbire dar nu înainte de a aminti alte câteva fapte demne de luat în considerare despre această așezare care a trecut prin multe intemperii istorice și geografice.

În anul 1910, un mare potop s-a abătut asupra satului împreună cu o viitură a Nerei, stricând o mare parte a comunei: Școală, Primărie, singură Biserica rezistând dezastrului. În acest fel cele 56 de familii reușesc să rămână în zonă și să făurească o comunitate.

Actualmente, comuna Șopotu Nou are 10 sate aparținătoare: Șopotu Nou (reședința), Driștie, Poienile Boinei, Ravensca, Răchita, Valea Răchitei, Cârșa Roșie, Valea Roșie, Stancilova, Urcu.

Biserica e zidită în 1850 sub preotul Câmpianu din Dalboșeț și s-a sfințit la 1854. Hramul Bisericii este Sfântul Apostol

Toma, iar pictura s-a făcut în anul 1854 de către pictorul Turcu, preot fiind atunci, Lazăr Goanță.

Școală confesională a fost la început, dar neputându-se susține, a luat-o statul ungar care mai construiește o școală și în cătunul Stăncilova din apropiere.

Date relativ puține se cunosc despre Șopotu Nou însă sperăm cu ajutorul celor care mai sunt în viață și cercetătorilor să reușim o reconstituire a unor fapte care să rămână zestre culturală generațiilor viitoare. Până atunci însă, mă opresc cu interes asupra unor povești despre locurile dragi copilăriei mele din comuna Șopotu Nou.

Datorită faptului că pe întinderea acestei comune există multă pădure, pășune, livezi cu pomi fructiferi (în special, pruni) și fânețe, iar casele sunt cam răspândite pe dealuri (fiind zonă montană), oamenii au deținut generații la rând aceleași pământuri. Prin urmare, atât s-au „înradăcinat” aceste proprietăți neamului respectiv încât a rămas denumirea locului după familia care l-a tot moștenit din tată-n fiu. Astfel avem locul numit „Pagina Anghelonilor”, situată către Poienile Boinii (păgină/PĂDINĂ, Loc aproape plan sau u’or scobit, de obicei în vârful unui deal sau al unui munte. f& Mică depresiune, circulară sau alungită. DEX), această păgină aparținând familiei Anghel de patru generații.

La fel este și locul numit „Gealul lu’ Brumari” aparținând neamului Brumăreștilor, familia Brumariu deținând o suprafața de 30 ha livadă, fâneată, arabil și restul pădure, aparținând fondului forestier Romsilva și Primăriei Șopotu Nou; acest deal e deținut de familia Brumariu de 5 generații.

Am amintit de Poienile Boinei/Boinii sunt poieni pitorești, situate pe dealul aflat pe partea dreaptă a cursului pâraului Boina. Pe aceste poieni se află ca un șirag casele locuitorilor Boinii, unul din cele 10 sate aparținătoare comunei Șopotu Nou.

Alte două denumiri interesante: locul numit „La Logor”, situat în cătunul Stăncilova de Sus, în drumul ce duce spre Cărbunari, a fost, de fapt, pe vremea lui Franz Joseph un fel de lagăr, o pușcărie destinată atât răufăcătorilor cât și celor care nu voiau să se înroleze în armată.

Apoi, locul numit „Groș” are o poveste aparte: în timpul celui de-al Doilea Război Mondial când s-au luptat rușii cu nemții, cei dintâi le-au întins o capcană nemților într-un loc atât

Tradiții la Șopotu Nou

de îngust încât i-au omorât pe capete. Astfel, nemții au pus locului numele de Groß (în germană fiind mare, referindu-se la mulțimea sufletelor nimicite), -s final devenind – ș, deci, Groș.

Datele despre locuri mi-au fost furnizate de Nicolae Brumariu, 46 ani, originar din comuna Șopotu Nou dar trăitor la Reșița și de bunicul acestuia, Pistrilă Nicolae, 91 ani.

De adăugat că din cei 72,31 kmp cât are Șopotu Nou, 16,4 kmp sunt în Parcul Național.

Mulțumiri pentru informații deopotrivă domnului prof. univ. dr. Alimpie Ignea.

Angelica HERAC

Bibliografie:

Ilieșiu, Nicolae, *Monografia istorică a Banatului: Județul Caraș*, Editura Mica Valahie, București, 2011

Lotreanu, Ioan, *Monografia Banatului*, Institutul de Arte Grafice „Țara”, Timișoara, 1935

Varga, E., *Statistică recensăminte după limba maternă, respectiv naționalitate, jud. Caraș-Severin 1880 - 2002*

Primăria din Șopotu Nou

Tradiții, obiceiuri

Tradiții în perioada interbelică

Motto:

*„Sub lumina cîa șierească
Pă largu pămîntului
În bătaia vîntului
Firie dulșie omeniască
Graiu blînd și cumpătat
Ca în dulșiele Banat
Numai cred să se găsească.“*
(Vlad-Delamarina)

Bănățenii sunt în genere oameni chipeși, de statură comună 1,60-1,80 metri, subțirei și mlădioși, la față „oacheși“, profil mobil și bine marcat, părul și ochii negri, „cei mai mulți sunt oameni frumoși. De la fire sunt voioși, prietenoși și ospitalieri, iubitori de petreceri, dar sunt și oameni avântați, năvalnici, mai îndrăzneți ca toți românii...“{1}

Între componentele culturii populare din această zonă, se disting atât caracteristici proprii regiunilor montane din întreaga țară, cât și accente specifice, dezvoltate în condiții geografice și socio-economice locale sau în strînsă legătură cu influența teritoriilor limitrofe.

Așezate și numite după principalele regiuni depresionare, zonele folclorice converg spre localitățile urbane, care au constituit de-a lungul vremii cadrul de schimb al elementelor de cultură materială, loc de întâlnire propice pentru influențe reciproce și în planul culturii spirituale. În aceste condiții s-au cristalizat

arii puternic individualizate ale culturii populare: zona Caransebeșului, zona Oraviței (Carașului), zona Bozovici (Valea Almăjului) și zona Reșița-Bocșa (Valea Bârzavei), cele câteva sate din Valea Dunării prezentând asemănări cu Almăjul. {2}

Acestei împărțiri geografice și de structură a culturii populare originar bănățene i se adaugă elemente venite din alte părți ale teritoriului românesc.

În zonele miniere unde se localizează și începuturile moderne ale prelucrării fierului se păstrează elemente de grai și port ale bufenilor, veniți din Oltenia ca tăietori de lemne și cărbunari din Munții Locvei și în jurul Reșiței, portul lor păstrându-se îndeosebi la Văliug, Cărbunari etc.

Atlasul etnografic al județului cuprinde și cultura naționalităților conlocuitoare: germanii în jurul Reșiței, Aninei și la Măureni, „pemii“ (Boemia) de la Brebu Nou, Gârâna, Sadova Veche, Lindenfeld, cehii de la Ravensca, Șumița, Gârnici, Bigăr, ucrainenii stabiliți la începutul secolului al XX-lea în Copăcele, Zorile și Cornuțel, populația sârbă de pe malul Dunării (de la Socol la Liubcova) și croată din cele șapte sate de „crașoveni“ din apropierea Reșiței (comunele Carașova și Lupac).

Portul popular

Structural costumele populare femeiești (fig. A) se încadrează în tipologia costumului cu două catrințe, aici fiind înlocuite cu opregul – compus dintr-o porțiune țesută („petecul“), de care atârna un strai de „ciucuri“ („chițele“) în locul catrinței de la spate. Opregul cu ciucuri este marca costumului bănățean – prezent numai în Banat și o mică parte din zona limitrofă Hațegului. Al doilea element caracteristic este „ceapsa“ (sau concicul) purtat pe cap, (fig. B) spre deosebire de ștergarul, marama sau broboada cu care își leagă capul femeia din alte regiuni ale țării.{3}

Acoperirea capului la femeia căsătorită semnalează trecerea ei de la o stare civilă la alta, deci are rol de simbol social, femeia supunându-se unei străvechi cutume, care nu-i îngăduie să-și arate părul după căsătorie, acoperindu-și capul cu o țesătură.

Șirul podoabelor femeiești se completează cu salbele de galbeni purtate în zilele de sărbătoare. „Șiupagul“ (ia) decorat cu

„table“ negre (sau alte culori închise), pe mâneci și pe piept, asigură echilibrul în coloritul îmbrăcăminții femeilor.

Costumul bărbătesc cu o structură uniformă pe întreaga suprafață a României nu prezintă elemente locale atât de distincte ca și cel femeiesc, doar cămașa lungă ce semnalează apartenența acestui costum spațiului dunărean. Costumul bărbătesc se remarcă totuși prin discreția lucrăturii în alb, sau colorată, mărunță la mâneci și la guler (pe Valea Bârzavei). Monumentalitatea portului popular este sporită de șubele albe (uneori surii) ornamentate discret cu „șâneor“ negru și de obiele cu colțul întors purtate în timpul iernii. {4}

Muzica

Cine cunoaște „Carașul“ așa cum trebuie știe că cea mai de seamă caracteristică a lui este spiritualitatea, manifestată în dibăcie artistică uimitoare și în iscusința oamenilor de aici, de cântăreți innăscuți.

Faima lui de leagăn al doinei și jocuri cu adevărat românești, de colțisor de țară în care cultul Frumosului s-a ridicat la înălțimi luminoase de simbol, fiind îngrijit cu atâta pioasă religiozitate și atâta tragere de inimă, se sprijină pe

Fig. A Port din jud. Caraș, plasa Reșița

Fig. B "Crașă" dreptunghiulară cu obod în Banat

realitatea vie a sufletului cărășan, legănat în ritmul potolit al Doinei din bătrâni și tradiția cântecului și frumosului.

Linia melodică a Doinei presupune multă măiestrie în interpretare și pricepere în transcriere. De o tradiție prestigioasă se bucură taragotul.

Jocurile sunt publice. Vara, la sărbători, jocul se face în stradă, de obicei înaintea Bisericii. Dansul popular are un mare rafinament artistic.(fig. C) Hora, ardeleana, doiul, brâul – se joacă de mâini sau cu brațele pe umeri, în cerc, semicerc și perechi. Horele bogate în meandre dezvoltă desene concentrice, spirale, șerpuite.[5]

Iarna se dau concerte, teatru, după care urmează bal sau joc. Acestea se țin la biert ori la Casa Muncitorească, la Palatul de Cultură etc. Dibaci ori stângaci jucătorii se contopesc în cercul horei în care găsești supremația conducătorului, isteț la joc, ori a aceluia care plătește mai bine fiindcă „jioacă năince”. (fig. D).

O funcție socială și efecte educative asemănătoare au alaiurile cu măști, conglomerate de obiceiuri ale căror semnificații trimit la lumea romană, satira realizându-se, în principal sub forma unor parodii ale alaiurilor de nuntă și ale procesiunilor de înmormântare.

Fig. C "La sezătoare": învârtita

Obiceiuri legate de căsătorie

Nunta se caracterizează printr-o serie de credințe, obiceiuri specifice și ceremonii.^{6} O parte din ele au semnificație simbolică, urmărind scopul de a asigura fertilitatea, bunăstarea celor căsătoriți.

Peșitul era îndatorirea părinților junelui. Răspunsul îl primeau a doua zi. Pregătirea nunții începea cu o săptămână mai înainte, tăiau vite, făceau mălai cu „cucuruz“. Nașul cocea „critioane“ (colac de 20-25 cm diametru pentru fiecare invitat). Miercuri seara, nănașul (vornicul mirelui) cu mirele „chemau“ 40-60 de invitați, aceștia fiind serviți cu țuică cu plosca.

Sâmbătă seara soseau lăutarii la mire, duminică dimineața erau prezenți la naș. Acolo se servea masa. Se avântau la ora mesei, alcătuită din „zupă“ de tăiței, mălai, „crițioane“, varză, tocană cu cartofi, friptură în „cipsie dă pământ“ (vas de lut) și răchie în vase de lut de doi litri. De la naș nuntașii plecau la mire, apoi la casa miresei. Aici găseau poarta închisă și trebuiau să răspundă la niște întrebări, apoi puneau ei întrebări și dacă nu știau răspunde deschideau poarta. Nuntașii intrau în casă, li se prezenta o mireasă falsă „cinăra mică“ (o fetiță). Îi urau să trăiască și îi dădeau bani, o găseau pe cea adevărată, adusă de „givăr“ (vornicul miresei), primea și ea bani.

Ceremonia continua cu ocolul mesei de către mireasă. Mirele cu „buzduganul“ (ghioagă) învelit cu „sovon“ (pânză albă, rară de 3 m x 1 m) lovea ușor capul miresei de două ori, iar a treia oară îl așeza după ceafa ei, atrăgând-o spre el, apoi porneau la cununie. În frunte mergea „stăgariul“ cu „stagul“ confecționat de naș dintr-o prăjină și o maramă cusută în culori, cu „pui“ (brodată). Muzica „sufla“ marșul iar nuntașii jucau. Nașul ținea în mâini două „lumini“ (lumânări). În timp ce ei se cunună, nuntașii petrec afară. La ieșire mireasa poartă pe cap „sovonul“ cu cunună din flori de ceară. Mirele și mireasa țin câte o lumânare aprinsă în mână.

Alaiul se întoarce la casa miresei, unde sting lumânările de oglindă. Urmează dansul până seara la orele 18⁰⁰-19⁰⁰ când se servește masa. Femeile o cinstesc pe mireasă cu daruri: bani, „pom dă turce“ (o cruce de lemn cu un țărui în mijloc și patru în colțuri, în țărui sunt turte dulci), chimeasă, opinci etc.

Chinturi la joc.

Omu'n lume multe vedel
La o casă șapte fele
Și fântâna sub perete,
Câinele moare de setel

Harnică-i nevasta mea
Harnică, dracu s'o ea!
Că 'ntr'o lună
Toarce lână,
Și-ntr'un an
Țese-un sucman!

Vai mândră frumoasă ești
Când tu mi-te rumenești,
Dar când ești nerumenită
Ești ca via neplivită.

Sărac, bărbățul meu,
Toți oamenii zic că-i rău,
Da'i omu lui Dumnezeu,
Că de când m'am măritat!
Nici o palmă nu mi-o dat
Numai capul mi-la spart!

Știutu-tea dracul lele
Că ții trupul floricele,
Și gurița iag de miere!..
Că de mult te-aș fi luat
Și ți-aș fi acum bărbat!

M'a făcut maica pe mine
Să fiu doftor la copile!
Că nu dau leacuri amare
Ci tot buze rumeoare,
Care plac la fețișoare.

Rău mândro m'ai fermecat
Cu țărână dela prag
Ca să nu-ți mai pot de drag,
Cu țărână dela joc
Ca să nu-ți mai stau pe loc,
Cu țărână din grădină
Ca să nu mai am hodină,
Cu țărână din obor,
După tin' mândro să mor.

Fla D Chinturi la joc

Alaiul ajunge în casa mirelui abia pe la miezul nopții, chiuind, cu muzică. În mijlocul „oborului“ (curte) se află pe o masă pe care sunt așezate o felie de brânză pe un blid, un caier de lână, o „vadră“ cu apă, o „chită“ (legătură) de busuioc și un ciur de boabe de porumb. După ce au ocolit masa de trei ori, ea stropește pe cei din jur cu chita de busuioc, împrăstie semințele cu mâna spre răsărit, apoi în celelalte puncte cardinale. Bărbații țin pălăriile cu gura în sus, să prindă boabele aducătoare de noroc.

Soacra pune straniul incins cu „brășira“ (brăul) după capul miresei și junelui și din obor îi trage în casă. Apoi urmează jocul miresei cu tinerii. Banii strânși îi împarte cu muzicanții. Tânăra și junele pregătesc darurile pentru nuntași. „Givărul“ și stegarul primesc bani. „Givăriței“ i se dă o cârpă de „somot“ (catifea) sau de altă calitate. Socrul, soacra, cumnata, frații primesc câte o chimeasă. Darurile sunt puse pe „boată“ (bătă). Cel care a fost cinstit spune astfel: „Să trăiască finuța lui domnu căpitan“. Între timp muzica cântă marșul. Târziu după orele 2⁰⁰-3⁰⁰ noaptea, nunta „se sparge“, adică nuntașii se retrag.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

{1} Romulus S. Molin, *Românii din Banat*, ediția a II-a, Timișoara și Craiova, 1932, pag. 3.

{2} Județele patriei, *Caraș-Severin* (monografie), Editura Sport-Turism, București 1981, pag. 235.

{3} E. Secoșan, *Despre tipologia portului popular din Caraș-Severin*, „Studii și comunicări de etnografie și istorie“, vol. II. Caransebeș, 1975, pag. 75.

{4} Județele patriei, *Caraș-Severin* (monografie), Editura Sport-Turism, București 1981, pag. 239.

{5} *Ibidem*, pag 241-242 și Romulus S. Molin, *Op.cit.*, pag. 23.

{6} Klara Gazda, *Obiceiuri legate de căsătorie*, în „Studii și comunicări de etnografie și istorie“, vol. II. Caransebeș, 1975, pag. 85.

Ghiorghița FERCEA

Cultură și tradiție la Soceni

Viața într-o comunitate presupune în mod inerent și apariția, conservarea unor obiceiuri și practici populare. Acestea sunt mai puternice în comunitățile rurale, acolo unde tradiția este mult mai bine respectată și conservată. Obiceiurile oamenilor locurilor sunt transmise din generație în generație și sunt diferite manifestări în care se îmbină deopotrivă credințele religioase, obiceiurile și tradițiile locale. În aceste manifestări se regăsesc cele mai importante și semnificative momente din viața oamenilor, începând cu nașterea, munca, viața cotidiană, până la moarte. Ele se transmit cel mai adesea prin viu grai. Experiența multiseculară dobândită mai ales prin munca desfășurată în natură, i-a făcut pe oameni să concentreze unele idei mai ample sau unele observații îndelungate, în așa zisele „vorbe de duh” sau proverbe. Nici locuitorii din Soceni nu fac excepție de la aceste reguli specifice neamului românesc și la alte comunități, mai ales pe plan regional. Uneori li s-au mai adăugat elemente alogene sau care au fost transformate și adaptate la specificul local.¹

Multe obiceiuri au fost legate de muncă, de viață în general. Se mai păstrează și acum de către cei bătrâni obiceiul de a se face cruce pe pâine atunci când se taie prima dată din ea. Atunci când se naștea un vițel, bucuria era mai mare în special din partea copiilor care erau invitați să mânânce *curastă*. Copiii erau puși la o masă și acoperiți cu o pătură de către o femeie din casă, după care pătura era lovită cu o joardă, nuielușă, pentru ca să fie în sănătatea vițelului și vacii.

O tradiție care se mai practică foarte puțin, fiind

pe cale de dispariție, este mersul cu pomană la vecini și la rude, cu ocazia unor sărbători religioase. Acestea sunt: pomană „*Moșilor*“, când se fac „*cotoroage*“, adică răcitur, din carne de porc afumată și fiartă cu usturoi și slănină. Se mai adaugă în *cotăriță*, adică în coș, un colac (pâine frumos împletită). Altă sărbătoare este la *Joi Mari*, sau *Joia Mare*. Atunci se duc de pomană *poame*, adică prune uscate, fierte și îndulcitate. Se mai pune lângă colac și o bucată de brânză. La Paști se duc două ouă roșii, colaci, brânză și prăjituri. În a doua zi de Crăciun finii duc nașului *straița* (traista) cu pomană, adică cu „*lopăcița*“, (un picior de porc afumat).

Se mai merge cu pomană la Rusalii, Sfântul Petru și la Sfânta Maria. De fapt este un schimb de produse între familii, dar având mari semnificații religioase.

Alt obicei specific la Soceni era acela prin care prietenii tineri ajungeau, în urma unei mici ceremonii religioase, făcută de către preot, să fie declarați *frați de cruce*. Făceau acest lucru mai ales cei care nu aveau frați. O astfel de ceremonie se desfășura astfel: cei care urmau să fie declarați „frați de cruce“ mergeau la Biserică cu un colac împletit în formă de cruce și trei lumânări. Preotul le făcea o mică slujbă, apoi se mergea la casa unuia dintre bărbați și se lua prânzul. După aceea tinerii mergeau în grădina unuia dintre ei. Acolo, în jurul unui pom, cu colacul și lumânările aprinse se învârtteau de trei ori, după care lumânările erau puse în pom. Toți se sărutau pe obraji în semn că din momentul acela erau frați de cruce pe vecie, după care mâncau colacul.

O altă sărbătoare cu un străvechi obicei era cea numită *Caii lui Sîntoager*. Aceasta era în prima sâmbătă de la lăsatul postului de Paști. Sărbătoarea era însoțită de obiceiul de a nu umbla seara după lăsatul întinericului, căci vin caii lui Sîntoager și este rău de lovitura calului

în restul anului. Tot atunci oalele erau răsturnate, puse cu fundul în sus. Aceste obiceiuri s-au pierdut în mare parte, mai ales odată cu dispariția femeilor bătrâne.

Sărbătoarea *Babelor* este în postul Paștilor, la începutul primăverii. Atunci se fierbeau boabe de porumb și grâu, poame și se prăjeau semințe la cuptor.

La sărbătoarea numită *Blagoveștenie* este ziua când oamenii așteaptă să audă cucul cântând de cât mai multe ori, pentru că dacă această pasăre cântă doar o singură dată este superstiția că mai trăiești doar un singur an.

În iulie se țin sărbătorile legate de fulgere și trăsnete, în preajma Sfântului Ilie, pentru ca oamenii să fie feriți de pericolul care vine din ceruri, adică fulgere în caz de furtună. Aceste sărbători se numeau *Sămărghita, Pălia și Opârlia*.²

Crăciunul și Paștele se sărbătoresc și la Soceni după același ritual ca și în alte părți. La Crăciun umblă *stelarii* (tineri) împreună cu preotul. Tinerii sunt îmbrăcați în costume care simbolizează împăratul, craii etc. Din fericire acest obicei nu s-a pierdut și se practică și azi. Acești stelari cântă colinde, cântece religioase legate de marea sărbătoare a Crăciunului precum *Trei crai de la răsărit, Steaua sus răsare, O, ce veste minunată, Trei păstori*.³

Din fericire, un obicei ce ține de tradiția artistică s-a păstrat încă la Soceni. Este vorba despre dansul sau jocul *călușarilor*. Îmi amintesc din copilărie că îmi stârnea o reală emoție și bucurie deopotrivă atunci când vedeam și auzeam călușarii, mai ales clopoței de la picioarele lor. Călușarii dansează și pentru locuitorii din Soceni cu diverse ocazii: Ruga de Sfântul Petru, balul de la Crăciun și Sfântul Ion etc.

Formația de călușari, cum li se zice la Soceni, s-a înființat în anul 1947 din inițiativa lui Nicolae Bagiu –

Gărînă, care a învățat acest dans pe vremea cât a fost militar la Caracal. El a făcut parte acolo din echipa de dansuri a regimentului.⁴ Primele repetiții cu acest joc deosebit de frumos, spectaculos dar dificil, s-au făcut în iarna anului 1947, astfel că la balul de la sărbătoarea *Zăpostâtului*, călușării au reușit să joace prima parte a dansului. După alte luni de repetiții formația a reușit să joace întreg dansul „Călușarul” cu ocazia Rugii de Sfântul Petru și Pavel din 29 iunie 1947.⁵

Dintre membrii fondatori ai formației de călușari din 1947 mai erau în viață în anul 2008 următorii:

Bucateș Ion – Cicu;

Savu Barbu – Savu Puichiță;

Roșca Dimitrie – Tie Șăghet;

Marga Ion – Jîgăriță.⁶

Timp de 16 ani Nicolae Bagiu s-a ocupat de formația de călușari din Soceni cu multă dăruire, entuziasm și profesionalism, având grijă mai ales ca să înmprospăteze formația cu tineri dansatori. În 1963 el înființează o nouă echipă de dansatori, de data aceasta vătaf fiind un nepot al său, Peica Petru-Pagu. Aceasta cuprindea și membri dintre elevii Școlii din Soceni. Reprezentațiile lor au fost apreciate unanim. O contribuție importantă la reușita acestor reprezentații a avut-o și învățătorul Scînteie Constantin și Petru Mîndrea.

Din anul 1970 Nicolae Bagiu – Gărînă îl pune ca vătaf pe Nicolae Gheju – Formă. Formația de călușari din Soceni continuă să se afirme tot mai mult în activitatea cultural-artistică ce se numea „Cântarea României”. Astfel, formația de călușari a fost filmată la poarta Combinatului Siderurugic din Reșița, apoi la Caransebeș, în ambele ocazii de către poetul Adrian Păunescu. Așa au ajuns călușării din Soceni în finala pe țară și au dansat la Opera Română din București.⁷

În luna februarie, anul 1983, formația de călușări

din Soceni a participat la festivalul *Călușarul transilvan* de la Deva, unde a primit premiul special al juriului, iar vătaful Nicolae Gheju *Diploma pentru ținută scenică și calitate interpretativă*.

Între 23-25 iulie 1983 formația de călușări din Soceni a participat la *Festivalul călușarului românesc* de la Caracal. Acolo a fost un adevărat triumf pentru dansatorii din Soceni pentru că au primit *Trofeul festivalului*, iar Nicolae Sciopoane (Laie Brancu) a primit titlul de *cel mai simpatic călușar*.⁸

În anul 1986, Nicolae Bagiu, cu ocazia unei impresionante ceremonii, a predat crucea călușarilor către vătaful Nicolae Gheju (Lae Formă) și i-a lăsat-o cu jurământ să o ducă și să o predea mai departe cu cinste. Formația de călușari a fost apreciată inclusiv la nivel internațional, pentru că a reprezentat România la *Festivalul de folclor de la Zagreb*, desfășurat între 20-24 iulie 2005. Prestația călușarilor din Soceni a fost apreciată de specialiști și personalități din Anglia, Austria, Elveția și Germania. În 20 ianuarie 2006 a venit la Soceni un student japonez (Inagaki Norio) care își pregătea lucrarea de licență în folclor românesc. Atunci ansamblul de călușări a fost filmat dansând.⁹

În toamna anului 2015 formația de călușari număra 15 membri (în ordine alfabetică):

1. Bagiu Ionu
2. Botil Ion
3. Bugărin Cătălin
4. Buzera Pavel
5. Cojocar Gheorghică
6. Cornea Florin
7. Dalea Ionuț
8. Dragomir Petru
9. Filca Bogdan
10. Lucaci Laurențiu

11. Măgărin Bogdan
12. Paica Daniel
13. Roșca Adrian
14. Roșca Petru
15. Șchiopu Marian

Vătaful lor este Paica Daniel, iar instructorul Gheju Nicolae.¹⁰

În afară de faptul că este mai mult decât lăudabilă menținerea acestui grup de dansatori de performanță, trebuie remarcată vârsta lor: între 13-25 de ani. Acest fapt dă garanția că tradiția va continua.

Dr. Eduard MAGIAR
Prof. dr. Nicolae MAGIAR

¹ Nicolae Magiar, Eduard Magiar, *Monografia localității Soceni*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2016, p. 187.

² *Ibidem*, p.192.

³ *Ibidem*.

⁴ Nicolae Gheju, *Istoricul formației de călușari din Soceni*, în revista „Valea Bîrzavei“, nr. 2, 2006, p. 5.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Informații oferite de Gheju Nicolae din Soceni.

O sărbătoare uitată: Sân Petru de Iarnă

Pe vremuri, în alt veac și în alt mileniu, la Petnic, în Caraș-Severin, în 16 ianuarie, iarnă de iarnă, avea loc ruga, nedeia ca-n Banatul de Munte. A ținut-o așa până în vremea Primului Război Mondial, când nu s-a mai ținut ruga la Petnic din cauza numărului mare de morți pe front și din cauza unor ierni grele, cu neaună furișată până și-n podul caselor!

În timpul acela, un țăran dezghețat, Ion Mârcocea¹, datat cu negoțul și cu mersul trenurilor pe la Caransebeș, Timișoara, chiar și până la București, a adunat pe un tabloid (sic) semnătura consătenilor săi și cu „jalba-n proțap“ s-a dus pe la prelații vremii și a obținut schimbarea nedeii din iarnă în vară, de la Sân Petru de iarnă la Sân Petru de vară, în ziua de 29 iunie, așa cum se ține și azi. Generațiile ce-au urmat nu-și amintesc o iotă despre sărbătoarea lui Sân Petru de iarnă! S-a pierdut o sărbătoare...

Totuși, bătrânii satului, atâția câți mai trăiau în veacul lor, priveau nostalgic în urmă, evocau chipul Apostolului Petru și cinsteau cu rugi-nălțate la cer lanțul Sfântului Petru. Despre ce-i vorba?! Cărțile sfinte și cărțile de folclor vin cu mărturisiri pentru enoriași...

După moartea Mântuitorului Isus Hristos, Apostolul Petru propovăduia în orice împrejurare, prin piețe publice și prin taverne, loc de vedere al credincioșilor, propovăduia cu zel Cuvântul lui Dumnezeu și al fiului Său. Lui Ana și Caiafa și slujbașilor lor nu le conveneau această propagandă religioasă. Au uneltit ce au uneltit la mahării zilei și Apostolul Petru a fost întemnițat, pus în fiare, legat cu un lanț lung și gros, cu zale ochi lângă ochi!

Urma ca Apostolul Petru să fie chinuit, maltratat și batjocorit, cum maltratat și batjocorit fusese Domnul Isus.

Apostolului Petru îi rămăsese doar să se roage la Dumnezeu și la Isus Hristos ca să poată înfrunta chinurile și suferințele ce i se preconizau a doua zi.

După a treia rugăciune înălțată la cer, în vis i-a venit îngerul Domnului și i-a cântat lui Petru:

„Scoală, Petre, nu dormi,
Nu dormi, nu odihni,
Că nu-i vreme de dormit,
Ci e vreme de fugit!“

Apostolul Petru a făcut ochi și uimit s-a văzut fără lanț la mâini și la picioare, ușile temniței deschise și temnicerii, robii somnului. Apostolul Petru a scăpat de judecata evreilor, preoții Ana și Caiafa.

Petnickenii, bătrânii satului, oameni cu credință în Dumnezeu și în puterea apostolilor, l-au ales pe Sân Petru de Iarnă, crezând că prin venerația Lui, prin credință și rugă-nălțate la cer, vor fi absolviți de rele, de pacoste, de neprevăzute! Apoi, aveau credința că Sân Petru de Iarnă le va ocroti animalele de răul lupilor, că pomii lor vor rodi din belșug, iar albinele nu vor roi, dimpotrivă, vor face miere în stupină.

Petnickenii de azi au moștenit credința moșilor și strămoșilor lor, merg la Biserică, fac mătăanii și ‘nalță rugi la cer în ziua de Buna Vestire, la 25 martie, când începe Anul Agrar.

Mehadia, martie, 2017

Nicolae DANCIU PETNICEANU

1. Mărturisirea lui Ion Mârcocea care și-a preschimbato numele. Toată lumea din sat și din satele vecine, îl știau doar de Ion Nigeie.

Bibliografie:

1. Biblia – Cartea Sfântă
2. Calendarul Ortodox Român
3. Sim.Fl.Marian: *Sărbătorile la români*, Ed. Fundației Culturale, vol. I, București, 1994, pag. 169-173.

Sânzienele de la Marga

La Marga, loc special al istoriei culturale bănăţene, se desfăşoară de mai mulţi ani o manifestare interdisciplinară, la solstiţiul de vară, în 24 iunie, de sărbătoarea Sânzienelor. Programul a cuprins de fiecare dată dezbateri pe tema obiceiurilor populare de Sânziene, reflectarea în literatură a acestei zile speciale din calendarul popular (M. Sadoveanu, Mircea Eliade ş.a.), dar şi dialoguri literare, omagierea unor personalităţi care contribuie la studierea şi promovarea folclorului, lansarea unor cărţi etc. Amfitrionii sunt familiile Marcu Mihail Deleanu şi Nicolae Preda, iar condiţiile oferite sunt remarcabile. Această iniţiativă privată poate fi un model de urmat, în diverse domenii culturale.

La ediţia din 24 iunie 2017 au fost cinstiţi pentru activitatea lor Vasile Pistolea, Ioan David şi Ilie Ban; au fost analizate poezii de Nicolae Preda dintr-un viitor volum de versuri; au fost împărţite cărţi recente dedicate culturii Banatului. Pe deasupra de toate, s-au remarcat ambianţa spirituală, încrederea şi prietenia, gândul comun de a face mai mult pentru cunoaşterea şi promovarea tradiţiilor noastre.

La una din ediţiile Sânzienelor de la Marga, când mai erau şi unii dintre cei care azi nu mai sunt...

Oameni și locuri

CASTELUL ATANASIEVICI-RIESZ

Conacul (castelul) Atanasievici din Valeapai, monument istoric, cod listă 11 B 303, se află pe drumul comunal, în centrul satului, aliniat la stradă cu două din laturile sale. Nu se cunoaște data exactă a anului de construcție: se menționează 1764, fie, vag, secolul al XVIII-lea, fie secolul al XIX-lea. I.D.Suciu menționează că primul din familia Atanasievici a fost Atanasie Tițu. A. Tițu a fost înnobilit în anul 1798, după ce a achiziționat domeniul Valeapai. Unii membri din această familie s-au implicat în viața bisericească și în politică. În protocolul parohial al Bisericii Ortodoxe Române din Valeapai, pe prima pagină și la prima poziție, figurează numele de Atanasievici, în dreptul lui Jovan-Jovana (?) 1794 - 6 sept. 1855. Mai sunt menționați în același protocol și alți urmași: Maria, Ivana, Imilian, Marghit (Bălănescu Dana, *Câteva considerații...*, Analele Banatului, 2001, p.709.).

Anul de construcție al castelului, 1764, este preluat din *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, Ed.Vremea, 2000, p.149, autor Vasile Drăguț.

La 1798 alt neguțător macedonian, Atanasie Tițu,

este înnobilit prin cumpărarea domeniului Valeapai, iar urmașii lui vor purta numele de Atanasievici, între aceștia fiind și protopopul Ștefan Atanasievici al Lugojului, unde s-a stabilit familia“, afirmă I.D.Suciu în *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, Ed. Mitropolia Banatului, 1977, p.128.

În textul *Pisaniei* din Biserica Ortodoxă Valeapai, scris cu litere chirilice, se pomenește Spaia Ivan de Atanasovici și doamna sa, Maria, ca fiind sprijinatorii pictării Bisericii, în 1834, de către Nicolae Șeiman, „maler maistor, din Vasiova și Mihai Velceln din Docniacea, calfă.“

Fenomenul politic și social al înnobilării, de după anul 1780, în Banat, este foarte bine explicat de Nicolae Bocșan în lucrarea *Contribuții la istoria Iluminismului românesc*. În acest context general se înscrie și înnobilarea lui Atanasie Tițu, în 1798. „Demarajul societății bănățene în sens capitalist nu mai poate fi evitat după 1780, când își face apariția noua nobilime proprietară de domenii sau moșii. Recensământul din 1784-1787 indică pentru Banat un total de 437 locuitori bărbați (proprietari înnobilați) din care 108 în Caraș. În anul 1832 votau în Caraș 608. În preajma Revoluției de la 1848, în Caraș existau 1374 nemeși. Ca origine, unii aparțin marilor familii maghiare nobiliare precum familia Bethlen, majoritatea sunt însă recent înnobilați, în virtutea proprietății dobândite. Fenomenul cel mai important pentru istoria națională a românilor l-a constituit apariția unui grup compact de nobili macedo-români, ridicați din rândul bogatei negustorimi, dintre care mulți s-au identificat cu idealul național românesc și au patronat inițiative cu caracter național. Dobândirea proprietăților funciare a fost un mijloc pentru a intra în starea nobiliară, însă prin interese rămân legați de clasa burgheziei. Nobilimea macedo-română contribuie substanțial la

formarea noii elite românești“ (p.84-85).

Care este contribuția acestei familii Atanasievici, nobili de Valeapai, la emanciparea Banatului, aflăm din aceeași lucrare. Câteva exemple: „Până la Revoluția pașoptistă, la grade de ofițeri superiori s-au ridicat numai membrii familiilor înobilate macedo-române, cum au fost Duca, Atanasievici (p.111). În anul 1807, Ștefan Atanasievici, protopopul Lugojului, Gheorghe Petrovici, protopop de Belinț, Petru Popovici, parohul Bocșei și Dimitrie Țichindeal, paroh în Becicherecul Mic, la chemarea întregului neam românesc din Banatul Timișoarei, revendicau împăratului, într-un interesant memoriu, numirea unui director român, în locul lui Dimitrie Stefanovici, decedat. Memoriul invoca reformele școlare ale Mariei Theresia. Memoriul semnală tendința ierarhiei bisericești de a favoriza învățământul în limba sârbă, în timp ce școlile românești sunt lăsate de izbeliște. În urma acțiunii bănațenilor, în 1808 Grigore Obradovici primea numirea în funcția de director al școlilor naționale din Banat.“ (p. 324-325) „În 4 februarie 1825. Vasile Georgevici revendică episcopi români sau cunoscători de limbă română în scaunele vacante din episcopiile românești, propunând la Vârșeț candidaturile protopopilor Ștefan Atanasievici, I. Tomici. În consecință se propune menținerea vacantă a celor trei episcopii (Vârșeț, Arad, Timișoara) și încredințarea lor spre administrare lui V. Georgevici, I. Tomici, Șt. Atanasievici.“ (p. 344-345).

Familia Atanasievici (numele familiei nobiliare apare și în grafiile: Athanasievici, Atanasijevic, Athanazovitz), una din puternicele familii macedo-române ale sfârșitului de secol al XVIII-lea, înnobilită de către împăratul habsburgic Francisc I, își va adăuga atributul nobiliar „de Valeapaj“. Căpitanul Mihai Atanasievici s-a remarcat în timpul războaielor antinapoleoniene. Acesta va dăruii fiilor săi, Marczel și Emil, domeniul Valeapai.

În jurul anului 1840, frații Atanasievici construiesc pe domeniul Valeapai un castel. Acest an este mai credibil, ca an de finalizare a castelului, pentru că, așa cum afirmă, documentat, Nicolae Bocșan: „În Caraș demersurile pentru regularizarea și sistematizarea comunelor au început oficial în 3 oct.1783, când congregația comitatensă a cerut Consiliului Locumtenențial aprobarea pentru sistematizarea reclamată de interesele publice.“ (idem p.29).

Rezultatul sistematizării comunei, începută după 1796, se vede cu ochiul liber. În centrul satului, într-un perimetru dreptunghiular, este așezat castelul înconjurat de un generos parc. În diagonală, peste intersecția drumurilor, este construită Biserica și Casa parohială. Numerotarea caselor începe de la castel, nr.1.

În jurul castelului se ridică numeroase clădiri anexe și se înființează un parc dendrologic, în deplin consens cu multe alte familii nobiliare bănățene și în conformitate cu moda secolului al XIX-lea, al parcurilor dendrologice din jurul castelelor micii nobilimi. Meșterii aduși pentru ridicarea castelului au fost italieni și sârbi, mâna de lucru a fost locală.

Din familia Atanasievici făcea parte și Ioana, care se căsătorește cu contele Baiky de Vărădia. Fiica acestora, Liubița, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, moștenește castelul, fiind nepoată de soră a fraților Atanasievici. Baronul Bella Tallian de Vizek, soțul Liubiței, arendează moșia lui Ambrozy Bela von Seden et Remete, pasionat apicultor maghiar, dar având renumele de nobil desfrânat. Moșia a fost ipotecată și apoi vândută familiei Riesz în 1918.

În anul 1864 se construiește moara din sat, ca proprietate a stăpânilor castelului. În 1906, după un incendiu, moara este reconstruită de Bella Tallian, care ridică și barajul de pe Pogăniș, precum și canalul de aducțiune.

**Castelul
în anul
1946**

În anul 1918, conform C.F., castelul și parcul de 4 ha au fost cumpărate de către Margareta Riesz, născută Fischer. Soțul acesteia, Petru Riesz, din Sânnicolaul Mare, presupun că a fost proprietarul moșiei. El nu apare în partea B. a C.F-ului.

Neamul Riesz din Sânnicolaul Mare aparține elitei șvăbești bănățene de la șes și era o familie numeroasă de Bauern/Landwirte, de agricultori. În cimitirul din Sânnicolaul Mare există mai multe morminte somptuoase ale acestor familii, care sunt o mărturie a stării lor materiale.

Prin amabilitatea prof. Hans Dama, născut la Sânnicolaul Mare, scriitor și profesor universitar, pensionar, din Viena, am primit un arbore genealogic al familiei Riesz. Hans Dama face parte din familia Riesz, ramura Johann R.(1879-1934), fratele lui Peter R. din Valeapai. Una dintre fiicele lui Johann, Eva (1911-1995) s-a căsătorit cu Ludwig Dama (1907-1986) din Sânnicolaul Mare, formând o ramură colaterală a familiei.

Peter Riesz (n. 28.10.1882 la Sânnicolaul Mare – d.1950) de Valeapai a fost fiul lui Riesz Peter (1851-1932) din Sânnicolaul Mare și al Evei Röhrich (1854-

1934). A fost cel de-al doilea născut în familie, după Johann R. (1879-1913) care s-a căsătorit cu Katharina Loch și au avut patru copii: pe Peter (1907-1934) și trei fiice: Katharina, căsătorită Bachmann (1905-1984), Elisabetha, căsătorită Esperschidt (1909-1983) și Eva, căsătorită Dama (1911-1995).

Bunicul a fost Peter Rieß (grafiile diferă, ele provenind, se pare, din vechea grafie germană „sz“=„ß“=„ss“) (1822-1860), iar bunica era Anna Schorsch (1823-1911). Străstrăbunicul, primul Rieß, a fost Johann-Adam Rieß (1737-1771) căsătorit cu Anna-Maria (?). Acest străstrăbunic a ajuns în Banat probabil cu primele valuri de coloniști.

Peter Riesz de Valeapai s-a căsătorit cu Margaretha Fischer și au avut patru copii: Elisabetha (1909-1935), Johann (1910-1971), Peter (1912-1990), Margarethe (1921-2015), căsătorită Maticzek, singura dintre frații Riesz care a avut urmași. Margarethe are o fiică, pe Helga (n.1946), căsătorită Nanu, care din 1979 o are pe Cora, căsătorită Boltes. Familia Maticzek-Nanu-Boltes locuiește la Sibiu și este singura ramură a familiei Riesz de Valeapai, trăitoare în România.

În Valeapai rămăsese Johann, Jany, căsătorit cu Profira, Pufy. Ei au fost ultimii locuitori și proprietari ai castelului din neamul Riesz.

Margaretha Susanna Riesz, născută Fischer, era din Nakodorf/ Nákófalva, acum localitatea Nacovo în Serbia, la sud de comuna Comloșul Mare/Lunga, jud. Timiș. (La Comloșul Mare și la Sânnicolaul Mare se află reședințele celor doi conți întemeietori, frații Nákó.) S-a născut în 5.10. 1887 din părinții Johann și Susanna Fischer. S-a căsătorit în 29.10 1907 în Nákófalva cu Peter Riesz, Landwirt/agricultor, din Sânnicolaul Mare și s-au stabilit la Nacova (denumirea de azi a localității din Banatul Sârbesc). Părinții ei, agricultori, s-au născut

și au trăit tot în Nákódorf. Mama Margarethei, Susanna s-a născut în 1863, în familia lui Fuchs Nicolaus și a Katharinei Werner. Tatăl, Johann Fischer, s-a născut în 1861, în familia lui Fischer Johan și a Annei Blaszmann. (conform datelor certificate de parohia rom.cat. S. Joseph din Nakodorf, fondată în 1792, date culese din Ahnenpass-ul familiei Riesz-Fischer.)

Soții Riesz, Margaretha, de 31 ani și Peter, de 36 ani, iau viața de la început în 1918, cumpărând proprietatea Atanasievici din Valeapai. Aveau deja 3 copii, pe Elisabetha de 9 ani, pe Johann de 8 ani și pe Peter de 6 ani, toți născuți la Nakodorf. Motivul nu l-am identificat.

După moartea lui Peter Riesz, conform actului de succesiune din 1955, castelul rămâne în proprietatea familiei Riesz, respectiv a Margaretei Riesz, născută Fischer, și a copiilor săi Petru, Ioan și Margareta, căsătorită Maticsek.

În 1961, prin prescripție, Statul Român devine proprietar pe 8/128 părți.

În 1969, printr-un alt act de succesiune, proprietari ai castelului, casa cu nr.1, și ai casei cu nr 2, ai terenului intravilan de 4 ha, rămân Riesz Ioan, Riesz Profira, Riesz Petru și Margareta Maticsek.

În 1971, prin succesiune, rămân proprietari: Riesz Profira, Riesz Petru și Maticsek Margareta. Casa cu nr.2 rămâne proprietate exclusivă a Profirei, împreună cu o suprafața de 12.346 mp.

În 1972, pământul intravilan din jurul castelului, parcul, se parcelează și se dezmembrează. Una dintre parcele revine Statului Român, conform actului de prescripție. Pe această parcelă a fost ridicat Căminul Cultural Valeapai.

În 1993 este înscris prin succesiune un singur moștenitor, Margareta Maticsek, ea preluând o parte

din moștenirea fratelui său Petru Riesz, decedat în 1990. În același an, Profira Riesz și Margaretha Maticsek vând familiilor Ilade și Cazacu din Timișoara o parte de moștenire, „casa cu nr.1 și terenul de 2.254 mp.“, adică castelul și o parcelă din terenul din jur. (Toate datele preluate din Extrasul de Carte funciară, pus la dispoziție de Primăria Ramna). Cumpărătorii se pare că au garantat cu noua proprietate diverse împrumuturi bancare.

Câteva camere din demisolul castelului au fost locuite de proprietari, Petru și Margareta, până la moartea acestora în anul 1950, respectiv 1969. Profira și Ioan / Iany Riesz au locuit în casa cu nr. 2, fosta casă a administratorului moșiei.

Din actele eliberate proprietarei, Profira Riesz, de către Consiliul Popular al comunei Ramna, în 1972, reiese faptul că proprietatea acesteia nu a fost naționalizată sau expropriată și că proprietara nu a fost membră CAP.

Care a fost intenția cumpărătorilor castelului în anii aceia de după 1990, de avânt în recuperarea sau achiziționarea de proprietăți, nu am aflat, deoarece nu i-am putut contacta. Nu am aflat nici de ce au lăsat proprietatea în paragină. Sunt întrebări, la care și Primăria Ramna caută un răspuns, inclusiv în justiție. Timpul trece și probabil castelul va deveni o poveste spusă, de acum scrisă, pentru urmași.

Ana KREMM

(Fragmentul de față face parte din prima monografie a satului Valeapai; volumul va apare în 2017, de hramul Bisericii, 15 august, cu sprijinul Muzeului Banatului Montan din Reșița.)

CRAINA

Într-o vreme ce tinde nu doar să ignore, ci chiar să demoleze valorile locale, într-o vreme în care chiar cele din urmă tind, pe alocuri, să se lase „înghițite“ de valurile globalizării, există, iată, oameni și locuri care își înțeleg menirea și înțeleg să-și apere ceea ce au moștenit, în convingerea (singura armă viabilă) că patrimoniul lor este tot atât de prețios precum cel al oricărui alt ținut din lumea largă, că numai fundamentându-și prezentul și viitorul pe acest patrimoniu își pot păstra și transmite prin generații identitatea, privată și publică, fără de care ar învinge anonimatul și depersonalizarea, dacă nu însăși degradarea ființei umane și robotizarea ei.

Ținut miraculos, cu o geografie spectaculoasă și o istorie precum un palimpsest, nici astăzi cunoscut întrutotul, *Craina Bănățeană* este unul dintre aceste locuri, cu oameni de acest calibru moral și intelectual, indiferent de profesiunea ori statutul lor social, pentru care germenii sădiți de cărturarul *Pavel Ciobanu* dau roade, adună în jurul lor alți oameni cărora le propun să urmeze calea valorilor locale, în subtil și tenace echilibru cu valorile universale – pe care mulți și de seamă cercetători ar numi-o calea „glocalizării“.

Venind pe urmele întemeietorului, *Sărbătorile Crainei* – aflate de o bună vreme sub bagheta profesorului *Petre Erimescu* – sunt, mai cu seamă acum, când se publică parte din „roadele“ lor, dovada indubitabilă (și indispensabilă în orientarea noastră, a tuturor, spre adevărata esență a ființei umane) că „se poate“, că,

dincolo de privațiuni economice (mai ales) ori de dezechilibre sociale, *țara profundă* este în noi și doar de noi depinde să o aducem la vedere și să-i dăm meritata strălucire.

Celor ce astfel gîndesc și astfel făuresc *în* și *pentru* Craina Bănățeană, li se cuvine Gratiudinea și Omagiul nostru. *Vivat, crescat, floreat!*

Ada D. CRUCEANU

Serbările Crainei - ediția 2013

Rostul vorbei

Anul 2016 a fost cel al unei mari surprize, căci am descoperit o nouă publicație periodică, cu un titlu oarecum ciudat, **Banchetul**, cu apariție trimestrială, editată sub egida Fundației Culturale „Ion Sîrbu” Petroșani, ctitorul acesteia fiind Dumitru Velea, redactor-șef al publicației, ajutat în acest demers impresionant de un colectiv de 22 de redactori, de la – în ordine alfabetică – Armina Flavia Asam până la Baki Ymeri. Primele numere 1,2,3 (ianuarie-februarie-martie) menționează și pe cei 19 colaboratori, cărora li se adaugă, începând cu nr. 3,4,5 (octombrie-noiembrie-decembrie), semnatarul acestor rânduri. Am folosit un termen hiperbolic (impresionant), justificat prin câteva date despre **Banchetul**. Numărul 1 cuprinde 142 de pagini, al doilea la fel, cel de-al treilea 152 pagini, iar recentul număr, al 4-lea, 180 de pagini. Formatul este academic, corespunzător unei file de A4. M-am decis să dăruiesc cele 4 numere Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin, impresionat de numărul 8 al revistei de cultură tradițională, „Nedeia”.

Descoperirea publicației **Banchetul** se datorează colaborării cu un tânăr reșițean, ing. Cristian Frențiu, care a deschis seria celor trei volume de **Contribuții lingvistice. Onomastică. Lexicologie** I (2002), II (2004) și III (2007), prin redactare computerizată. În vizitele pe care ni le făceam i-am spus cum m-am „îndrăgostit” de Cuvinte, dar și alte lucruri, printre care i-am povestit călătoriile mele prin două landuri ale Germaniei în care aveam prieteni și pe sora mea, Mariane Geigheimer, respectiv, Renania unde se afla familia profesorilor reșițeni Ligia și Karl Tirier, cu familiile celor doi copii ai lor, în Bavaria, unde

se stabilise sora mea (la Augsburg), am colindat prin mai toate colturile acesteia. În volumul **30 de istorioare despre oameni și vremi**, (volum editat sub auspiciile Societății Române de Radiodifuziune, ale Studioului Regional Radio Reșița, Editurii Banatului Montan Reșița, 2008, cu o postfață semnată de directorul acestui post, al cărui colaborator am fost vreme de 12 ani și am susținut 5 rubrici permanente). În volumul amintit se află și istorioara „Nefericitul Ludovic II al Bavariei“.

Tânărul meu prieten, Cristian, mi-a adus câteva cărți semnate de un scriitor necunoscut mie până atunci, Ion Dezideriu Sîrbu. Citindu-le, am aflat că acesta a fost oaspete al familiei Tirier, care pune a una din camerele apartamentului din Essen la dispoziția diverșilor vizitatori ai landului Renaniei. Deseori, îmi spuneau că dorm în patul în care dormise un scriitor român, aflat în vizită la Essen, dar se necăjeau și nici eu nu le-am fost de folos, să-și amintească numele acestuia. Dintre cărțile lui I.D. Sîrbu, date mie spre lectură de Cristian Frențiu, unul din volume a spulberat misterul. „Scriitorul român“ care fusese oaspetele familiei Tirier, fusese I.D. Sîrbu. Cristian Frențiu mi-a luat un interviu pe care l-a publicat în numărul 2 al **Banchetului**. Titlul publicației, care m-a contrariat pentru început, mi s-a deslușit cercetând coperta revistei care redă în partea superioară și cea inferioară chipurile a 26 de personalități ale culturii române, de la Dimitrie Cantemir până la Ion D.Sîrbu. Ilustrația volumelor este bogată, ireproșabil reproduse opere ale unor artiști plastici, pictori sau sculptori. Numesc doar câteva din cele patru nume apărute: Constantin Brâncuși, Daniel Barbu, Gabriel Stan și Ion Corjoi. Pe coperta primă a fiecărui număr se menționează dictonul „Trecătorule, nu mă judeca după cele ce le-am făcut, ci după cele ce le-am refuzat a le face!“.

În privința conținutului publicației **Banchetul** citez mențiunea de pe contrapagina fiecărui număr: „Revista **Banchetul** găzduiește tot ce înseamnă cultură, de la valorile materiale la cele spirituale, de la valorile-mijloc la valorile-scop (îndeosebi). În caz de dezbateri și polemici nu se identifică neapărat cu ideile exprimate. Potrivit articolului 206 C.P., responsabilitatea juridică pentru conținutul articolelor aparține autorilor.“

În încheierea acestei prezentări țin să clarific trei chestiuni:
a). Granițele, hotarele sunt noțiuni convenționale. Și mă

refer doar la două compartimente lingvistice. Vorbind despre graiurile bănățene, alcătuitoare ale subdialectului vorbit în interiorul provinciei Banatului, nu se opresc pe crestele munților și nici pe malurile râurilor, cum ar fi, de pildă, apa Mureșului; există dincolo de acestea zone de interferență. Despre cărțile scrise de mine, în cea mai mare parte, cu caracter lingvistic, am antrenat și graiurile celorlalte provincii românești. Repet doar un exemplu. Într-o imprecizie a unei femei adresată alteia, Hasdeu menționează cuvântul **arță** provenit de la S.Liuba din satul Maidan (azi, Brădișorul de Jos), de lângă Oravița. Citez din EMR, p. 426 (B.Petriceicu-Hasdeu, **Etymologicum Magnum Rumane. Dicționarul limbii istorice și poporane a românilor**. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brăncuș, vol. II, Editura Minerva, București, 1974): „Două muieri certându-se odată, una care se ținea că e superioară celeilalte începu a o batjocori pe cealaltă că e de neam mai de jos decât ea și, între altele îi zise: « – Cine ești tu?/Arțo, chiaro, /Șoago, Moago,/Surdo, Știrbo etc.»“ Hasdeu nu dă cuvântului o explicație etimologică, ci adaugă, fără a fi convins: Bănățeanul **arț** și **arță** se pare a fi legat de muntenescul **arțoi** și **arțiră** din ghicitoare despre **cioară** și **porc**; cf. „Arțira/Parțira/Încalcă pe Arțoi/Parțoi“ (EMR II, 426-427). În final, Hasdeu trimite termenul metaforic din ghicitoare la **arțibur**, „poreclă dată armenilor“ (EMR II, 431-432). Am respins o posibilă înrudire a băn. **arță** cu aceste cuvinte cu circulație în Moldova și Muntenia și este puțin probabil să fi fost familiară bănățenilor, mai ales că prezența armenilor nici nu este atestată cât de cât compactă în Banat, ci doar în Moldova, Muntenia și nord-estul Transilvaniei¹. Se observă trei perechi de cuvinte, căci după întrebarea retorică, urmează reluarea acesteia cu termenii masculinizați: „Pe cine ai tu? – Pe Arțu,/Schiartu,/Șogu,/Mogu,/Surdu,/Știrbul!“ O explicație mai amplă am prezentat-o în **Contribuții I**, în capitolul Lat. *arcia, în limba romană p. 141-145. Aici, am demonstrat că nu numai în idiomurile romanice apusene s-a păstrat lat. – *arcia, ci și în alte trei provincii românești (Crișana, Moldova și Muntenia, practic, deci, în întregul areal al limbii române). Articolul a fost publicat mai întâi în SCL („Studii și cercetări lingvistice“, XLIV, nr. 2, 129-133, București, 1993), apoi în volumul menționat mai sus. Alături de alte etmologii a fost

acceptat de colectivul Academiei Române care lucrează la „Dicționarul tezaur al limbii române“, după cum îmi comunică cercetătorul Nicolae Saramandu de la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „I. Iordan, Al. Rosetti“.

Mi s-a reproșat că în studiile mele de toponimie abundă nume de locuri din celelalte provincii istorice ale României; în aceeași corespondență a cercetătorului bucureștean (N.S.) acesta îmi scrie că **ALR . Muntenia și Dobrogea**³ sunt prezent cu 18 lucrări, cu referință la articolele mele de toponimie. Cam în aceeași perioadă Biblioteca „G.I.Sbiera“ din Suceava îmi cerea date pentru ediția a II-a a Enciclopediei Bucovinei, actualizând astfel vol. I, achiziționat de Studioul Regional de Radio Reșița, volum în care sunt prezent. Spun toate acestea dintr-un motiv foarte simplu, cred că și justificat, anume acela că despre cele 24 de lucrări semnate, mai bine de jumătate cu caracter științific (lingvistică, în general: istoria limbii, etimologie, dialectologie), nu a fost semnalată de mass-media Banatului Montan.

În schimb, Viorel Marineasa în revista timișoreană „Orizont“... A mai semnat o postfață la volumul „**Capricii...**“, editorul Gheorghe Jurma. Lăsând la o parte modestia, recunosc că această stare de lucruri mi-a provocat o îndreptățită stare de profundă mâhnire.

b). Am încercat să găsesc o justificare stării de lucruri menționate și m-am împăcat cu situația că sunt, orice aș face...o **vinitură**. Cu voia D-voastră, stimați cititori ai **Nedeii**, mă opresc puțin asupra acestui cuvânt. DEX nu-l glosează dar el este, fără dubiu, un derivat al vb. **a veni**. Însă găsim menționat termenul literar **viitură** s.f. „Creștere bruscă a nivelului unei ape, unui râu care poate duce la revărsarea lui“. Cu referință la persoane venite din alte părți – cum am spus – DEX nu menționează. Nu pot să mă refer la DA, căci cărțile mele mi-au plecat din casă, „măritându-le“ eu însumi la Biblioteca Orășenească „Tata Oancea“ din Bocșa. Sunt expuse într-o sală care poartă numele celui care le-a dăruit și pot fi consultate, oricare volum din cele 800, neîmprumutându-se. Revista „Bocșa culturală“ menționează acest act, într-un număr din care anexez un xerox articolului de față. Țin să menționez că termenul **venetic** nu este o variantă fonetică a lui **viitură** sau **vinitură**, ci un împrumut din ngr. **venétikos** când se folosește cu sensul „veche

monedă venețiană de aur, care a circulat și în țările românești“ dar DEX adaugă și pe tr. **venedik**.

c). Și, în sfârșit, am ajuns, la ceea ce mi-am propus din capul locului, după ce redactorul-șef al publicației Nedeia, Angelica Herac, mi-a cerut material pentru numărul 9, dar provenit din „Țara de Fagi“ a Bucovinei. În 1987, din celălalt secol și celălalt mileniu, deci propuneam colegilor mei să-l sărbătorim pe Lucian Costin, „Poet, folclorist, dialectolog, critic și îndrumător, traducător, memorialist, pedagog, geograf...” (am citat din **Dicționarul scriitorilor din Caraș-Severin**, semnat de Victoria I. Bitte, Tiberiu Chiș și Nicolae Sârbu, p. 65-67, apărut la Editura Timpul din Reșița, în anul 1998.) Născut în anul 1887, s-a stabilit în Banat, unde a prestat o prodigioasă activitate și unde după ce a trecut apa Stixului, a fost înmormântat la Caransebeș, în anul 1951. Nu pot răspunde și nici nu am posibilitatea să întreprind o vizită în cimitirul sau cimitirele Caransebeșului, începusem să spun că nu pot răspunde unei virtuale întrebări „Cine se îngrijește de mormântul acestei **venituri**“?

Închei articolul meu cu o observație care ar putea abate asupra mea aprecierea că ignor o fabulă a lui Grigore Alexandrescu, cea cu „Pisica sălbatică și tigru”. Pun întrebarea următoare la care poate răspunde oricine: „Dacă nu ar fi fost **viiturile (veniturile)** marelui fluviu al Nilului, ar fi existat civilizația egipteană, unică în felul ei în istoria omenirii?”

Vasile IONIȚĂ

Reșița, 25 februarie, 2017

NOTE:

1. În Oltenia, apare într-o carte a lui Al. I. Amzulescu, **Cântece bătrânești**, Editura Minerva, București, 1974, în următorul fragment „Pe cea gură de vâlcea/Mi se vede-o Căscioarea/Mititică, mititea, /Aruită cu ara, /Bărduita cu barda/Cu șindrila măruntea/De curjea ape pe ea“. În Moldova, gardurilor din lăteți, li se spunea din **arțapică**. În graiul moșilor **alar** înseamnă

un sipet făcut din nuiiele. W.Meyer-Lubke menționează lat. - **arcia** cu sensul de „mărăciniș“, apoi notează prezența unor diferenți termeni în idiomiuri romanice apusene: cf. sp. **Zarzo**, „Gheflecht aus Weiden“ dar și „Dach“, apoi astur. **Sardo**, „Geilechtyum Dörrun der Haselnüsse“ (REW, 615), dar nu avea cunoștință de românescul **artă**. Nici B.P.Hasdeu, nu dispunea de izvoarele folclorice apărute mai târziu.

2. Atlasele respective mi-au fost trimise de regretatul Teofil Teaha și ele se găsesc la Biblioteca Orășenească „Tata Oancea“ din Bocșa.

3. De ce la Bocșa? M-am speriat când m-am trezit cu dublă cataractă și am chemat câteva lucrătoare ale Bibliotecii Municipale „Paul Iorgovici“ acestora predându-le doi saci cu corespondență. După ce mi-am recăpătat vederea m-am dus să fac o copie după o scrisoare de la Petre Neiescu, cercetătorul clujean, care mi-o cerea pentru a aplană un conflict colegial din Cetatea Clujului. Nu am mai găsit corespondența, după cum și **Monografia localității Ciacova**, unde figuram ca „Mittenautore“, autor fiind regretatul Wilfelm Merschdorf.

MÂTCA

Mâtca este un băț din lemn de brad (cel mai adesea) lung de aproximativ 30-40 cm, puțin mai gros la unul din capete care prezintă vreo 6-7-8 ramificații radiare, lungi la rândul lor de vreo 5-6-7 cm. Tatăl meu, de fiecare dată după sărbătorile de iarnă când bradul de Crăciun devenea de prisos, tăia din el o porțiune adecvată confectionării unei mâtci. Dar cum acest obiect are viață lungă, cel mai adesea aceea bucată rămânea în stadiul de proiect.

Se folosește pentru a face scrobul coleșei și nu este obligatorie. Mai nou se folosește telul.

COLEȘERUL

Este un băț gros de 2-3 cm în diametru și lung de 40 cm având variații în plus sau în minus. Are o ușoară curbură ce permite manevrarea lui adecvată. Un capăt se fixează în palma unei mâini, iar cu cealaltă mână se apucă de mijloc și se rotește în căldare, o dată în jurul axei sale și concomitent, pornind din mijlocul coleșei, merge șerpuitor în spire tot mai mari până ajunge la marginea căldării de care se sfărâmă cocloașele de făină existente. Se repetă mișcarea de atâtea ori până conținutul devine uniform. Când se scoate, cu un cuțit de lemn (unii folosesc și din metal) se desprinde coleășa ce a rămas pe el.

De remarcat că se poate folosi și în alte scopuri. Unul, foarte important, este acela de a face pe Sf. Nicolae la posteriorul copiilor neastâmpărați. O a doua utilitate am simțit-o personal, când baba Minerva mi-a

apăsat mandulele (amigdalele) cu coleșerul ca să pot respira.

TOCĂLĂI-TROCĂLĂI

Sunt două scândurele ușor curbate ce se pun de o parte și de alta a căldării, atunci când se ia de pe foc. Pe ele se pun tăpile picioarelor care se țin strâns ca să nu se miște acea căldare. Rostul lor este de a feri picioarele de funingine și de căldura intensă a recipientului.

Sunt legate între ele cu o sfoară și când nu sunt folosite se agață într-un cui pe aproape.

Nu sunt obligatorii, putându-se folosi în loc bucăți de țiglă, cărămidă, lemn.

SÂNIE

Este o farfurie din lemn cu diametru variabil putând ajunge până la 40-50 cm. Are formă rotundă și plată, doar la margine având o porțiune ridicată, de 1-2 cm care nu lasă să se reverse coleășa în afară.

Iosif BADESCU

„Stricătorii“ de... folclor

Un post de televiziune apărut de aproape un an care, chipurile, își propune să „tezaurizeze“ folclorul bănățean, difuzează zilnic (cu o nemaivăzută și nemaiauzită obrăznicie) melodii populare interpretate de guriști și guriste de a căror nume nu cred să fi auzit decât propriile lor familii. Din păcate, de la o vreme, între ei au început să se „producă“ și câteva voci cunoscute, cu o anume notorietate, de „soliști vocali“, pe care nu-i nominalizez din respect, mai cu seamă că unul dintre ei e originar din cunoscuta „Valea a Miracolelor“. Și poate că nu aș fi luat atitudine față de această anomalie, dacă Consiliul Național al Audiovizualului sau instituția care i-a eliberat licența de emisie acestei televiziuni, se face că nu observă o anomalie și mai mare. Toate aceste lălăieli încropite „pe bandă rulantă“ ce stau, indubitabil, sub semnul prostului gust, al superficialității și veleitarismului de joasă speță – nu au nimic comun cu simțirea autentică, cu frumusețea sufletului țărănesc, a cântecului ce a însoțit de veacuri, la vremuri de tristețe ori la puținele-i bucurii, viața omului trăitor la sat – aparțin unui neica-nimeni care se autoîntitulează, fără nicio jenă, **„TEXTIER ȘI COM-POZITOR“**.

E adevărat, trebuie să recunosc, există în istoria muzicii populare bănățene și românești (mai cu seamă în cazul instrumentiștilor și coregrafilor) interpreți într-atât de dotați încât prin talentul lor, prin măiestrie și virtuozitate, au „nemurit“ unele din cântecele și jocurile culese, transmise din generație în generație încât, la un moment-dat, colectivitățile au uitat pur și simplu numele celui care le-a fredonat (din frunză, fluier, „clainet“ etc.), ori rostit pentru prima oară, rămânând în conștiința viitorimii drept „Doina lui Craiu“

(George Motoia Craiu), „Doina lui Bârcă“ (Alexa Bârcă), din arealul Oraviței, ori jocul cântat la vioară, „Pră loc, a lu Trăilă Sima“ (auzit de la Nicolae Becica, din Naidăș, în prima jumătate a veacului trecut, și consemnat de Nicolae Ursu), „De doi al lui Luca Novac“ (Luca Novac), „Sârba lui Gheza“ (Gheza Novac), „Ardeleana lui Luță Ioviță“ (Gh. Marinescu) din arealul Caransebeșului, etc. Și exemplele pot continua și cu alți mari instrumentiști și împătimiți ai jocului, care și-au pus geniala amprentă „pe cântările auzite din băbăluc“.

Și poate că l-aș fi lăsat în plata Domnului (și a celor care îi lipesc, probabil, pe la nunți și botezuri, sutele de „euroi“ pe frunte, ascultându-i „liniile melodice“), dacă nu ar fi încolțit în mine o idee, zic eu logică și de bun simț, în total consens cu mersul vremurilor de astăzi: ce-ar fi ca, peste un an sau doi, să-l văd pe ilustrul anonim printre membrii Uniunii Scriitorilor și, de ce nu, ai Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România? Până atunci îi reamintesc acestui „stricător de folclor“ că, potrivit unui proverb strămoșesc, „fiecare pasăre pre limba ei piere“.

mai, 2017

Lia CIOCÂRLIE

Raftul cu cărți

DORZIANA – O (RE)CONSTRUCȚIE A TEXTULUI PRIN LIMBAJ

Editura Excelsior Art a publicat în colecția „Academica Limbă și cultură românească” cartea Florinei Maria Băcilă, intitulată „Dorziana – o (re)construcție a textului prin limbaj”.

Prima secvență a titlului, „Dorziana”, conține o sugestie epopeică. Autoarea oferă publicului cititor întâiul volum dintr-o epopee interpretativă dedicată creației poetului creștin Traian Dorz.

Se știe că epopeea este un poem epic de dimensiuni ample, în care se povestesc fapte eroice, legendare sau istorice, săvârșite de un personaj excepțional. Cartea la care ne referim deși nu este un poem epic în versuri, rămâne un „poem epic” care nu oferă ima-

gina unui erou ce vine din străfundul unei istorii mistice, ci conturează, interpretativ, imaginea unui poet-martir. Traian Dorz, poet creștin, a găsit „cuvântul ce exprimă adevărul”, pentru că a descoperit însuși Adevărul, pe Hristos, și s-a slujit de cuvintele limbii române pentru A-i aduce slavă. În numele acestui Adevăr a

suportat ani grei de temniță comunistă, apoi marginalizarea lui și a operei. Această suferință este o formă de eroism care se cuvine înțeleasă și respectată.

A doua secvență a titlului „ – o (re)construcție a textului prin limbaj“ sugerează efortul autoarei de a pune în evidență valoarea operei poetului bihorean. Dacă Traian Dorz este poetul creștin cel mai apropiat de inima poporului, el rămâne străin multor intelectuali. Ceea ce încearcă și reușește să facă Florina Maria Băcilă este să atragă atenția specialiștilor, pentru ca aceștia să (re)descopere valoarea estetică a creației și s-o așeze acolo unde îi este locul într-o istorie a literaturii române.

Cuprinsul este prefătat de un cuvânt al profesorului Constantin Teodorescu din Kitchenar – Ontario, Canada.

Capitolul I, „Poezia lui Traian Dorz – un cântec pentru rugăciunile noastre“ conține o esențială biografie, motivată de faptul că literatura lui Traian Dorz se află întotdeauna într-un anumit raport cu biografia acestuia.

Semnătura volumului își descoperă intenția de a restitui culturii noastre, prin interpretare critică, o operă de dimensiuni ample așezată sub semnul

valorii și pe nedrept ignorată.

În capitolul al doilea autoarea utilizează metode filologice eficiente, relevând expresia lingvistică a aspirației spre absolut prin sublinierea procedeelelor de negare a limitelor comune – un rol important având prefixul „ne-“ – ori prin mijloace de exprimare a intensității maxime cu ajutorul prefixelor „stră-“ și „prea-“.

O discuție destul de amplă este rezervată semanticii unor termeni emblematici („farmec“, „mreață“, „a încânta“, „a răpi“, „năier“, „harfă“, „dor“).

Un loc important îl ocupă în volum capitolul dedicat unor construcții lexico-gramaticale integrate în organizarea textului. Universitară se oprește asupra valențelor expresive ale numelor date Fecioarei Maria; evocările lirice ale Maicii Domnului în poezia lui Traian Dorz, descoperă cercetătorului atent o imagine aproape „românizată“ a Sfintei Fecioare. Subcapitolul „Locurile noastre sfinte – stilistica gradelor de comparație“ stârnește atât interesul filologului, cât și al teologului; analizând valențele stilistice ale intensității, Florina Maria Băcilă reliefează originalitatea limbii scriitorului Traian Dorz prin comentarea unor imagini inedite, născute

din asocierea neașteptată a unor cuvinte capabile să sporească semnificațiile textului. Ne-a reținut atenția excelenta analiză a adjectivului polisemantic „dulce“, cu o multitudine de ocurențe în creația dorziană. Deși un termen comun astăzi, „dulce“ obține, în opera scriitorului bihorean, noi valori de sens, caracterizate printr-o maximă profunzime, complexitate și originalitate.

Ultimul capitol, prin analiza motivului *pasării măiestre*, îi descoperă cititorului faptul că perifraza face referire la personalitatea lui Iosif Trifa, preotul inițiator al mișcării de renaștere spirituală a Bisericii Ortodoxe cunoscută sub numele „Oastea Domnului“, mentor spiritual al scriitorului bihorean.

În același capitol, autoarea pune în evidență expresia artistică dorziană care cuprinde mistica unirii divinului cu umanul prin valorificarea motivului nunții. Atrage atenția rafinamentul analizei mitului mioritic, în toate segmentele pe care acesta le presupune.

Cartea se încheie cu o prefață apreciativă semnată de universitara Simona Constantinovici de la Facultatea de Litere, Istorie, Teologie din Timișoara.

Demersul lingvistic al

Florinei Maria Băcilă se fundamentează pe o bogată bibliografie ce cuprinde volume și studii din varii domenii: lexicologie și lexicografie, gramatică, stilistică, semiotică, istorie și teorie literară, folcloristică și etnologie, religie, filozofie, antropologie, muzicologie etc.

Noutatea adusă de acest volum se înregistrează atât la nivelul informației despre creația dorziană, cât și la nivelul interpretării acesteia

Cartea Florinei-Maria Băcilă rămâne nu doar un volum pentru specialiști, ci și un prețios memento pentru viața și expresia artistică a lui Traian Dorz.

dr. Maria FRENȚIU

Pavel Panduru. Țara Almăjului

O carte tot despre Almăj „Țara Almăjului străvechi ținut de continuitate și simțire românească“, ediția a II-a, a apărut după cum mărturisește autorul, prof. Pavel Panduru pentru că „se cere să existe un studiu muncit despre perioada interbelică în Țara Almăjului și prima ediție s-a epuizat, nici

eu nu mai am nici un exemplar.“

Apariția de această dată a fost la Editura Hoffman din Caracal, prima ediție fiind publicată la Reșița la Editura Neutrino.

Mânat de dragostea pentru istoria ținutului natal, prof. Pavel Panduru se regăsește prin această documentare, dumnealui istoric la bază dar în profunzime un om al sensibilității care crede neclintit în Sfânta Tradiție și calcă pe urmele spuselor marelui istoric, Nicolae Iorga „când vom avea istoria fiecărui sat, vom avea istoria noastră întreagă.“

Cu această carte, prof. Pavel Panduru pune o piatră de temelie la construcția memoriei istorice și culturale a comunității în care trăiește cu drag și bucurie.

Angelica HERAC

Pocăraii și meșpaisuri. Dulciuri din Banat, Nicoleta Mușat, Andreea Lișiță

Cea dintâi observație pe care o pot formula despre această carte este că *Pocăraii și meșpaisuri. Dulciuri din Banat* este un titlu care ar putea pune probleme în cazul în care nu s-ar specifica imediat că este vorba despre dulciuri. Cartea este bilingvă, în limba română și sârbă, fiind unul dintre rezultatele proiectului transfrontalier IPA România - Serbia *Living Heritage – an Unlimited Resource for Tourism Development*.

În calitate de cititor, în funcție de abilitățile culinare pe care le deții și de interesul pentru dulciuri, recepționezi inițial cartea ca pe o colecție de rețete. Însoțite adesea de

narațiuni decupate din interviurile înregistrate pe teren, aceste rețete se comprimă sub forma unor texte despre arta dulciurilor, dar nu numai. Aceste mici texte expun fie o etapă a unei povești de viață, fie un comentariu banal despre dulciuri, cum este cazul uneia dintre informatoarele din Făget care vorbește despre rețeta piersicilor de casă: „Că nu le-am mai făcut de mult. Cred că de vreo doi ani, că nu le mai trebuie. [...] Mai am o profesoară, chiar m-am gândit să mă pun într-o zi să-i fac. Atâta îi plăcea ei piersicile de numa'. [...] Nepotu ăla de la București, ăla vrea nuci. Nuci, nu piersici. Că într-adevăr, nucile-s mai simplu de făcut. Nu-i atâta timp.” (p.74)

La o primă lectură, sigur că aglomerarea de rețete acaparează întreaga atenție a cititorului. La o lectură mai profundă, cartea scoate la iveală mai multe aspecte, dintre care ies în evidență câteva elemente care definesc Banatul. Un inventar al acestor titluri de rețete ar trece în revistă specialitățile dulci ale Banatului într-un soi de hartă mută a gastronomiei regionale: *Lepa Brena (ca și Riga Ioanci)*, *Budapesta*, *Arborele*, *Doboș*, *Olga de la București*, *Cornuri*

pentru Sf. Sava, *Tort sârbesc*. Dincolo de informațiile privitoare la dulciurile respective, denumirile amintite conturează și caracterul multietnic și stratificat al Banatului. Mai mult decât atât, selecția unor părți cheie din interviurile luate construiește metaforic specificul intercultural al Banatului. De exemplu, un informator din Kikinda subliniază: „În această parte de Banat, o influență deosebită a avut-o bucătăria maghiară și germană, mai ales când este vorba de paste făinoase, astfel că nu lipsește ștrudelul cu mac, vișine, roșcovă, plăcintele cu brânză, cartofi, diferite paste făinoase amestecate. Toate sunt rețete vechi, tradiționale.” (p. 121)

Colecția de fotografii care însoțește rețetele are un impact aparte. Dacă în cărțile clasice de bucate fotografiile implică un scop ilustrativ și îmbietor pentru cei mai gurmanzi dintre cititori, în *Pocăraii și meșpaisuri*, imaginile au un impact diferit. Ele creează geografia și parte din specificul locurilor de unde au fost culese rețetele. Cu alte cuvinte, fotografiile selectate de către autoare vorbesc despre terenul propriu-zis. Imaginile reprezintă în general dulciuri, fructe, dar nu numai. Ele

crează și o relație tacită între vocea persoanei care povestește o rețetă și casa, orașul, mediul în care aceasta trăiește. Fotografiiile inserate între bucățile de text se coagulează într-o serie de flash-uri care adesea deconectează cititorul de la rețetele propriu-zise și-l conduc într-o altă direcție, care nu se referă în mod obligatoriu la gătit. Aceste fotografii sunt intitulate sugestiv *Cireșe la doamna Petrov acasă în Kikinda*, *Făgetul de altădată*, *Aparat de făcut nuci*, *Rețetă de piersici din Făget*, *Interviu în Răchita*, *Obiecte din casa muzeu din Curtea*, *Vase din Curtea*, *Brâu din Răchita*, *Festivalul Dovleacului Kikinda*, *Borcan cu dulceață din Curtea* etc.. Marcând cu insistență locul și familia de unde provine o rețetă, se recompune, din imagini, spațiul mozaicat al terenului și se concretizează o anume familiaritate nu numai între autorii și culegătorii rețetelor, ci și între informatori și cititori. Văzută în cheie postmodernă, întreaga construcție de imagini din volumul de față deține o forță de tranziție de la text la casa și gospodăria informatorilor. Nu ne aflăm în fața unor imagini neutre, ci suntem într-o anumită familie și într-o anumită casă. Avem de-a face

cu o carte despre dulciurile din Banat în care se prezintă simultan și specificul regional. De aceea, fotografiile în care tronează o tavă cu prăjituri pe masă, un bol cu cireșe, o femeie care cerne făina, o cămară ticsită de bunătăți sunt trucuri prin care terenul, pe baza căruia s-a realizat cartea, devine un spațiu ospitalier. Astfel că jocul rețetă - poveste - imagine este menit să provoace cititorul în a reconstrui, din piese, un loc primitiv, unde bucata de interviu completează și întreține atmosfera creată: „Nu, le dădea prin zahăru ăla și erau prea dulci, nu era genu meu. [...] Făcea atunci, mai era o rețetă, Trunchi de copac, nici ăla nu-l reușesc ca buni [...] nu m-o ieșit niciodată.”(p.185) După cum am observat anterior, fotografiile nu urmează o anumită logică. Ele surprind sau nu, unele transmit un mesaj subtil al interacțiunii cu oamenii care le-au pus la dispoziție, iar unele doar ilustrează rețetele.

Cel de-al doilea unghi din care pot aborda cartea *Pocărăi și meșpauri* este cel de cercetător de teren. În mod evident, în timpul cercetării, lucrurile se așază în funcție de momentul în care se află comunitatea. De pildă, în

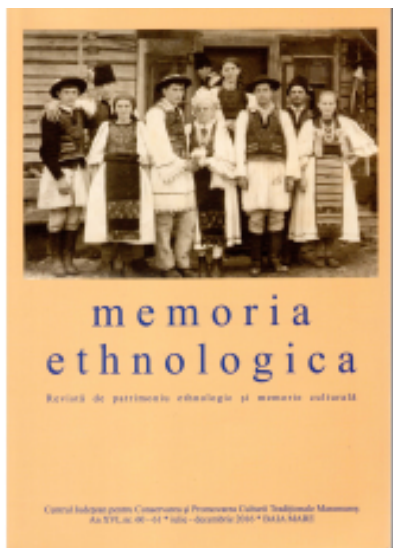
Banatul montan, *prăjiturile sărbătorești* – cum le numesc cele două autoare în prefeța cărții, sunt grăitoare pentru prestigiul unei familii. Prin urmare, în momente cheie cum e ruga sau nedeia, nu orice femeie poate avea rolul de bună cofetăreasă. Profesioniștele unei comunități pregătesc la comandă deserturile pentru masa îmbelșugată a rugii. În această carte sunt prezentate și câteva rețete care provin de la profesioniștele în arta dulciurilor, cum este cazul Anei Dragomir din Armeniș, Caraș-Severin, dar și rețete furnizate de diletanți. Acestea sunt gospodinele care își asumă numai prăjituri cotidiene, câteodată și celea puține, cum este Ana Stoichescu din Teregova.

De asemenea, rețetele și explicațiile celor care le expun fac trimitere și la sărbători, la momente speciale. Din acest corpus de texte se desprinde un tablou mixt, compus din tradiție și modernitate, din *acum* și *atunci*, din exagerare și cumpănare: „Torturi se fac la sărbători, la nunți, la botezuri, la diferite ocazii. La sărbători se fac torturi după gustul cazonicilor. La Crăciun, normal, e cel mai important, și Paștele. Dar și la Anul Nou, Boboteaza, acum de Rusalii. La Sân Petru

se fac colaci. Acum mai rar. Se fac de toată ziua prăjituri, nu cu ocazie. Se face dacă avem oaspeți. Mai mult la nunți. [...] Ne-am modernizat acum. Noi ni-s prin Facebook.”(166)

Rețetele publicate au fost fie demonstrate, fie fotografiate, fie narate. Se creează astfel o disjuncție marcată de diferența dintre oral și scris, vorbit și făcut, teorie și practică. *Pocărăi și meșpăisuri. Dulciuri din Banat* este o carte despre dulciuri și despre teren, o carte polifonică, o fotografie a Banatului văzut prin arta desertului, o cronică a rețetelor din memorie și a celor moderne, o carte după care, cine se încumetă ar putea să gătească.

Eliana-Alina POPEȚI

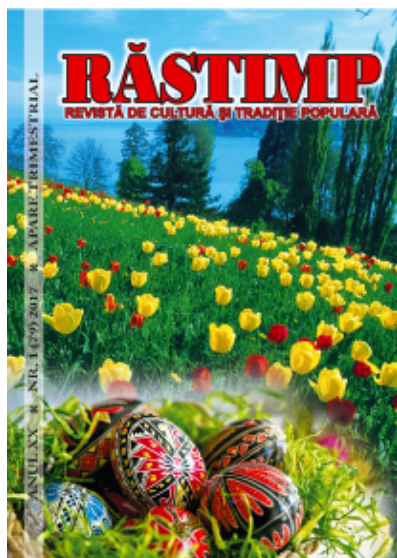
● Avem o bucurie deosebită și o onoare să semnalăm revista de patrimoniu etnologic și memorie culturală, deja renumită în peisajul științific internațional **„Memoria Ethnologica“**. Editată de Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș și Consiliul Județean Maramureș această publicație a apărut în anul 2001, în prezent fiind recunoscută atât în plan național (acreditată C.N.C.S., nivel C) cât și internațional, fiind indexată într-o importantă bază de date BDI EBSCO (U.S.A) cu un număr mare de colaboratori de prestigiu din lume.

„Memoria Ethnologica“ e publicată bianual începând din 2001 cu numere duble care apar în lunile iulie respectiv decembrie ajungând în prezent la 61 de numere. Cele peste 200 de pagini ale revistei găzduiesc articole și studii, cercetări originale și recenzii de antropologie culturală și socială (etnologie, lingvistică, medicină tradițională) și domenii de interferență.

Preocuparea permanentă a publicației este cercetarea, conservarea și promovarea culturii tradiționale din Maramureș întregită de publicarea unor colecții de folclor, descrieri ale unor obiceiuri, observații asupra unor rituri, etc.

Din anul 2010 revista utilizează procedura de verificare cu evaluatori și cuprinde articole în română, engleză, franceză, germană, italiană, ucraineană. Fiecare articol are rezumat și cuvinte cheie în limba engleză.

● O altă prezență editorială care definește identitatea unui spațiu cultural valoros este **„Răstimp“** editată de Consiliul Județean Mehedinți și Centrul Cultural „Nichita Stănescu“. Revista de cultură și tradiție populară „Răstimp“ e o incursiune în universul plin de

sensuri al lumii tradiționale din ținutul Mehedințiului.

Spiritul acestei zone mușteste de bogăție și diversitate și, prin urmare, în paginile revistei veți găsi ilustrate obiceiuri, tradiții, legende, totul prezentat de oameni avizați care au cercetat nu doar consultând bibliografie de specialitate dar s-au deplasat și în teren, în culegeri.

Tezaurizarea acestei zestre - cultura tradițională e dincolo de datoria morală atât un fapt aducător de lumină în sufletul nostru fiind parte din ființa națională cât și de iluminare continuă a vieții spirituale a fiecăruia și a comunității.

Numărul 79 e suficient pentru o evaluare cel puțin numerică a statutului revistei. „Răstimp” restituie o lume care e în mișcare, în transformare mereu dar care are o legătură binefăcătoare cu trecutul construind un viitor modelat pe valori spirituale sănătoase.

Angelica HERAC

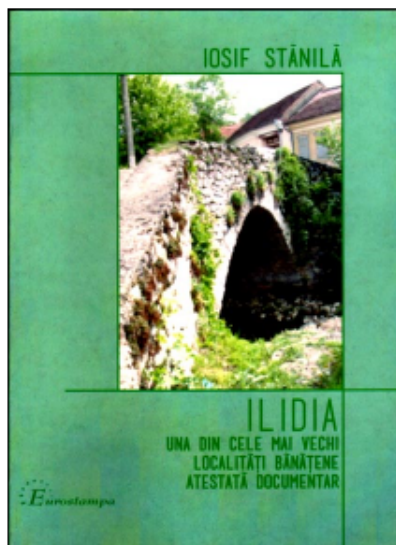
Felicitări tuturor colegilor de la Centrele de Cultură Tradițională, ziditori de frumos și veșnicie!

Monografia Ilidiei

Cel dintâi contact cu Monografia *Ilidia*, una dintre cele mai vechi localități bănățene, atestată documentar, scrisă cu deosebită atenție de Iosif Stănilă, îngrijită și revizuită de Pavel Brebu și Elena Cozîltea, apărută la Timișoara în anul 2015, se realizează prin intermediul imaginilor sugestive ale copertelor ce reprezintă un pod ce sugerează vechimea și trăinicia, precum și prezentarea costumelor populare, semn al identității culturale.

În introducerea *Niște însemnări*, semnată de Ioan-Nicolae Cenda, acesta enunță contextul în care a auzit despre Ilidia, denumirea de *Mica Americă*, cât și date despre activitatea inginerului Iosif Stănilă, care este numit *personalitate de frunte* a satului datorită activității sale remarcante în carieră, cât și datorită contribuției sale aduse la strângerea materialului pentru scrierea monografiei, ceea ce denotă multă conștiinciozitate și efort pentru ca memoria locului să dăinuiască.

În *Cuvînt-înainte*, domnul Iosif Stănilă realizează o introducere în ceea ce cuprinde monografia în sine, și anume

surse documentare ce atestă existența Ilidiei, relief prielnic, resurse, îndeletniciri ale localnicilor, precum și enunțarea colaboratorilor care au contribuit la redactarea lucrării prin oferirea de material bibliografic, îndrumări privind *fondul și forma*, din care se desprind în manieră realistă *felii de viață* ale Ilidiei.

Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, cuvântul *monografie* reprezintă un *studiu științific amplu asupra unui subiect anumit, tratat detaliat și cvasiexhaustiv*. Lucrarea de față este, într-adevăr, un studiu amplu, detaliat, ce cuprinde toate aspectele necesare unei astfel de lucrări: *CADRU*

GEOGRAFIC, ETIMOLOGIE, ISTORIC, ECONOMIE, DEMOGRAFIE, VIAȚĂ SOCIAL-POLITICĂ, OCROTIRI SOCIALE, EDIFICII ȘI ORGANE ADMINISTRATIVE ȘI DE ORDINE LOCALE, VIAȚĂ CULTURALĂ, MICI SOCIETĂȚI PE ACȚIUNI, CIMITIR, TOPONIME, ANTROPONIME, GRAI, OAMENI DE SEAMĂ CARE AU VIZITAT ILIDIA, DIN FOLCLORUL SATULUI ILIDIA, DATINI, OBICEIURI ȘI CREDINȚE CALENDARISTICE, DATINI, OBICEIURI PT. CREDINȚE FAMILIALE, DATINI, OBICEIURI ȘI CREDINȚE ÎN LEGĂTURĂ CU GOSPODĂRIA, MUNCA ȘI PREVENIREA BOLILOR, NOTE, TABEL CU PRINZÂND DATELE INFORMATORILOR, BIBLIOGRAFIE, ICONOGRAFIE.

Lucrare amplă, scrisă atent și având ca surse bibliografice documente din Arhive ale statului, ale Mitropoliei Banatului, ale Bisericii Ortodoxe din Ilidia, ale școlii elementare, ale Căminului Cultural, documente privind Istoria României, Recensămînt al Populației, Atlas al Republicii Socialiste România, Studii de Istorie a Banatului, Studii de Geografie, articole din ziare, reviste de specialitate privind monografiile, istorii, organizarea politică și multe altele, oferă

cititorului o viziune amplă asupra ceea ce a reprezentat în sine Ilidia (Elyad/ Ilyed/ Ilyad) în decursul timpului, de la marea invazie a tătarilor, ocupația turcească și administrația austro-maghiară, cât și după.

În capitolul *CADRU GEOGRAFIC* sunt prezentate aspecte ale așezării, rețeaua hidrografică (Vicinic, Măscășeni, Bozovici, Zăbrani și Jurița), relieful dealurile (Cucuiova, Cetate, Colnic, Tîlva, Oblîța), formă, întindere, ordonare a străzilor, dimensiune, climă, floră și faună.

Capitolul *ETIMOLOGIA NUMELUI ILIDIA*, aduce în vedere denumirile de *Elyad*, *Ilyad*, *Elyes*, *Illadia* și *Ilyed* date istoric, care împreună cu denumirea populară, după pronunțare, de *Iligia* au format actualul *Ilidia*, care înseamnă deal mare, înalt. Dealtfel, este enunțată și o legendă de la care se spune că ar veni această denumire, și anume povestea păstorului Ilie, al cărui nume este reprezentant pentru primii locuitori, care avea stâna pe un deal.

De un bogat volum informațional istoric se leagă capitolul *ISTORIC, VESTIGII ARHEOLOGICE, MĂRTURII DOCUMENTARE*, în care sunt enumerate vestigiile arheologice

descoperite în urma săpăturilor arheologice: vase de ceramică, râșnițe pentru făină, brătară de sticlă, obiecte de bronz și de fier, etc. De asemenea, este amintită și identificarea bisericii, a cimitirului, a castelului, precum și toponimelor. În *Mărturii documentare*, Ilidia este amintită încă din 30 martie 1223 (*Elyad*), apoi în 1241-1242 apare marea invazie a tătarilor, documentul voievodului Transilvaniei, Laurențiu, datat din 1248. Prin alte documente din anii 1325, 1333, 1342, privind donații de moșii, din 1363, 1382, iar din 1378 apare atestarea cetății Iliidiei. Din 1392-1394 este amintită ocupația turcească, în septembrie 1428, Sigismund se retrage la stânga Dunării și începe întărirea cetăților Cuvin, Panciova și Ilidia. Altă dată însemnată este anul 1592, în care al III-lea Palatici schimbă denumirea de Ilyed în Iliada. În 1716 se amintește de alungarea turcilor din Banat, unde participă și români din Ilidia, iar în 1738 se vorbește despre ocuparea Banatului de Sud de către turci. Între anii 1766-1774, Ilidia devine una din cele patru reședințe ale districtului Palanca Nouă (*reședință de cerc*). Este amintit și faptul că la Războiul de Independență al României participă și voluntari din Ilidia (1877), precum și numărul

morților de pe frontul Primului Război Mondial și al Războiului din 1941-1945, în memoria cărora s-a ridicat un monument. Sunt redată în continuare liste cu numele celor căzuți pe front.

În ceea ce privește gospodărirea locuitorilor din Ilidia, în capitolul ECONOMIE, ne sunt prezentate aspecte ale suprafeței de 3133 ha, mențiuni despre deschiderea, în anul 1962, a Gospodăriei Colectivă „8 Mai” și împărțirea ei aferentă: camere, pivniță, ateliere, depozite, grajduri, tractoare etc. Baza îndeletnicirilor locuitorilor din Ilidia o dau *Agricultura cerealieră*, ce se constituie una de bază, constând în grâu, orz, secară, ovăz, trifoi, lucernă, fasole, mazăre, zarzavaturi, cartofi, floarea-soarelui, cânepă, in. Creșterea animalelor, pomicultura, viticultura, apicultura sunt ramuri însemnate pentru activitatea și traiul locuitorilor din Ilidia de-a lungul timpului.

Ca zonă de exploatare, Ilidia beneficiază de var și piatră de construcție din preajma râului Vicinic, fiind înregistrate de-a lungul timpului nouă cuptoare de var, producându-se 15- 20 de tone de var la 6-7 zile, ce era folosit pentru necesitățile locale și pentru comercializare, până în anul 1972, când îi ia locul cimentul. Morile cu lopeți, numite și *mori*

cu linguri au funcționat până în 1962, când a intrat în scădere utilizarea lor. Ilidia fiind un centru meșteșugăresc în ceea ce privește prelucrarea pietrei și a lemnului, ca *lucrări* sunt enunțate: Biserica Ortodoxă Română din Ilidia, cinci poduri de piatră, Primăria, case parohiale, Casa notarială, Căminul Cultural, casele din sat, gardul din jurul Bisericii, mormântul lui Iisus. Sunt redate, în continuare, liste cu numărul de băcănii, brutării, măcelării, cârciumi, cizmării, cât și numărul de meșteri fierari, cojocari, tâmplari, tinichigii, vopsitori, cojocari.

Privind demografia, după numărul de morminte se aproximează un număr de 130-150 de locuitori în secolele XI-XIII, 250-270 de persoane în anul 1389, datorită faptului că era reședință de district se presupune că ar avea un anumit număr de familii în administrație. În secolul al XIV-lea, se înregistrează 1300-1400 de locuitori, iar în 1772 163 de familii.

Viața satului cu toate ramurile sale este descrisă în detaliu în următoarele capitole ce redau informații despre lupta pentru eliberare națională și socială, marcată prin manifestări și proteste, recunoașterea limbii române ca limbă de comandă

în armată, și ca limbă oficială în tot Banatul, independența Bisericii Române în Banat, atestate cu documente din 1848. Sunt prezentate în capitolul 8, edificiile administrative și de ordine:

Cetatea Ilidia, atestată din 1325, menționată apoi în secolele XIV și XV pe dealul Cetății, Primăria atestată din 1860, postul de *miliție*.

În privința vieții culturale din Ilidia, ne sunt menționate *Învățământul familial*, care însemna învățarea tradițiilor, obiceiurilor, doinelor, rânduiala sărbătorilor satești, *mulțimea obiceiurilor care cuprind întreaga viață omenească de la naștere până la moarte*. Biserica, de asemenea, avea un rol important în educație, deoarece forma tinerii în lectura rugăciunilor și învățatul scrisului. Școala este datată în surse istorice din anul 1750, fiind redată sub formă de tabel desfășurarea învățământului primar, cu disciplinele și cadrele didactice aferente, observându-se că după anul școlar 1961-1962, ciclul II se desființează. Sunt redate informații și despre corul din Ilidia, care ia ființă în anul 1883 sub conducerea unui învățător, urmat fiind de Matei Milencovici, apoi având parte de un dirijor care instruieste pe patru voci și alții.

Corul ce figura cu 30 de persoane dădea spectacole de trei-patru ori pe an, participând și la diferite competiții și serbări, obținând succese. De asemenea, sunt însemnări care privesc o trupă de teatru, atestată din anul 1895 și despre o fanfară, atestată din anul 1893, cu un număr de 10-15 persoane.

Aspecte despre atestarea Căminului Cultural datează din perioada 1923-1924, când se zidește clădirea, fiind, ca importanță, a doua după Biserica.

Din cauza legii lui Apony, privind introducerea limbii maghiare în școli, elevii români erau puși în situația să creadă că aparțineau națiunii maghiare, astfel că în afara Școlii, vorbeau, cântau, scriau și citeau în limba română, mai mult, cumpărau și adunau cărți, astfel încât Biblioteca sătească era vastă. Biblioteca din Ilidia s-a înființat în jurul anului 1890, desființându-se între anii 1924-1925, iar cărțile fiind oferite Școlii sau sătenilor. În jurul anului 1955 ia ființă o nouă Bibliotecă, iar un fapt semnificativ este că numărul bibliotecilor din Ilidia crește foarte mult după Unire.

În următoarele capitole, nu sunt de neprecizat aspectele ce țin de cimitirul satului, care constituie o importantă sursă

istorică, toponime uzuale ca: Bozovici, Cetate, Câmp, Mistreț, Săliște, Scămmel, Valea Mare etc. Antroponime, pronume și diminutive sunt redată în număr mare. Graiul, de asemenea, nu este un aspect neglijat în monografie, fiind explicate particulele și regionalismele utilizate (*Am do mâncat, jiană, baier, buzumenit* etc.).

Nu în ultimul rând, în ultimele capitole ale monografiei sunt prezentate cântece din folclor, balade, proverbe, descântece, vrăji, datini și obiceiuri specifice din Banat, însă și specifice Ilidiei, lecturarea lor reprezentând un adevărat *deliciu* în ceea ce privește registrul limbii. Sunt prezentate în detaliu elemente ce țin de gospodărie, muncă, sărbători, puteri *extra-existenționale* (*muroi, strigoi, vâlve*).

Lumea arhaică a satului românesc este surprinsă cu toate elementele ei, descrierea mergând de la exterior până la interior, adică la simțirile și credințele oamenilor.

**Iasmina-Dariana
STANCIU**

Evenimente

Luna ianuarie 2017

Simpozion și concurs interjudețean de poezie „Mihai Eminescu” – ian.-febr. 2017, Oravița

„Educație prin cultură cu tineri și pentru tineri” „Mihai Eminescu o poveste”, 12 ian. 2017, Reșița

Balul Izmenelor ian./febr. 2017, județ (Armeniș, Sat Bătrân, Submarginea Poiana-Buchin etc.)

Luna februarie 2017

„Educație prin cultură cu tineri și pentru tineri” „Atelierul de scriere creativă”, 15 febr. 2017, Reșița

Lansarea numărului 8 al revistei „Nedeia” - 26 febr. 2017, Reșița

Festivalul „Velișcu Boldea”, ediția a X-a - 23 febr. 2017, Caransebeș

„Sărbătoarea Muzeelor

Sătești”, ed. a VIII-a - 16 februarie, Bozovici

Luna martie 2017

„Cultură și civilizație în Banatul Montan” „180 de ani de la nașterea lui Ion Creangă” – 1 martie 2017, Reșița

„Educație prin cultură cu tineri și pentru tineri” „Poeme de Mărțișor”, 7 martie 2017, Reșița

„Cultură și civilizație în Banatul Montan” „Dăruire în culori de primăvară”, expoziție de artă populară și decorativă, 7 martie 2017, Reșița

Festivalul „Lia Ponoran”, ed. a XIV-a - 15 martie 2017, Reșița

„Cultură și civilizație în Banatul Montan” - „Repere identitare ale spiritualității românești”, prezentarea revistelor: „Școala caraș-severineană”, „Nedeia”, „Almăjana” și alte prezentări

de publicații din domeniul
culturii tradiționale

Luna aprilie 2017

Festivalul-concurs „Achim
Nica“, ediția a IV-a - 20 ian.2017,
Obreja

Festivalul-concurs de
muzică populară „Ion Luță
Ioviță“, ediția a XXIV-a - 20-21
apr. 2017, Caransebeș

Festivalul de muzică
corală „Timotei Popovici“, ediția
XXXV 28 aprilie 2017, Marga

Luna mai

„Alaiul Primăverii“
Colocviile de primăvară în
domeniul etnografiei și
folclorului, ediția XXXVI-a - 6
mai 2017, Reșița

Luna iunie

Festivalul-concurs de
muzică ușoară „Ritmuri în
mileniul III“, ediția XVIII - 1
iunie 2017, Berzasca

Zilele Culturii Bocșene/
Festivalul-concurs Național de
muzică populară „Aurelia Fătu-
Răduțu“, ediția a XXIV-a - 11
iunie 2017, Bocșa

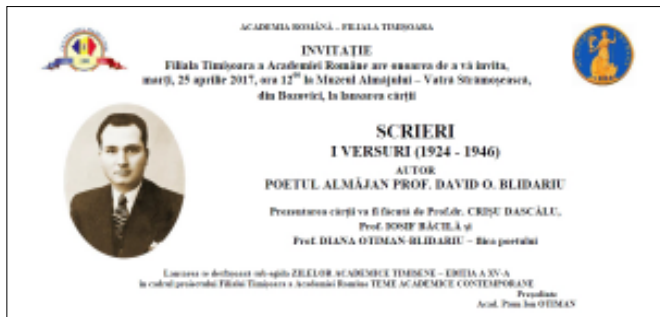
Festivalul cultural-artistic
al Văii Almăjului, ediția a
XXII-a - 9-10 iunie 2017, Bănia
Colocviile „Reflex“, ediția
XVII, 14-17 iunie 2017, Băile
Herculane

Întâlnire cu fiii satului
iunie/Rusalii, Lăpușnicu Mare

Întâlnire cu fiii satului
29-30 iunie, Poiana (Buchin)

Întâlnire cu fiii satului
29-30 iunie, Călnic (Reșița)

Manifestări complexe cu
ocazia „Serbărilor Reșiței“ - 29-
30 iunie 2017, Reșița

Valorile tradiționale și educația culturală azi

Cele două proiecte ce au luat ființă pe lângă revista „Nedeia” a CJCPCT CS, „Educație prin cultură cu tineri și pentru tineri” și „Cultură și civilizație în Banatul Montan” au reunit o serie de acțiuni culturale centrate pe promovarea valorilor culturale și pe propagarea acestora în rândul tinerilor. Instituțiile de învățământ partenere au colaborat în mod deosebit la realizarea acestor deziderate și cu acest prilej mulțumesc tuturor celor implicați.

Anul a debutat cu sărbătorirea Luceafărului, „Mihai Eminescu – o poveste”, acțiune ce a avut loc în data de 12 ianuarie 2017, ora 12.00 în Sala de Festivități a Colegiului Național „Diaconovici-Tietz”. Invitatul, Gheorghe Jurma, critic literar, a stabilit un dialog interesant între generația tânără și posibilele interpretări ale Luceafărului și a poveștilor eminesciene.

Data de 15 februarie 2017 a prilejuit întâlnirea poetului reșițean Cristian Bistriceanu cu elevii Colegiului Național

„Mircea Eliade” Reșița în cadrul manifestării „Atelier de scriere creativă” care și-a propus să dea frâu liber creativității literare.

180 de ani de la nașterea lui Ion Creangă au fost sărbătoriti și la Reșița în data de 1 martie 2017, ora 11.00 la Colegiul Tehnic Cărășan Reșița. Cel care a dat viață lui Nică din „Amintiri din copilărie”, actorul Ion Bocancea, a fost invitat să rememoreze emoțiile Amintirilor și copilăria cea fericită. Acțiunea a fost organizată de CJCPCT CS, Colegiul Tehnic Cărășan Reșița și Biblioteca Municipală Reșița.

În ziua de 7 martie 2017 au avut loc două acțiuni dedicate ideii de a dăru frumusețe și spiritualitate „Poeme de Mărțișor” la ora 10.00 în Biblioteca Colegiului Național „Mircea Eliade” Reșița, invitați au fost poeții reșițeni Alexandra Gorghiu și Costel Simedrea. Tot cu această ocazie a avut loc și o expoziție de origami a elevului Alexandru Leva. A doua acțiune din 7 martie 2017 de la ora 14.00 „Dăruire în culori de

primăvară“ a oferit celor interesați dar și persoanelor avizate în Sala de creație vestimentară a Colegiului Tehnic Cărășan Reșița o expoziție de artă populară și decorativă a doamnei profesor, Maria Sandu. Invitată să vorbească despre expoziție, dr.fil. Ada D.Cruceanu a subliniat importanța acestui meșteșug ca parte extrem de importantă în procesul de menținere a identității locale.

Lansarea numărului 8 al revistei „Nedeia“ a fost găzduită de Biserica Ortodoxă Sfinții Apostoli Petru și Pavel Reșița în data de 26 februarie 2017 la ora 10.00. Colaboratorii revistei și semnatarii articolelor din numărul 8 s-au întâlnit și au discutat despre importanța culturii tradiționale în arealul Caraș-Severinului și, evident,

despre promovarea publicației „Nedeia“. Implicarea pr. Petru Berbentia, gazda noastră, a fost de un real sprijin.

Casa Corpului Didactic Caraș-Severin (Reșița), revistele „Școala caraș-severineană“, „Nedeia“ (CJCPCT CS, Reșița) și „Almăjana“ (Bozovici) au derulat în data în 26 martie 2017, ora 17.00 la sediul Casei Corpului Didactic evenimentul „Repere identitare ale spiritualității românești“ care a cuprins atât prezentarea publicațiilor de mai sus precum și alte cărți recent apărute din domeniul culturii tradiționale: „Conceptul de cultură tradițională“, Angelica Herac și Adela Lungu-Schindler; „Valea Almăjului oameni și fapte“, vol. I și II, coordonatori, Florina-Maria Băcilă și Iosif Băcilă; „Rolul religiei în

dinamica identitară a comunităților“ de Lazăr Anton și nu în ultimul rând „Dorziana o (re)construcție a textului prin limbaj“, Florina-Maria Băcilă. Manifestarea a fost întregită de momente artistice și poetice susținute de: Iulia-Andreea Anton, Costel Simedrea, Nicolae Preda, Iosif Băcilă, Eliza Marcu și Daria Cernicica.

Angelica HERAC

Lumea satului și viața spirituală

De la începutul lumii, oamenii au dorit să comunice între ei. Prin viu grai la început și, odată cu apariția scrisului și mai apoi a tiparului, cuvântul a definit omenirea. Iar cuvântul scris a informat cât de fidel era posibil, pe toți cei care știau să citească sau pe cei care ascultau ce le citeau alții în adunările sau șezătorile satești din vremuri apuse.

Adevărul de necontestat este că presa scrisă a devenit legătură permanentă dintre cei ce scriu și cei ce citesc. Tocmai de aceea, presa satească și bisericească (în cazul nostru)

pune în contact pe cetățeni cu administrația laică și pe credincioși cu preoții dintr-o parohie.

Posibilitățile locale, în general sărace financiar, nu permit apariția unor publicații informative zilnice. Drept urmare, periodicele ce apar pe la primării sau pe la biserici încearcă să nu facă doar o informare asupra problemelor parohiei, ci să facă și educație. Iar cei care scriu articole „atacă“ teme de actualitate, susținând însă cu tărie învățătura creștină strămoșească și tradițiile locale.

O „Foaie“ care se adresează unui număr relativ mic de cititori și care este dedicată unei anumite tematici trebuie să transmită emoție și să nu fie doar „un studiou!!!“ de știri de actualitate sau de tot felul de bârfe. Pentru așa ceva sunt destule alte medii de informare, presă audio și video.

Oricine are curiozitatea să analizeze viața comunităților din Banatul de Munte, poate constata că sunt destui preoți care încearcă să ofere credincioșilor, pe lângă slujbele îndătinute, și diverse informații ce privesc viața parohiei și problemele ce apar în comunitate, dar încearcă în același timp să ofere și învățături cu

privire la manifestările de credință, la istoria bisericească locală sau la activități practice ale Bisericii.

Cea mai veche este „Foaia Diecezană“ la Episcopia din Caransebeș, din 5/17 ianuarie 1886. Scurtele întrepreri în publicarea acestei reviste s-au datorat Primului Război Mondial, și din 1949 până în 1994, datorită contopirii Episcopiei Caransebeșului cu Arhiepiscopia Timișoarei. De la reapariție, publicația este tribuna preoților, profesorilor și a tuturor celor ce pot spune ceva ziditor pentru sufletele celor ce o citesc.

Ca și periodice sătești și parohiale, pot aminti multe din tot Banatul, inclusiv din Banatul Voivodinei. Pentru dorința neștrămutată de a se exprima românește, sunt de evidențiat revistele „Sărcia“ – publicație periodică a românilor sărcienți (Sutjeska), de care se ocupă domnia Valeri Moșescu și Iancu Murărescu, „Foaia Codrenilor“, revistă ce apare la parohiile Mesici, Voivodinți, Iablanca și Sălciuța și pe care o face inimosul preot Cornel Juica, „Foaia bobocilor“ din Satu Nou („boboci“ fiind numiți locuitorii satului), „Străjerul“ foaie de zidire sufletească ce apare trimestrial la Straja ca su-

pliment la „Semănătorul“ și care are ca redactor și responsabil pe părintele vicar protopop Moise Ianeș. Mai amintesc aici și „Cuvântul Românesc“ (Rumunská reč) periodic al românilor din Serbia, dar sunt și alte publicații periodice, precum „Biruința“ de la Toracul Mare, „Făclia“ de la Cuvin, „Făclia“ din Alibunar, „Satul“ din Nicolinți, „Opinca“ din Coștei, „Satul Voivodinului“ din Voivodinți, „Dealul Vârșetului“ din Vârșeț, ce se adresează comunităților parohiale românești.

În Protopopiatul Reșița, parohiile s-au preocupat de apariția unor reviste ce completează informația și la nivel bisericesc. Amintesc „Muguri de lumină“ ce apare la Gârliște (redactor pr. Marius Peica), Ticvanu Mare cu un „Periodic bisericesc“ „muncit“ și editat de pr. Sergiu Dalea ca și revistă de cultură și spiritualitate, „Călnicul“, apariție lunară cu o vechime de cinci ani a parohiei cu același nume, de apariția căreia se ocupă pr. Valentin Popovici, sau ediția nouă a vechii reviste bocșene „Drum Nou“, ce apare la parohia din Bocșa Montană, păstorită de pr. Ciprian Costiș.

În șirul acestor încercări publicistice se înscrie și „Foaia

Govândarului“, ce a fost fondată de pr. Petru Berbentia, de la parohia „Sfinții Apostoli Petru și Pavel“ din cartierul reșițean Govândari. Această revistă este singura ce apare în viața parohiilor urbane din Reșița, și a ajuns în al 15-lea an de apariție, sărbătorind la sfârșitul lunii aprilie 100 de numere oferite până acum cititorilor.

Ideea apariției acestei reviste a venit ca o necesitate de a pune la dispoziția tineretului din parohie o publicație în care să-și expună părerile, sentimentele și părerile. Pe de altă parte, tinerii prezenți permanent în viața parohiei erau la începutul studiilor seminariale sau liceale și voiau să arate că nu fac școală degeaba.

Colectivul de redacție s-a bucurat de-a lungul anilor de colaborarea unor nume mari din Biserica noastră ortodoxă. Și amintesc aici pe pr. prof. dr. Sorin Cosma, pe pr. prof. dr. Ștefan Pomian, decanul Facultății de Teologie din Baia Mare, regretatul Pr. Nikolaus Marcu din Ruderasthoffen Bavaria, ieromonahul Varlaam Almajanu, pr. Radu Botiș din Maramureș, prof. Ortensia-Diana Rațiu. Au mai colaborat sporadic ing. Ovidiu Gligu, ing. Mihai Stepanescu, Erwin Josef Țigla,

dr. Trăilă Nicola, ing. Beniamin Berbentia, prof. Nona-Issabela Berbentea și alții pe care nu îi mai amintesc din cauza mulțimii numelor, dar care au fost și sunt foarte importanți pentru revistă.

Un mare câștig pentru revista noastră a fost dorința doamnei profesoare Stela Șerban, bibliotecară la Facultatea de Teologie din Timișoara, de a scrie pentru noi. Și a scris mici eseuri pe teme dintre cele mai diverse, până a plecat dintre noi.

De la primul număr au scris teologii Nicolae Adrian Păunescu, Emil Varga, Sergiu Dalea, dar și Alina Fetescu, filolog de meserie și care-și spune de mulți ani părerea ei despre multe aspecte ale vieții, chiar dacă acum este departe. Ne bucură faptul că tinerii ce au început această muncă culturală o continuă și astăzi.

Poate vă întrebați de ce am abordat un asemenea subiect. Simplu: VREAU SĂ VĂ PROVOC ȘI PE DUMNEAVOASTRĂ SĂ DEVENIȚI COLABORATORI LA ACESTE REVISTE. Doar așa ducem mai departe și această frumoasă tradiție bănățeană!

Pr. Petru BERBENTIA

Portul, cântecul și jocul - păstrate de tinerele generații

Revista Nedeia poate fi citită și pe facebook.

Revista NEDEIA este editată de
Centrul Județean pentru Conservarea
și Promovarea Culturii Tradiționale
Caraș-Severin

director: Gheorghe Țunea

Colectiv redacțional:

Angelica Herac, redactor-șef
Adela Lungu-Schindler, Nicolae Irimia,
Gheorghe Jurma

Correspondențele se trimit pe adresa revistei, la Centrul
Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii
Tradiționale Caraș-Severin, Reșița, Aleea Buziaș, nr. 6B,
tel. 0255/226698

e-mail: revistanedeia@yahoo.com

Revista apare cu sprijinul Editurii Tim Reșița